

Carti trã învițare rãmãnește. Manual de dialect aromân pentru elevii și studenții aromâni din Albania este un manual de predare-învățare a aromânei pentru nivelul B2 și se adresează tuturor celor care vor să-și însușească acest dialect al limbii române.

Manualul a fost realizat cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al Societății de Cultură Macedo-Română.

Prin publicarea acestui manual, autorii pun la dispoziția elevilor, a studenților, a cadrelor didactice și a cercetătorilor un instrument de lucru modern și accesibil care să înlesnească însușirea dialectului aromân.

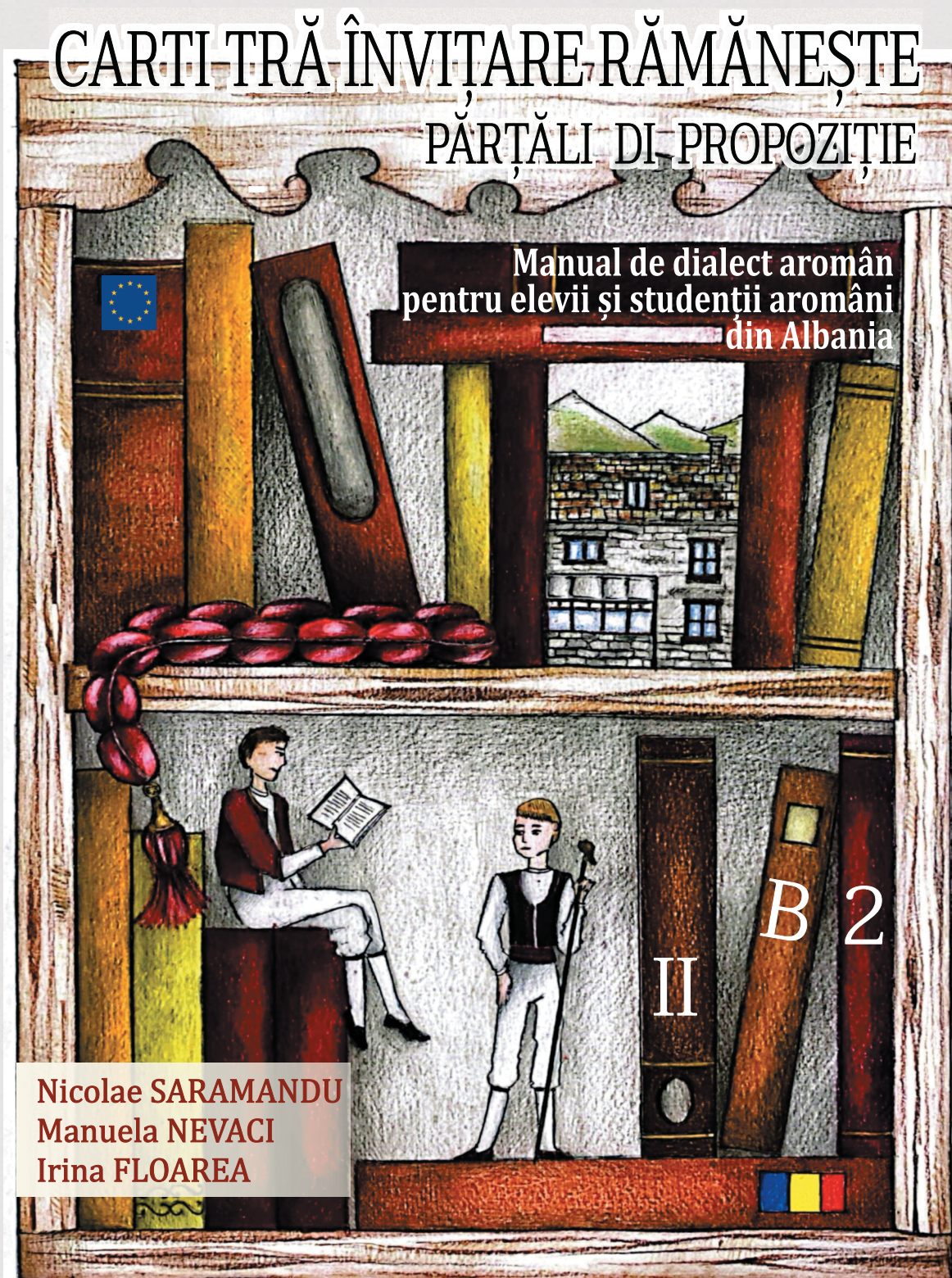

DEPARTAMENTUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

editura-unibuc.ro

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE. PĂRȚĂLI DI PROPOZIȚIE. MANUAL

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE PĂRȚĂLI DI PROPOZIȚIE

MANUAL DE DIALECT AROMÂN PENTRU ELEVII ȘI STUDENȚII AROMÂNI DIN ALBANIA, II, B2

Prezentul manual se adresează celor care doresc să continue învățarea dialectului aromân, cu un nivel de cunoaștere elementar, și cuprinde noțiunile necesare pentru nivelul B2 (lexic, morfologie, sintaxa propoziție, elemente de stilistică). Manualul este o continuare, pentru nivelul doi de studiu a volumului publicat în 2024. Datorită structurii sale pe unități didactice, manualul poate fi folosit atât de vorbitorii nativi, cât și de cei interesați de studierea dialectului aromân. Predarea dialectului prin diglosie vine în ajutorul însușirii metalimbajului, fiecare unitate didactică fiind transpusă în limba română standard.

M A N U A L E

Seria *Limba română ca limbă străină – RLS*

Coordonatorul colecției

Ionuț GEANĂ, conf. univ. dr., director al Centrului de Studii Românești UB

Editura Universității din București – Bucharest University Press propune o nouă serie de manuale și auxiliare de limba română ca limbă străină – RLS – menite să vină atât în ajutorul cursanților, cât și al profesorilor. Cu accent pe competențe lingvistice practice și înțelegere socioculturală, fiecare volum din această serie oferă un conținut vast și variat, adecvat cursanților de toate nivelurile, acoperind limbaje generale și de specialitate. Prin texte și dialoguri cât mai autentice, exerciții captivante și repere clare de cultură și civilizație, cursanții își vor dezvolta competențele de vorbire, ascultare, citire și scriere în limba română. Sunt incluse și resurse multimedia cu vorbitori nativi, știindu-se că expunerea la folosirea reală a limbii ajută la o mai bună experiență de învățare. Autorii manualelor și auxiliarelor din această serie sunt profesori cu experiență, care au atât cunoștințele, cât și priceperea să transmită cursanților instrumentele și încrederea să folosească eficient limba română atât în viața de zi cu zi, cât și în mediu profesional (școală, loc de muncă). Astfel, seria RLS oferă cursanților o bază solidă care le asigură fluența lingvistică și culturală.

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE PĂRȚĂLI DI PROPOZIȚIE

MANUAL DE DIALECT AROMÂN PENTRU ELEVII
ȘI STUDENȚII AROMÂNI DIN ALBANIA, II, B2

Nicolae SARAMANDU
Manuela NEVACI
Irina FLOAREA

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
BUCHAREST UNIVERSITY PRESS

DEPARTAMENTUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Proiect finanțat de Departamentul pentru Români
de Pretutindeni.

<https://dprp.gov.ro/web/>

SOCIETATEA DE CULTURA MACEDO-ROMANA

Fondată la 23 septembrie 1879, continuatoare a Comitetului Macedo-Român de la 1860
Recunoscută prin Înaltul Decret Domnesc nr. 1298 din 15 aprilie 1880

UNIVERSITATEA DIN
BUCUREȘTI
VIRTUTE ET SAPIENTIA

Editura Universității din București – Bucharest University Press
folosește sistemul de peer-review dublu anonim.

Acest manual a fost tipărit cu sprijinul Departamentului pentru Români de Pretutindeni.
Conținutul acestui manual nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru Români de Pretutindeni.

Revizuire: Manuela NEVACI, Nicolae SARAMANDU

Ilustrații: Ruth ȘARAMET

Imagine copertă: Livia VOINEA

Coperta și tehnoredactarea: Meri POGONARIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României SARAMANDU, NICOLAE

Carti tră învițare rămânește : părțali di propoziție : manual de dialect aromân pentru elevii și studenții aromâni din Albania, II, B2/ Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Irina Floarea. - București : Editura Universității din București - Bucharest University Press, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-16-1626-8

I. Nevaci, Manuela

II. Floarea, Irina

811.135.1

© EUB-BUP pentru prezenta versiune

<https://editura-unibuc.ro/>

Bd. Mihail Kogălniceanu nr. 36-46, Cămin A (curtea Facultății de Drept),
Corp A, Intrarea A, etaj 1-2, Sector 5, București, România; tel.: + (4) 0726 390 815

e-mail: editura@g.unibuc.ro

Librărie online: <https://editura-unibuc.ro/magazin/>

Centru de vânzare: Bd. Schitu Măgureanu nr. 9, parter (holul Facultății de Sociologie
și Asistență Socială); tel.: + (4) 021 305 37 03

SE DISTRIBUIE GRATUIT

CUPRINS

Cuvânt-înainte	11
Unitatea introductivă. Dialectul aromân al limbii române. Sistemul de scriere în dialectul aromân	13
Unitatea 1. Ficiurițâl'i la sculie	24
1. Toamna la sculie (text, zboară nali, întribări)	24
2. Vocabular: sinonime (zboară cu idyia noimă); antonime (zboară cu noimă ahoryea); paronime (zboară ți și-aduc ca formă)	28
3. Câmpu lexical	32
4. Comunicare: Ți aveț voi tu clasa voastră dit sculie?	32
5. Exerciții	36
Unitatea 2. Omu lucrător tora și ma ninti	38
1. Cu papu, cu oili la stani (text, zboară nali, întribări)	38
2. Fățeara di zboară nali: derivarea cu prefixe și sufixe; compunerea..	44
3. Prefixoide și sufixoide	46
4. Alăxearea ali categoriei gramaticale	48
5. Comunicare: Ți vrei s-ti faț tini cându va hii mari?	48
6. Exerciții	52
Unitatea 3. Să nâdem priimnari	54
1. La soia dit România (text, zboară nali, întribări)	54
2. Propoziția. Fraza	60
3. Propoziția simplă și dezvoltată, afirmativă și negativă	60
4. Alăxearea dialogului tu pirmituseari	62
5. Comunicare: La aeroportu	66
6. Exerciții	70
Unitatea 4. La pedyeatru	72
1. Cu ficiorii la pedyeatru (text, zboară nali, întribări)	72
2. Părțâli di propoziție. Predicatu	78
3. Predicatu verbal și predicatu nominal	78
4. Zboară verbali impersonali	80
5. Comunicare: Ghimnastica și sănătatea	82
6. Exerciții	86

Unitatea 5. Soțãli a meli	88
1. Nai ma bun soț (text, zboarã nali, întribãri)	88
2. Subiectu.....	92
2.1. Subiectu spus.....	92
2.1.1. Subiectu pit substantiv.....	92
2.1.2. Subiectu pit pronume.....	92
2.1.3. Subiectu pit numir	92
2.1.4. Subiectu pit verbu.....	92
2.2. Subiectu nispus	92
2.3. Subiectu simplu.....	92
2.4. Subiectu multiplu	92
3. Comunicare: Cum te-aproachi viținu?	94
4. Exerciții	98
Unitatea 6. Avizita la muzeu	100
1. La muzeu. Straniłi di sãrbãtoari (text, zboarã nali, întribãri).....	100
2. Atributu. Regențãli. Clase.....	106
2.1. Atributu dupã părțãli di zburãri.....	106
3. Comunicare: Cum sã nvescu featili di tora și cum sã nviștea featili di ma ninti	108
4. Stilisticã: epitetu.....	110
5. Exerciții	112
Unitatea 7. Numtã rãmãneasã	114
1. La marea harauã (text, zboarã nali, întribãri)	114
2. Complementu. Regenț.....	120
2.1. Complementu directu. Realizãri ali complementui directu.....	120
2.2. Complementu indirectu. Realizãri ali complementui indirectu..	122
3. Clitiți di anticipari și di spuneari diznou	122
4. Comunicare: Cu cai sã nsurã ficioru a tãu? Cu cai s-mãrtã feata a ta?.....	124
5. Exerciții	128
Unitatea 8. La giudicatã	130
1. Ndriptatea și averlu (text, zboarã nali, întribãri)	130
2. Complementu cu prepoziții	134
3. Arada a zboarãlor tu propoziție.....	136
4. Comunicare: Cai ari ndriptati?	136
5. Exerciții	140

Unitatea 9. Oamini vrut și locuri alãgati	142
1. Locuri alãvdati di la mari pãn la munti (text, zboarã nali, întribãri) ..	142
2. Complementili circumstanțiali	146
2.1. Complementu circumstațial di loc.....	148
2.2. Complementu circumstațial di chiro	148
2.3. Complementu circumstațial di mod	148
3. Comunicare: Pi iu ti duș mintea?.....	150
4. Exerciții	156
Unitatea 10. Isturii ti ficiuriț	158
1. Mușata locui și hil'iu di amirã (text, zboarã nali, întribãri)	158
2. Complementili circumstanțiali	166
2.1. Complementu circumstațial di scupo	166
2.2. Complementu circumstațial di cauzã	166
2.3. Complementu circumstațial di condiție.....	166
2.4. Alti complementi circumstanțiali	166
3. Comunicare: Feata cu minti multã ț aflã cireași tu marțu	168
4. Exerciții	170
Unitatea 11. Scriitura a nvițãțlor ti dialectu aromân	172
1. Dulțili grai armãnescu (text, zboarã nali, întribãri)	172
2. Sintaxa ali frazi. Noțiuni di ahurhitã	176
3. Comunicare: Ți easti dialectu aromân?	178
4. Exerciții	184
Unitatea 12. Texte literare. Pirituseri. Prozã. Prozatori aromâni di tora și di ma ninti	185
Bibliografie	199

CUPRINS

Cuvânt-înainte	11
Unitatea introductivă. Dialectul aromân al limbii române. Sistemul de scriere în dialectul aromân	13
Unitatea 1. Copiii la școală	25
1. Toamna la școală (text, cuvinte noi, întrebări)	25
2. Vocabular: sinonime (cuvinte cu același înțeles); antonime (cuvinte înțeles opus); paronime (cuvinte cu formă asemănătoare și sens diferit).....	29
3. Câmpul lexical.....	33
4. Comunicare: Ce aveți în clasa voastră de la școală?	33
5. Exerciții	36
Unitatea 2. Omul muncitor acum și înainte	39
1. Cu bunicul, cu oile la stână (text, cuvinte noi, întrebări)	39
2. Formarea de cuvinte noi cu prefixe și sufixe; compunerea	45
3. Prefixoide și sufixoide.....	47
4. Schimbarea categoriei gramaticale.....	49
5. Comunicare: Ce vrei să te faci când vei fi mare?.....	49
6. Exerciții	52
Unitatea 3. Să mergem în călătorie	55
1. La rudele din România (text, cuvinte noi, întrebări)	55
2. Propoziția. Fraza.....	61
3. Propoziția simplă și dezvoltată, afirmativă și negativă	61
4. Transformarea dialogului în povestire	63
5. Comunicare: La aeroport.....	67
6. Exerciții	70
Unitatea 4. La pediatru	73
1. Cu copiii la pediatru (text, cuvinte noi, întrebări)	73
2. Părțile de propoziție. Predicatul	79
3. Predicatul verbal și predicatul nominal	79
4. Expresii verbale impersonale	81
5. Comunicare: Gimnastica și sănătatea	83
6. Exerciții	86

Unitatea 5. Prietenii mei	89
1. Cel mai bun prieten (text, cuvinte noi, întrebări)	89
2. Subiectul.....	93
2.1. Subiectul exprimat	93
2.1.1. Subiectul exprimat prin substantiv	93
2.1.2. Subiectul exprimat prin pronume	93
2.1.3. Subiectul exprimat prin numeral	93
2.1.4. Subiectul exprimat prin verb	93
2.2. Subiectul neexprimat.....	93
2.3. Subiectul simplu.....	93
2.4. Subiectul multiplu	93
3. Comunicare: Cum te primește vecinul?	95
4. Exerciții	98
Unitatea 6. Vizita la muzeu	101
1. La muzeu. Straiele de sărbătoare (text, cuvinte noi, întrebări).....	101
2. Atributul. Regenții. Clase.....	107
2.1. Atributul după părțile de vorbire.....	107
3. Comunicare: Cum se îmbracă fetele de acum și cum se îmbrăcau fetele în trecut?.....	109
4. Stilistică: epitetul.....	111
5. Exerciții	112
Unitatea 7. Nuntă românească	115
1. Petrecerea de nuntă (text, cuvinte noi, întrebări).....	115
2. Complementul. Regenții.....	121
2.1. Complementul direct. Realizări ale complementului direct.....	121
2.2. Complementul indirect. Realizări ale complementului indirect.....	123
3. Clitice de anticipare și reluare	123
4. Comunicare: Cu cine s-a însurat feciorul tău? Cu cine s-a măritat fata ta?	125
5. Exerciții	128
Unitatea 8. La judecată	131
1. Dreptatea și adevărul (text, cuvinte noi, întrebări).....	131
2. Complementul cu prepoziții	135
3. Topica cuvintelor în propoziție	137
4. Comunicare: Cine are dreptate?	137
5. Exerciții	140
Unitatea 9. Oameni dragi și locuri vizitate	143
1. Locuri importante de la mare până la munte (text, cuvinte noi, întrebări) ..	143
2. Complementele circumstanțiale	147

2.1. Complementul circumstațial de loc.....	149
2.2. Complementul circumstațial de timp	149
2.3. Complementul circumstațial de mod.....	149
3. Comunicare: Pe unde te duci cu mintea?	151
4. Exerciții	156
Unitatea 10. Povești pentru copii	159
1. Frumoasa pământului și feciorul de împărat (text, cuvinte noi, întrebări) .	159
2. Complementele circumstanțiale	167
2.1. Complementul circumstațial de scop	167
2.2. Complementul circumstațial de cauză.....	167
2.3. Complementul circumstațial de condiție.....	167
2.4. Alte complemente circumstanțiale	167
3. Comunicare: Fata cea isteată care a găsit cireșe în martie	169
4. Exerciții	170
Unitatea 11. Scrierile învățaților despre dialectul aromân.....	173
1. Dulcele grai aromânesc (text, cuvinte noi, întrebări)	173
2. Sintaxa frazei. Noțiuni introductive	177
3. Comunicare: Ce este dialectul aromân?	179
4. Exerciții	184
Unitatea 12. Texte literare. Povești. Proză. Prozatori aromâni de acum și din trecut	185
Bibliografie.....	199

CUVÂNT-ÎNAINTE

Carti tră învițare rămânește. Curs de dialect aromân pentru elevii aromâni din Albania – Sintaxă. Anul II de studiu este un manual de predare-învățare a aromânei pentru nivelul B2 și se adresează tuturor celor care vor să-și însușească acest dialect al limbii române.

Manualul a fost realizat cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al Societății de Cultură Macedo-Română.

Pentru susținerea procesului instructiv-educativ al elevilor și studenților aromâni din Albania este nevoie de continuarea efortului de elaborare a unui Curs de dialect aromân pentru elevii aromâni din Albania – Sintaxă, prin trecerea la nivelul următor de cunoaștere a dialectului, anul II de studiu. Prezentul manual se adresează celor care doresc să continue învățarea dialectului aromân și cuprinde noțiunile necesare pentru nivelul II de studiu (lexic, morfologie, sintaxa propoziției, elemente de stilistică).

Manualul este o continuare a volumului publicat în 2024. Datorită structurii sale pe unități didactice, manualul poate fi folosit atât de vorbitorii nativi, cât și de cei interesați de studierea dialectului aromân. Predarea dialectului prin diglosie vine în ajutorul însușirii metalimbajului, fiecare unitate didactică fiind transpusă în limba română standard. Pentru atingerea acestui scop este nevoie de un efort susținut desfășurat în timp, pentru sintetizarea informațiilor și adaptarea la vârsta și nevoile grupului țintă. Manualul astfel realizat va fi disponibil atât pe suport fizic, cât și electronic. Manualul în dialect aromân și în limba română literară, precum și cursurile on-line și on-site (sesiune de cursuri intensive la Universitatea „Fan Noli” din Corcea (Korçë), la începutul deschiderii anului universitar) sunt realizate de: Academician Nicolae Saramandu, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”/Universitatea din București, Prof. univ. dr. habil., CS I Manuela Nevaci, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”/Universitatea din București, și de CS III dr. Irina Floarea, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”/Universitatea Titu Maiorescu.

Odată cu afirmarea conștiinței românești la aromâni s-a încercat și realizarea unei limbi literare comune românilor din stânga și din dreapta Dunării, sarcină asumată de învățatul aromân, „cetățeanul academicesc și candidatul clinicesc doftor la Spitalul Universității ungurești din Peșta”, Gheorghe Constantin Roja, care, în 1809, la vârsta de 23 de ani, tipărește la Buda *Măestria ghiovăsirii românești cu litere latinești, care sunt literele Românilor ceale vechi*,

lucrare în care își expune concepția teoretică privind limba literară comună tuturor românilor. Roja face, de asemenea, următoarea constatare: „ci acela e lucru de mirare în limba aceasta [= româna], căci care cuvânt îl are stricat un dialect, celălalt dialect îl ține firesc întru atâta, cât de s-ar culege din fieștecarele dialect cuvintele ceale firești, s-ar preface o limbă românească tocma curată”, continuând: „vom avea o limbă de toate zilele și alta curată, care se va învăța din cărți. Și cu ajutorul aceștia nu numai toți românii frații noștri, între carii multe și dezvrătite [= deosebite] dialecte sunt, precum mai sus am arătat, ci și alte ghinte se vor înțelege cu noi în limba noastră”. În încercarea sa, Roja a fost sprijinit de Petru Maior, despre care, fără să-l numească, spune că e „un Domn mare, oaspele a meu și Românule aleptu tru discursu tră curăția a limbii românească”. Menționăm, în acest sens, că Petru Maior a introdus, în lucrările sale, cuvinte aromânești, îndeosebi dintre cele de origine latină: *căștigă* (= grijă), *dimându* (= poruncesc), *fară* (= neam) sau a adăugat sensuri noi cuvintelor deja existente: *vrut* (= iubit, drag).

La mai bine de o sută de ani de la publicarea *Măiestriei...lui Roja*, autorii manualului de față au realizat un instrument didactic în diglosie: dialect aromân și limbă română standard. Importanța manualului de dialect aromân, transpus în limba română literară, și a predării cursurilor în dialect aromân constă în faptul că aromânii păstrează forme arhaice de civilizație, de grai și de tradiții, iar dialectul pune în evidență legătura dintre românii nord-dunăreni și cei sud-dunăreni, ajutându-i pe cursanți să conștientizeze unitatea de limbă și de civilizație a românilor de pretutindeni. Prin acest curs se asigură informația științifică referitoare la limba română și la dialectele ei. Este vorba de date de ordin lingvistic, etnografic, folcloric care demonstrează convingător că aromânii fac parte din poporul român. Afirmarea identității etnice se realizează, în primul rând, la nivel lingvistic, iar cursul nostru oferă elevilor și studenților posibilitatea de a se exprima în graiul matern pentru a întări legătura noilor generații cu moștenirea culturală, dar și pentru a asigura, în același timp, continuitatea filonului românesc în spațiul balcanic.

Acest manual este dedicat sărbătoririi Centenarului venirii aromânilor în Dobrogea.

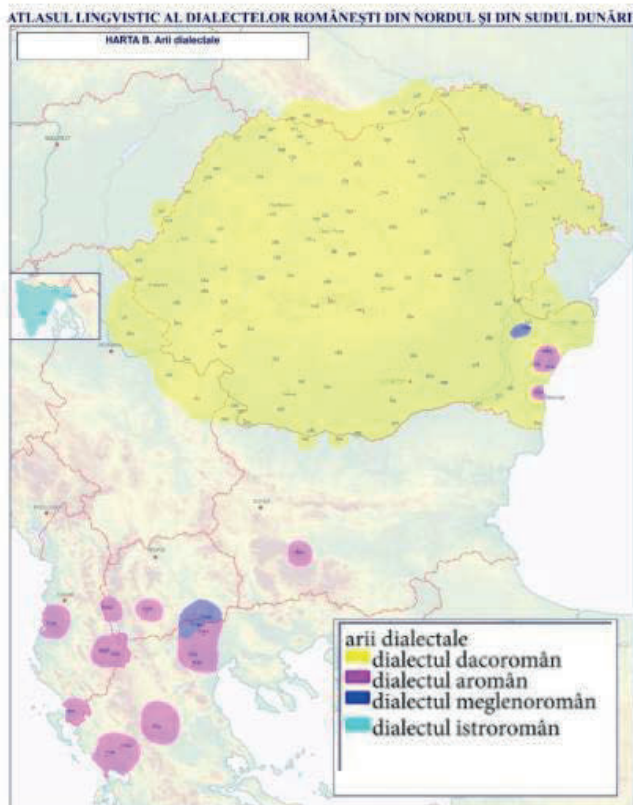
UNITATEA INTRODUCȚIVĂ

DIALECTUL AROMÂN AL LIMBII ROMÂNE. SISTEMUL DE SCRIERE ÎN DIALECTUL AROMÂN

---

1. DIALECTUL AROMÂN AL LIMBII ROMÂNE

Dialectul aromân cunoaște o largă răspândire teritorială. El este vorbit în țări din Peninsula Balcanică (Grecia, Albania, R. Macedonia de Nord, Bulgaria), în România, precum și în alte țări din Europa și alte continente (în S.U.A., Australia), unde grupuri de aromâni au emigrat în perioade relativ recente.

Aromânii formează mai multe grupuri, deosebite între ele prin particularități de grai, la care se adaugă anumite elemente specifice privind portul, muzica, unele obiceiuri, modul de viață și ocupațiile.

Cele mai importante grupuri sunt: **pindenii**, **grămostenii**, **fărșeroții**, **grabovenii** și grupul aromânilor din localitățile **Muloviște** și **Gopeș** (de lângă Bitolia, R. Macedonia de Nord).

Dintre românii sud-dunăreni, aromânii sunt singurii care și-au păstrat până astăzi numele etnic, spunându-și *aromâni* (*armân'i*, *rămân'i*, sg. *armân*, *rămân*), termen care, ca și dr. *rumân* (< lat. *romanus*), evidențiază originea latină. Popoarele în mijlocul cărora trăiesc în Peninsula Balcanică îi numesc, în general, *vlahi*¹, termen prin care este desemnată întreaga populație romanizată, din nordul și din sudul Dunării. Grecii îi mai numesc *cuțovlahi* 'vlahi schiopi', *caraguni* (purători de sarici negre) și *arvanitovlahi* (vlahi originari din Albania), sârbii, *țințari* iar albanezii, *rëmëri* și *ciobani*.

Atât lat. *romanus* (> rom. *rumân*) cât și sl. *vlah*, termeni folosiți pentru a-i denumi atât pe românii nord-dunăreni cât și pe românii sud-dunăreni, arată originea comună a acestora, ca descendenți direcți ai populației romanizate din Imperiul Roman de Răsărit.

Raportată la dacoromână, aromâna actuală, prin elementele conservatoare îndeosebi în domeniul foneticii și al fonologiei, se apropie în bună măsură de româna comună. Inovațiile care se constată se explică atât prin evoluția internă a dialectului, cât și prin influența exercitată asupra aromânei de limbile balcanice. Ca impresie generală, aromâna actuală apare ca o fază mai veche în evoluția de la latină la română.

Lingvistul Sextil Pușcariu subliniază unitatea dialectelor sud-dunărene cu dacoromâna prin definirea românei comune ca „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de azi, înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă” („Études de linguistique roumaine”, Cluj-București 1937, p. 58). În această etapă românii de la nordul și sudul Dunării au format o comunitate teritorială: „toate trăsăturile caracteristice limbii române, tot ceea ce o deosebește pe de o parte de limba latină și pe de alta de celelalte limbi romanice, le găsim în cele patru dialecte” („Études de linguistique roumaine”, Cluj-București 1937, p. 59). Sextil Pușcariu a arătat că poporul român s-a format pe o arie foarte întinsă, la nord și la sud de Dunăre. După Sextil Pușcariu („Études de linguistique roumaine”, Cluj-București 1937, p. 68), Dunărea nu a fost o graniță, ci un element polarizator al românilor de pe ambele maluri, locul de întâlnire al păstorilor din nordul și din sudul Dunării. Sextil Pușcariu consideră

¹ Numele *vlah* este de origine celtică și a fost introdus în Balcani pe cale slavă. Termenul *vlah*, care denumește o populație românească (probabil aromânească) apare în secolul al XI-lea la istoriograful Kedrenos și se referă la un eveniment petrecut în anul 976 și apoi în documentul anexat la *Strategikonul* lui Kekaumenos (secolul al XII-lea), scris de un aromân și atestă prezența unei populații românești în Grecia încă din secolul al X-lea.

că dacoromânii sunt românii nordici, aromânii și meglenoromânii sunt românii sudici, iar istroromânii sunt românii vestici. Toți acești români se aflau într-o relativă unitate și vorbeau aceeași limbă, relativ unitară. În acest sens Al. Rosetti definește limba română, fixându-i spațiul la nord și la sud de Dunăre: „limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre”. (Alexandu Rosetti, *Istoria limbii române*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 15).

Dialectul aromân actual păstrează particularități moștenite din latină, care se constituie ca un fond comun tuturor dialectelor limbii române. Prin conviețuirea îndelungată cu popoarele în mijlocul cărora trăiesc aromânii au introdus în dialectul lor elemente împrumutate de la greci, albanezi, slavi, turci, cu care însă nu s-au identificat niciodată din punct de vedere etnic sau lingvistic.

Vocabularul de bază – fondul principal lexical – este comun cu dacoromâna atât în ceea ce privește cuvintele moștenite din latină cât și cele păstrate din substratul autohton (traco-dac). Astfel, terminologia corpului omenesc și a familiei este de origine latină și comună tuturor dialectelor: *cap, gură, ochi, os; soră, frate, nepot, socru, soacră*, verbele *a se însura și a se mărita* etc. De asemenea, aromâna păstrează din substrat numeroși termeni comuni cu celelalte dialecte: *brâu, strungă, țap, vatră* etc.

Interesant de observat este și faptul că, după întreruperea acestei comunități de limbă, dialectele care au luat naștere – dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân – au evoluat uneori în aceeași direcție. Amintim aici forme de tipul *chept, ghini, hierbe, yin* (corespunzând formelor literare *piept, bine, fierbe, vin*), care se întâlnesc în dialecte, în urma unei evoluții independente în aceeași direcție. Fenomenul se explică prin *baza de articulație comună* vorbitorilor limbii române, care a rămas aceeași și după despărțirea dialectelor. Ca dovezi ale perioadei de comunitate dialectală sunt elementele conservatoare comune unor dialecte. Se constată concordanțe între aromână și graiurile dacoromâne vestice, din Transilvania, incluzând Banatul și Crișana, ținuturi intens romanizate, făcând parte din Dacia romană. Iată câteva exemple din lexicul moștenit din latină: *păcurar* „cioban”, *ai* „usturoi”, *anțărț* „acum doi ani”, *nat* „nou-născut”. Menționăm și formele din aromână: *steauă, neauă, măseauă* etc., care se întâlnesc dialectal în dacoromână, în Crișana și în Banat.

Amintim câteva toponime prezente în spațiul balcanic, care au la bază cuvinte de origine latină, păstrate până azi în aromână: *Disicata* (ar. *disic* ‘despic’ < lat. *dissecare*), *Carpenisi* (< ar. *cărpiniș*, der. de la *cărpîn* < lat. *carpen*), *Vigla* (ar. *végliu* < lat. *vigilare*). Semnalăm și unele toponime aromânești locale, care au la bază termeni de origine latină: *Giug* (< lat. *jugum*), trecătoare montană în apropiere de Mețovo, *Ampirătoare* (< lat. (*Via*) *Imperatoria*, toponim în apropiere de Mețovo, probabil denumirea romană pentru *Via Egnatia*), ca și unele nume latinești de sate: *Cornu, Paltin* etc.

În legătură cu marea răspândire a aromânilor în trecut și cu atestarea lor documentară foarte timpurie în sudul Dunării, s-a pus problema teritoriului de formare a aromânilor. Originea locală a aromânilor sau, cel puțin, a unei părți dintre ei în teritoriile unde îi întâlnim astăzi a fost admisă de Tache Papahagi și Th. Capidan – în principal, pe baza unor date toponimice – și recent, de Nicolae Saramandu, pe baza surselor istorice: „Originile dialectelor românești trebuie căutate în vastul spațiu romanizat din nordul și din sudul Dunării, unde, în ținuturile stăpânite de romani, s-a creat un continuum romanicum, o «pânză de romanitate», care s-a destrămat în urma așezării slavilor în sudul Dunării. Unitatea limbii române nu se opune admiterii acestui vast spațiu romanizat. Ea se explică prin unitatea latinei și prin caracterul unitar al limbii de substrat” (Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 71-72). În urma anchetelor dialectale efectuate la aromânii din Dobrogea între 1967-1974, N. Saramandu a subliniat unitatea lingvistică a aromânilor și a dacoromânilor: „[...] Aromânii din Dobrogea nu consideră ca ar utiliza o limbă diferită de cea vorbită de dacoromâni. Compararea dacoromânei cu limbile balcanice cunoscute de ei le-a întărit sentimentul comunității de limbă, al unității etnice pe care o formează cu dacoromânii.” (Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, Editura Academiei Române, București, 1972: 20).

2. SISTEMUL DE SCRIERE ÎN DIALECTUL AROMÂN

În dialectul aromân s-a creat, prin tradiția cărturarilor, un sistem de scriere cu alfabet latin, pe baza ortografiei românești. O primă fixare a acestuia apare în *Antologie aromânească*, publicată în 1922 de Tache Papahagi. Sunetele existente în aromână, dar absente din limba română literară, au fost redade fie prin combinații de litere, fie cu ajutorul semnelor diacritice. Sistemul tradițional

propune: notarea consoanelor palatale (*l', n'*) cu semn diacritic, redarea africateri *dz* prin *ḑ*, eliminarea literelor grecești *δ, θ, γ* și redarea sunetelor corespunzătoare prin combinații de litere *dh, th* iar fricativa laringală sonoră prin grafemele *gh (+ ou) și y (+i)*. Africatele *č, ġ* sunt notate prin grupurile de literw *ce, gi*, iar oclusivele palatale *ć, ģ* sunt notate prin grupurile de litere *che, chi, ghe, ghi*. Acest sistem de scriere a aromânei a fost utilizat, cu unele modificări, de Tache Papahagi în *Dicționarul dialectului aromân* (ediția I, 1963; ediția a doua, 1974). El stă la baza scrierii aromânei, fiind reactualizat de Matilda Caragiu-Marioțeanu și Nicolae Saramandu în *Manual de aromână. Carti tră învițari armânești* (2005; ediția a doua, 2007) și aprobat de Academia Română.

Să nă aduțem aminti!

Gramili armânești sâ scriu ca tu limba română literară:

Ună gramă ti un son:

Nr. crt.	Gramă	Son	Dialect aromân	Limba română literară
1.	a	[a]	are masă apa	are masă apa
2.	ă	[ə]	cântări casă	cântări casă
3.	â	[i]	hâlvă mamâ	halva mamă
	î	[i]	înveț	învăț
4.	b	[b]	balegă birbec albu	balegă berbec alb
5.	c	[k]	care lăcără foc c'leai	care lacrimă foc cheie
6.	d	[d]	ḑau aduc arăḑ	ḑau aduc răḑ
7.	ḑ	[dʒ]	ḑăc ḑeaḑit buḑă (tini) avḑ	zic deget buză (tu) auzi

Nr. crt.	Gramâ	Son	Dialect aromân	Limba română literară
8.	e	[e]	elefandu café	elefant cafea
		[e̞]	feată	fată
9.	f	[f]	fântână oftică nafoară puf	fântână oftică afară puf
10.	g	[g]	gură gros gîndură ciorgă cârîg	gură gros ghindă cergă cârîg
11.	h	[h]	hare heavră hicat ahăt oh	har febră ficat atât (hăt) oh
12.	i	[i]	inimă tini	inimă tu
		[i̞]	iarbă	iarbă
13.	j	[ʒ]	jale coaʒi	jale coaʒă
14.	k	[ka]	kaliu kilu/kilo	kaliu kilogram
15.	l	[l]	lambă limpid fală cal	lampă limpede fală cal
16.	l'	[l moale]	lertu cl'em cal'i	iert chem cai
17.	m	[m]	mer numă acumpur cum	măr nume acumpăr cum
18.	n	[n]	numir nveţ analtu spun	număr învăţ înalt spun

Nr. crt.	Gramã	Son	Dialect aromân	Limba romãnã literarã
19.	n	[n moale]	n ic n eari n ãni	mic miere mãini
20.	o	[o] [o]	o cl'i o pot o alã	ochi pot oalã
21.	p	[p]	p almã p aspargu p arup	palmã sparg rup
22.	q	[q]	q intal	qintal
23.	r	[r]	r ãmãn r armãn r arãmãn r er	aromãn aromãn rãmãn pãr
24.	s	[s]	s uschir s isur s ascumtu s tes	suspin mãsor ascuns țas
25.	ș	[ʃ]	ș apti ș așteptu ș coș	șapte aștept coș
26.	t	[t]	t oarã t otãna t scot	toarnã întotdeauna scot
27.	ț	[ts]	ț ãn ț atumțea ț nțap ț puțãn ț apuț	țin atunci înțep puțin puț
28.	u	[u] [u]	u ntulem u umbrã u șcurtu u neaua	untdelemn umbrã scurt neaua
29.	v	[v]	v ițin v rut v aveari v hipotensiv	vecin vrut avere hipotensiv

Nr. crt.	Gramă	Son	Dialect aromân	Limba română literară
30.	w	[dublu w]	Washington	Washington
31.	y	[ʏ] [ʏ]	yinar ayîni yeatru ayalea yaryară nyrăpsescu yumar măyi	ianuarie vie doctor agalea gargară scriu măgar magie
32.	z	[z]	zgaibă azboair uriz	zgaibă zbor orez

Excepții:

Ună gramă ti dau sonuri:

33.	x	[cs]	Xenopol taxi fax	Xenopol taxi fax
		[gz]	exemplu examen	exemplu examen

Dau grami ti un son ică trei yrami ti un son:

Nr. crt.	Gramă	Son	Dialect aromân	Limba română literară
1.	ce	[tʃ]	cergă cucean ploace	cergă cocean lespezi
2.	ci		cînușă cioc căciulă zmelci	cenușă cioc căciulă melci
3.	ge	[dʒ]	geaba ugeac firige	geaba ogeac firigea

Nr. crt.	Gramã	Son	Dialect aromân	Limba romãnã literarã
4.	gi		gintã sugiuc geamgi	gintã sugiuc geamgiu
5.	che	[k]	cheatrã biricheti	piatrã berechet
6.	chi		chilimi	chilim
7.	ghe	[g]	gheaspe ghermu	viespe vierme
	ghi		ghineață nghisare	binețe visare
8.	th	[θ]	thimel'iu thimneamã cathi	temelie tãmãie fiecare
9.	dh	[ð]	dhistih	distih

NOTA BENE!

1. Dit aisti litere, 6 s-ufilisescu ti vocale: a, ă (â), e, i, o, u și 26 ti consoane: b, c, d, ð, f, g, h, j, k, l, l', m, n, n', p, q, r, s, ș, t, ț, v, w, x, y, z. Alte 9 consoane sã scriu cu combinații di litere: ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi, th, dh.
2. I șurtu [i]: *ficiorⁱ*.
3. U șurtu [ũ]: s-aflã tu bitisita a zborui dupã consoanã: *capũ, corũ, bagũ*. Noi nu lu scriem cã nu s-pronunțã tu tuti graiurili: *cap, cor, bag*.

2. EXERCİȚII

1. Alădeț textu:

NASTRADIN Ș-HICA

Nastradin lu-acl'imarâ la nâ numtă. S-adunarâ oaspițâl'i tuț, ma Nastradin ninga nu vinea. Lumea acățâ să ntreabă nunu:

– Ghini, ma câțe Nastradin nu vini? Ia videț cai i lucru!

Neasiră ficiorl'i și vițurâ că Nastradin șidea cu dhoara tu uboru di casă cu ugeac și ira ahăt di mari și ahăt di multu anvârtitâ că ficiorl'i își feațirâ apuria. El'i lu ntribarâ Nastradin câțe nu vini la numtă. Nastradin lâ đăsi că nu-ari ună chilimi tu și s-anvârtească dhoara și cu și s-aducă dhoara că-i ahăt di mari câ va ună caroță. Ficiorl'ii s-turarâ la numtă șâ-l'i đăsirâ a nunui:

– Đăsi Nastradin s-pitreț ună caroță te-a s-aducă dhoara. Lumea mindui că easti birichetea adunată ma yini cu caroța și u da a tinirilor.

Neasiră, ncârcară dhoara ș-u adusirâ la numtă. Dupâ și giucarâ tutâ noaptea cathi un aduțea dhoara prânghilisitâ ti numtă. Vini arada ș-al Nastradin. Tutâ lumea de-avrighra adâsta s-veadâ și adusi Nastradin. Tuț tinirl'ii disfâțea dhoara dit cãrțâli cai ira anvârtitâ: disfă, disfă și cându agiumsirâ tu soni și-s veadâ: ună hică! Ș-atumțea ntribarâ oamiñl'ii:

– Ore, Nastradine, ti-ațistă nâ țanuși geaba ună noapte ntreagă?

Nastradin lâ đăsi:

– Ama nu u vreț? U lo, u bâgă ngurâ ș-u mâcă ghini și mușat.

Ti aistă lipseaști să aprochi cu harau ițido lucru ca dhoarâ.

3. Spuneț dit textu di ma nđeană zboarâli cai ar dau gramu ti un son ică trei yrami ti un son.

2. Spuneț câti gramu și câti sonuri sântu tu zboarâli di la exercițiu 3.

UNITATEA 1

FICIURITĂȚII LA SCULIE

Alideț textu

1. TOAMNA LA SCULIE

Prota duuă la sculie easti totăna ti mini ună duuă ți u aștept cu inima mplină di harau și di minduiri. Mi sculai dimneța, tu apirită, cu mintea că va acăț s-neg pi ună cali nauă, ațea ali nvițături.

Sculia easti mari și mușată ca ună palati ți aproachi featili și ficiorl'ii cu vreami di nvițătură.

Turarea la sculia cu multi cărt nali și cu mulț soț și soață buni easti semnu ca s-dusi veara și că vini toamna cu poamili coapti așe cum va hibă și știința a noastă. Cum nă-adunăm, ahurhim să pirmitusim ți feațim tu vacanță, iu neasim și cu cai nă vițum. Tuț him multu hărioși că nă videm diznou. Tu ceamta ti sculie avem nu maș vivlii, caiete, stilouri, cundil'i ma și isturii dit locurili vițuti și alăgati veara. S-avdu maș boațăli a noasti, a cilimeanilor duruț ti dascal'ii a lor.

UNITATEA 1

COPIII LA ȘCOALĂ

Citiți textul

1. TOAMNA LA ȘCOALĂ

Prima zi de școală este întotdeauna pentru mine o zi pe care o aștept cu inima plină de bucurie și de gânduri. Mă sculam dimineața, la răsăritul soarelui, cu gândul că o să merg pe un drum nou, cel al învățaturii.

Școala este mare și frumoasă ca un palat ce întâmpină fetele și feciorii cu dragoste de învățătură.

Întoarcerea la școală cu multe cărți noi și cu mulți colegi și colege bune este semnul că s-a dus vara și că a venit toamna cu fructele coapte așa cum va fi și știința noastră. Cum ne-adunărăm, începurăm să povestim ce am făcut în vacanță, unde am mers și cu cine ne-am văzut. Toți suntem foarte bucuroși că ne vedem din nou. În geanta de școală avem nu numai cărți, caiete, stilouri, creioane dar și povești din locurile văzute și vizitate în timpul verii. Se aud doar vocile noastre, ale copiilor cu dragoste pentru profesorii lor.

La sculie nvițăm multi lucrări și dișclid mintea ti cându va him ma mări. Bunoară, Andrei Șaguna easti marăli om armăn și agiumsi un părinti ali sculii românești. El nviță multu ti cultura română și s-alumtă ti ndreptu la educație a tuturor românilor. El acriscu tu un chiro cându nu tuț ficiurițal'i putea s-nveață românește, tu ahurhita di secol XIX, cându provincia românească Transilvania ira tu Imperiu Austro-Ungar. Cându agiumsi mitropolit Transilvania, dișcl'isi 800 di sculii românești și agiută la tipusirea di vivlii tu limba română. Andrei Șaguna pistipsea că ună nație nu poati să neagă ninti fără di educație și, ti el, sculia nu ira maș un loc iu nvița ma și ună cali di scuteari a unui popul dit agârșeari.

Andrei Șaguna easti un bun exemplu că sculia acreaști oamini și pot s-facă lumea cama bună cându s-fac mări. El ișiși, un aromân dit Imperiu Habsburgic, agiumsi semnu ali educației românești dit Ardeal, ti ațea că ascultă părințal'i și l'i spusiră di putearea ali nvățături. El easti un sămtu ti populu român di la nordu și di la sud di Dunări.

Zboară nali:

Dialectu aromân
minduire, minduiri , s.f. = ațea și spuni omu tu mintea lui
tu apirită , loc. adv. = dimneața, ninti s-da soarăți
nvițătură, nvițături , s.f. = tut și aproachi omu tu sculii
turari, turări , s.f. = vineari tu năpoi, tu idyiul loc
vivlie, vivlii , s.f. = carte ti nvițătură; manual
știință, științe , s.f. = tut și cunoaști, și știi omu tu bana a lui
ahurhescu , vb. = acaș, apârnescu s-adar un lucru
pirmitusescu , vb. = spun ună istorie

La școală învățăm multe lucruri care ne deschid mintea pentru când vom fi mai mari. De exemplu, Andrei Șaguna este marele om aromân care a ajuns un părinte al școlii românești. El a învățat mult despre cultura română și s-a luptat pentru dreptul la educație al tuturor românilor. El a crescut într-un timp când nu toți copiii puteau să învețe românește, la începutul secolului XIX, când provincia Transilvania era în Imperiul Austro-Ungar. Când a ajuns mitropolit în Transilvania, a deschis 800 de școli românești și a ajutat la tipărirea de cărți în limba română. Andrei Șaguna credea că o națiune nu poate să meargă înainte fără educație și, pentru el, școala nu era doar un loc unde învăța dar și o cale de a scoate un popor din uitare.

Andrei Șaguna este un bun exemplu că școala crește oameni care pot să facă lumea mai bună când se fac mari. El însuși, aromân din Imperiul Habsburgic, a ajuns simbol al educației românești din Ardeal, pentru că i-a ascultat pe părinții lui care i-au spus despre puterea învățaturii. El este un sfânt pentru poporul român de la nord și de la sud de Dunăre.

Cuvinte noi:

Dialectul aromân	Limba română standard
minduire, minduiri, s.f.	gând, gânduri, s.n.; gândire s.f.
tu apirită, loc. adv.	dimineața, adv.; înainte de răsăritul soarelui
nvițătură, nvițături, s.f.	învățătură, învățături, s.f.
turari, turări, s.f.	a veni înapoi, a se întoarce, vb. (aici)
vivlie, vivlii, s.f.	carte, cărți, s.f.; manual, manuale, s.n.
știință, științe, s.f.	știință, științe, s.f.; tot ce știe omul în viața lui
ahurhescu, vb.	încep să fac un lucru, vb.
pirmitusescu, vb.	a povesti, vb.

bunoară , adv. = ca exemplu
cultură, culturi , s.f. = avearea a unui popul
tipusire, tipusiri , s.f. = lucru di fățeari di cărți scrisi la machină
pistipsescu , vb. = am ună minduiri ti un lucru
nație, nații , s.f. = popul
provincie, provincii , s.f. = parti a unui crat (aia, tu text)

Întribări

1. Cându acață sculia?
2. Cum așteaptă ficior'ii și featili prota duuă di sculie?
3. Cum easti sculia?
4. Ți ar ficior'ii și featili tu ceamta di sculie?
5. Cai ira Andrei Șaguna?
6. Ti ți s-alumtă Andrei Șaguna?
7. Ți feați Andrei Șaguna ti cultura română?

GRAMATICĂ

2. VOCABULAR: *SINONIME* (zboară cu idyia noimă); *ANTONIME* (zboară cu noimă ahoryea); *PARONIME* (zboară ți și-aduc ca formă)

A. **Sinonimele** sântu zboară cu idyia noimă, ma cu formi ahoryea:

- acaț = ahurhescu = apărîescu
- dascal = profesor
- dimneața = tahina
- fac = adar
- nație = popul
- ne-adunăm = ne andâmusim
- spun = țăc
- tu apirită = tu hâryie
- viwie = carti.

bunoarã , adv.	bunãoarã, de exemplu , adv.
culturã, culturi , s.f.	culturã, culturi , s.f.; averea unui popor
tipusire, tipusiri , s.f.	tipãriturã, tipãrire , s.f.
pistipsescu , vb.	a crede , vb.
nație, nații , s.f.	națiune, națiuni , s.f.; popor, popoare , s.n.
provincie, provincii , s.f.	provincie, provincii , s.f.

Întrebãri

1. Când începe școala?
2. Cum așteaptã băieții și fetele prima zi de școalã?
3. Cum este școala?
4. Ce au băieții și fetele în geanta de școalã?
5. Cine era Andrei Șaguna?
6. Pentru ce a luptat Andrei Șaguna?
7. Ce a fãcut Andrei Șaguna pentru cultura romãnã?

GRAMATICĂ

2. VOCABULAR: *SINONIME* (cuvinte cu același înțeles); *ANTONIME* (cuvinte cu înțeles opus); *PARONIME* (cuvinte care au formã asemãnãtoare)

A. **Sinonimele** sunt cuvinte cu același sens dar cu formã diferitã:

- acaș* = *ahurhescu* = *apãrñescu* ‘încep’
dascal = *profesor* ‘dascãl, profesor’
dimneãta = *tahina* ‘dimineãtã’
fac = *adar* ‘fac’
nație = *popul* ‘popor’
ne-adunãm = *ne andãmusim* ‘ne adunãm’
spun = *đac* ‘spun, zic’
tu apiritã = *tu hãryie* ‘înainte de rãsãrit’
vivlie = *carti* ‘carte’

După noimă sinonimele lexicale sântu *absolute* și *relative*.

Sinonimele absolute, puțâni tu numir, au noima identică și s-fac cu zboară dit:

- limbaj comun: *hîc* = *minut*
- graiuri ahoryea: *patati* = *combari*; *anșileg* = *achicăsescu*; *mi bag* = *mi culcu*; *floare* = *lilice*; *tora* = *amu*; *binelă* = *furculiță*
- un zbor dit zămani și un zbor nău: *ascheri* = *armată*; *părmăteftu* = *embur*; *gean* = *sufлит*; *defter* = *caiet*; *șicher* = *zahari*.
- un zbor dit limbaj comun și un zbor dit limbaj științific: *sare* = *sodiu*; *inimă* = *cordu*.

Avem situația cându un zbor ari idyca noimă cu ună expresie, locuțiune și astumțina dățem că sântu *sinonime frazeologice*:

ascultu = *leau di ureacl'e*

fug = *leau calea*

pâlcârșescu = *cad rigeai*

plăngu = *bag boațea*

nveț = *leau di hâbari*.

B. Antonimele sântu zboară cu noimă ahoryea:

ahurhescu # *bitisescu*

apres # *stes*

analtu # *apus*

aver # *minciună*

bag # *scot*

cunuscut # *nicunuscut*

mari # *hîc*

mușat # *urut*

nghios # *nsus*

noapti # *quuă*

putut # *niputut*

viđut # *niviđut*.

C. Paronimele sântu zboară și și-aduc ca formă ma au noimă ahoryea și născânt oamiñi pot să li alătusească :

aplec ~ *aplic*

arescu ~ *arăescu*

complementu ~ *complimentu*

deapin ~ *deapir*

firidă ~ *firadă*

miliță ~ *muliță*

mize ~ *mizi*

pâtrâgeană ~ *pâtârgean*

șirtu ~ *spirtu*.

După sens sinonimele lexicale sunt *absolute* și *relative*.

Sinonimele absolute, puține la număr, au sens identic și sunt cuvinte care provin din:

- limbajul comun: *ńic* = *minut* ‘mic’;
- graiuri diferite: *patati* = *combari* ‘cartofi’; *anțileg* = *achicăsescu* ‘înțeleg’; *mi bag* = *mi culcu* ‘mă culc’; *floare* = *lilice* ‘floare’; *tora* = *amu* ‘acum’; *binelă* = *furculiță* ‘furculiță’;
- un cuvânt din vechime și un cuvânt nou: *ascheri* = *armată*; ‘armată’; *părmățefu* = *embur* ‘negustor’; *gean* = *sufliț* ‘suflet’; *defter* = *caiet* ‘caiet’; *șicher* = *zahari* ‘zahăr’.
- un cuvânt din limbajul comun și un cuvânt din limbajul științific: *sare* = *sodiu*; *inimă* = *cord*.

Avem situația când un cuvânt are același sens cu o expresie, locuțiune și atunci spunem că sunt *sinonime frazeologice*:

- ascultu* = *leau di ureacl'e* ‘a asculta’
- fug* = *leau calea* ‘a pleca’
- pâlcârsescu* = *cad rigeai* ‘a ruga’
- plăngu* = *bag boățea* ‘a plânge’
- nveț* = *leau di hâbari* ‘a învăța’

B. Antonimele sunt cuvinte cu sensuri opuse:

- ahurhescu* ‘încep’ # *bitisescu* ‘termin’
- apres* ‘aprinș’ # *stes* ‘stins’
- analtu* ‘înalț’ # *apus* ‘scund’
- aver* ‘adevăr’ # *minciună* ‘minciună’
- bag* ‘bag’ # *scot* ‘scot’
- cunuscut* ‘cunoscut’ # *nicunuscut* ‘necunoscut’
- mari* ‘mare’ # *ńic* ‘mic’
- mușat* ‘frumos’ # *urut* ‘urât’
- nghios* ‘în jos’ # *nsus* ‘în sus’
- noapti* ‘noapte’ # *đuuă* ‘zi’
- putut* ‘sănătos’ # *niputut* ‘bolnav’
- viđut* ‘văzut’ # *niviđut* ‘nevăzut’.

C. Paronimele sunt cuvinte care seamănă ca formă dar au sens diferit și unii oameni pot să le confunde :

- aplec* ‘a apleca’ ~ *aplic* ‘a alăpta’
- arescu* ‘a mătura’ ~ *arăescu* ‘a se împrăștia’
- complement* ‘complement’ ~ *compliment* ‘compliment’
- deapin* ‘a depăna’ ~ *deapir* ‘a smulge părul din cap’
- firidă* ‘fereastră’ ~ *firadă* ‘crăpătură’
- miliță* ‘scutec’ ~ *muliță* ‘molie’
- mize* ‘aperitiv’ ~ *mizi* ‘abia’
- pâtrâgeană* ‘pătlăgea vânăță’ ~ *pâtârgean* ‘ac mare cu gămălie’
- șpirtu* ‘chibrit’ ~ *spirtu* ‘alcool’.

D. **Neologhismele** sântu zboară nali, luati dit ună altă limbă cându ună limbă ică un dialectu neađi după alăxerili dit societate: *clasă, educație, imperiu, internet, interactiv, materiale, machetă, nație, tablă, vacanță*. Așeți dialectu aromân s-fați cama avut.

3. CĂMPU LEXICAL

Cămpu lexical easti faptu dit tuti zboarăli ți țăn di idyiu domeniu și sântu ligati ca noimă. Zboarăli ți intră tu un cămpu lexical sântu idyia parti di zburări: substantive, adjective ică verbe etc.

Exemple:

- **cămpu lexical al buiel'ilor** – roș, veardi, galbin, nîr, zahariș, portocaliș, vișin, café, crepi, lai, albu, sur, virdeadă.
- **cămpu lexical al lucrătorilor** – zugrav, yeatru, avucatu, profesor, dascăl, picurar, tămpănar, raftu, cărvănar, șofer, zănăcear, manager.
- **cămpu lexical nveț** – nveț, scriu, aleg, zugrăpsescu, căntu, cunoscu, ntreb.
- **cămpu lexical sculie** – ficiuriș, dascal, profesor, clasă, defter, tablă interactivă, catastif, bancă.
- **cămpu lexical gărdină** – lilice, verđu, pom, iarbă, dumată, pârâgeană, pipiriță, patată, țeapă, gardu, loc.
- **cămpu lexical al picurarilor** – picurar, stani, turăște, oaie, strungă, ahuri, căni, yumar, lapti, caș, foale, sticurătoari, capră, cupie, cutar, nel, birbec, clopat, căribană.

COMUNICARE

4. ȚI AVETȚ VOI TU CLASA A VOASTRĂ DIT SCULIE ?

Maria: Iani, ti mutriși vloară de-arihina la clasa a noastă? Ma nu așe, cumțido, ma cu un ocl'iu di oaspi?

Iani: Hmm... Știu mini? Nu para. Ma đăț tora, clasa s-pari altă soi. Mea, cât easti luńinoasă! Soarăli cadi tuș pi banca a noastă.

Maria: Tamam! Easti nai ma luńinoasă clasă dit sculie. Firiđăli mări

di la un cap la alantu a murui alasă luńina să yină nuntru.

D. **Neologismele** sunt cuvinte noi, luate dintr-o altã limbã atunci când o limbã sau un dialect se adapteazã schimbãrilor din societate: *clasã, educație, imperiu, internet, interactiv, materiale, machetã, nație, tablã, vacanță*. În acest fel, dialectul aromân se îmbogãțește.

3. CÂMPUL LEXICAL

Câmpul lexical este alcãtuit din toate cuvintele care se referã la același domeniu și au o legãturã de sens. Cuvintele care formeazã un câmp lexical sunt aceeași parte de vorbire: substantive, adjective sau verbe etc.

Exemple:

- **câmpul lexical al culorilor** – *roșu, verde, galben, albastru, roz, portocaliu, vișiniu, cafeniu, mov, negru, alb, gri.*
- **câmpul lexical al meseriilor** – *zugrav, doctor, avocat, profesor, dascãl, cioban, toboșar, croitor, cãrãuș, șofer, meșter, manager.*
- **câmpul lexical al verbului a învãța** – *a învãța, a scrie, a citi, a desena, a citi, a cunoaște, a întreba.*
- **câmpul lexical al substantivului școalã** – *copil, dascãl, profesor, clasã, caiet, tablã interactivã, dosar, bancã.*
- **câmpul lexical al substantivului grãdinã** – *floare, varzã, pom, iarbã, roșie, patlãgea vãnãtã, ardei, cartof, ceapã, gard, loc.*
- **câmpul lexical al substantivului cioban** – *pãstor, stãnã, târlã, oaie, strungã, grajd, câine, mãgar, lapte, caș, foale, strecurãtoare, caprã, turmã, țarc, miel, berbec, clopot, cațã (cãrligul ciobanului).*

COMUNICARE

4. CE AVEȚI ÎN CLASA VOASTRĂ DE LA ȘCOALĂ ?

Maria: Iani, te-ai uitat vreodată cu adevãrat la clasa noastrã? Dar nu așa, oricum, ci cu ochiul unui musafir?

Iani: Hmm... Știu eu? Nu prea. Dar dacã zici acum, clasa pare în alt fel. Uite, cât este de luminoasã! Soarele cade direct pe banca noastrã.

Maria: Exact! Este cea mai luminoasã clasã din școalã. Ferestrele mari dintr-un capãt în altul al peretelui lasã luminã sã intre înãuntru.

Iani: Tini știi că avem totăna lilice la geami? Li udăm tuț, cu arada. Cathi ună lilice are numa bâgată de căti un cilimean. A mea s-ac'leamă „Vrearea”.

Maria: A mea s-ac'leamă „Vruta”! Feați bubuchi di dau ori mesu aistu. Easti multu mușat că feațim clasa ca ună gârdină yie.

Iani: Așe easti, Maria, tută clasa easti ndreaptă mușat. Mutrea murăli! Avem caduri cu oamiñi avdăț tu armânami: Andrei Șaguna, Apostol Mărgărit, Papu Lambru Balamaci, Constantin Belimace; tuț aici s-alumtară ti noi ca să nvițăm tu sculie.

Pi altu mur, na ndreapta, him noi tu cadur cu protu premiu la proiectu „Nai ma lucrători ficiuriț dit sculii”... Și nghios sântu zugrăpselili a noasti cu meșil'i dit an.

Maria: E! Ț-aduț aminti cându feațim proiectu „La stani”? Tu chioșu ațel di ninga dulapi easti macheta cu stanea a papui a melu.

Iani: Dulapea noastă easti totăna ndreaptă ș-cu lucrării băgati pi aradă. Avem catastifili a noasti, materialele ti lucru di mână și trusa sanitară. Dascala nă spuni că ună clasă ndreaptă nă agiută s-nă băgăm minduirile pe arada.

Maria: Nă yini ma ghini așeți cu băncile băgati tu arucot, nu arada, ună după alantă ca ma ninti. Nă duchim cama aproapea ș-putem s-lucrăm cama licșor deadun.

Iani: Ș-tabla interactivă, modernă, ligată la internet... Ți ghini easti cu ea! Așe putem s-videm caduri, filme educative, lecții video și putem s-fățem exerciții online ndreptu aco.

Maria: Tu chioșu cu cărț di aleađiri, biblioteca easti mplină cu di tuti. Avem cărț cu istorii, cu pirmithi, romane, cărț di știință și di muzică și di artă! La lecția di dialect aromân stăm pi căpitiñi nîț și aliđem cărț pi arâhati.

Iani: Cati ună dulapi ari un semnu scris, băgat di noi: „Isturii dit vacanță”, „Cărț ti nvițare armâneaști”, „Cum scriem tu dialectu aromân?”.

Iani: Clasa aistă nu easti mași locu iu nvițăm, easti locu iu nă cunuștem, iu acriștem, iu nă fățem oamiñi mări.

Maria: Ghini đăseși. Clasa a noastră ari niurizmă di carti, di lilice, di sufliti di cilimeani, di aduțeri aminti mușati. Tu ună đuuă, cându va him mări și cându va nă turăm aua, ițido lucru va s-pară nîc, ma inimile a noasti va arământă totăna ligati di aistu loc.

Iani: Tu știi că avem întotdeauna flori la geam? Le udăm toți, cu rândul. Fiecare floare are nume dat de câte un copil. A mea se cheamă „Dragostea”.

Maria: A mea se cheamă „Iubita”! A înflorit de două ori luna asta. Este foarte frumos că facem clasa ca o grădină vie.

Iani: Așa este, Maria, toată clasa este aranjată frumos. Privește pereții! Avem tablouri cu oameni importanți pentru aromâni: Andrei Șaguna, Apostol Mărgărit, Papu Lambu Balamaci, Constantin Belimace, toți de aici s-au luptat pentru noi ca să învățăm în școală.

Pe celălalt perete, în dreapta suntem noi în fotografie cu premiul întâi la proiectul „Cei mai harnici elevi din școală”... Și mai jos sunt desenele noastre cu lunile anului.

Maria: E! Ți aduci aminte când am făcut proiectul „La stână”? În colțul de lângă dulap este macheta cu stâna bunicului meu.

Iani: Dulapul nostru este întotdeauna aranjat și cu lucrurile puse în ordine. Avem dosarele noastre, materialele de lucru manual și trusa sanitară. Învățătoarea ne spune că o clasă ordonată ne ajută să ne punem mintea în ordine.

Maria: E mai bine așa cu băncile aranjate în cerc, nu în rând, una după alta, cum era înainte. Ne strângem mai aproape și putem să lucrăm mai ușor împreună.

Iani: Și tabla interactivă, modernă, conectată la internet... Ce bine este cu ea! Așa putem să vedem fotografiile, filme educative, lecții video și putem să facem exerciții online direct acolo.

Maria: În colțul cu cărți de citire, biblioteca este plină cu de toate. Avem cărți de istorie, de povești, romane, cărți de știință, de muzică și de artă! La lecția de dialect aromân stăm pe perne mici și citim cărți în liniște.

Iani: Fiecare dulap are o etichetă scrisă, pusă de noi: „Povești din vacanță”, „Cărți de învățat armănește”, „Cum scriem în dialectul aromân?”.

Iani: Clasa aceasta nu este doar locul unde învățăm, ci este locul unde ne cunoaștem, unde creștem, unde ne facem oameni mari.

Maria: Bine ai zis. Clasa noastră are miros de carte, de flori, de suflete de copii, de aduceri-aminte frumoase. Într-o zi, când o să fim mari și când o să ne întoarcem aici, orice lucru ne va părea mic, dar inimile noastre vor rămâne întotdeauna legate de acest loc.

5. EXERCİȚII

Exercițiu 1: Bâgaț sinonimu ți s-udusești:

1. Ficiuricu **minduit** bitisi tema tu chiro. (mintimen, linivos, aspărat)
2. Vițui un film **ti ciudii** aseară. (ti ghini, ti apurii, ti arâdeari)
3. Maria are ună nauă **carti**. (catastif, cundi'iu, vivlie)
4. Știi tută **lumea**. (duńeaua, soia, hoara)
5. Lecția **acață** tu satea optu dimneața. (urdină, ahurheaști, nveață)

Exercițiu 2: Aflaț sinonimu udusit:

1. mileti
2. profesor
3. nație
4. caiet
5. sărbătoare
6. oranj
7. pițetă
8. surati
9. educație
10. mărzit.

Exercițiu 3: Bâgaț un sinonim ti zboru scriat gros și țâneț noima:

1. Ficioru era **nvirin**at că nu neasi la sculie.
2. Deadi apandisi cu zboară **mintimeni**.
3. Casa era **mare** și luńinoasă.
4. Dascala zburaști cu ficurițal'i cu **vreari** multă.
5. Profesoru **cântă** lecția ti cilimeani.

Exercițiu 4: Bâgaț antonimu udusit:

1. Fratili a melu easti multu **nvițat**. (mintimen, ninvițat, hărios)
2. Întribarea fu **licșoară**. (bună, greuă, limpidă)
3. Ază easti ună țuuă **arați**. (mușată, caldă, luńinoasă)
4. Avem lapti **multu** di la oili al papu. (acru, bun, puțăn)
5. Feata **ahurheaști** tema ti acasă la matematică. (acață, bitiseaști, fați)

Exercițiu 5: Aflaț antonimu udusit:

1. hãrios → _____
2. ñic → _____
3. nsus → _____
4. greu → _____
5. ayoñea → _____
6. păstrit → _____
7. vãrtos → _____
8. luñinã → _____
9. dișcl'is → _____
10. avut → _____

Exercițiu 6: Bãgaț antonimu udusit:

1. Ea easti unã featã **rauã**.
2. Tata a melu easti **slab**.
3. Frãnda easti **veardi**.
4. Ficioru zburãști **pe-anaya**.
5. Agiumsı **amãnat** la sculie.

Exercițiu 7: Bãgaț zboru udusit dit preac'ea di paronime:

1. Picuraru **apleacã** / **aplicã** ñelu la oai.
2. Oili **arirã** / **arãirã** pi munti.
3. Muma **deapinã** / **deapirã** un g'em.
4. Mutreãști nafoarã pi **firidã** / **firadã**.
5. Vrem s-mãcãm tora niheam **mize** / **mizi**.

Exercițiu 8: Fãțeț propoziții cu neologhisme: *clasã, educație, imperiu, internet, interactiv, materiale, machetã, nație, tablã, vacanță.*

Exercițiu 9: Fãțeț câmpu lexical ti carti.

Exercițiu 10: Fãțeț propoziții cu zboarãli dit câmpu lexical ti carti.

Exercițiu 11: Scriaț un dialog ti cum easti sculia și clasa a voastrã.

UNITATEA 2

OMU LUCRĂTOR TORA ȘI MA NINTI

Alițeț textu

1. CU PAPU, CU OILI LA STANI

După prota ڏuuă di sculie, dascala nă deadi ună temă tu cai să spunem ți feațim tu vacanță. Ti mini nai ma hârioasă priimnari fu ațeau cu papu la stani.

Cati veară, cându iarba acreaști anală și vimtu adil'i lieșor pisti cipitu di munti, me-alin cu papu la stani. Easti ună padi multu mușutică, iu cându anală mână s-pari că acaț nioru dit țer. Aco oili și căpărli sântu tu lumea a lor și pascu hârhopi vig'feati di picurar. Dimnețăli sântu arâcuroasi și soarăli s-agioacă pit aburii cai ies dit stani.

Nă aștipta aco, la stani, tu ațea ڏuuă, picuraru cai aplica neliu dași la oi. El să scoală dipriună tu hăryie, ninti s-cântă cucotu și sălăgheaști oili și căprăli s-pască tu cutar. Ari totăna cu el tămbarea di căprină tea s-nu lu udă ploaia și trastu iu țăni cumata di caș și di păni cându s-alină tu munti di Ayiu-Yoryi și dipună ti Ayiu-Dimitri. Oili șed ația-aco ma răhati și amireadă cându soarăli easti nđeană, ama căpărli sântu cama zuri ș-ansar pi chețări, fuđindalui di cupie.

UNITATEA 2

OMUL MUNCITOR ACUM ȘI MAI ÎNAINTE

Citiți textul

1. CU BUNICUL, CU OILE LA STÂNĂ

După prima zi de școală, învățătoarea ne-a dat o temă în care să spunem ce am făcut în vacanță. Pentru mine, cea mai plăcută excursie a fost cea cu bunicul la stână.

În fiecare vară, când iarba crește înaltă și vântul adie ușor peste vârf de munte, urc cu bunicul la stână. Este o poiană foarte frumoasă, iar când întind mâna mi se pare că prind norul de pe cer. Acolo oile și caprele sunt în lumea lor și pasc liniștite păzite de cioban. Diminețile sunt răcoroase și soarele se joacă prin aburii care ies din stână.

Ne aștepta acolo, la stână, în acea zi, ciobanul care îi pune pe mieii drăguți să sugă la oi. El se scoală mereu, la răsăritul soarelui, înainte să cânte cocoșul și dă drumul oilor și caprelor să pască în țarc. Are întotdeauna cu el șuba din lână de capră că să nu-l ude ploaia și traista unde ține bucata de caș și de pâine când urcă la munte de Sfântul Gheorghe și coboară la Sfântul Dimitrie.

Clopatili și chipuricii bat ca flueara dit pirmithi. Căinii-gioini a picurarii s-alumtă cu ursoara și cu ursoării, afirescu cupia di luchi și di lupopași și nu alasă niționă oai s-arăiască.

Îli pricădui a papui, s-neg ș-mini cu el pit vuloagă, cu flueara tu mână, ca s-adunăm oili, daș-birbecu și căpârli la strungă ti muldeari, cându ascăpita soarali. Picuraru acăta di cicior, cu căribana mușat chindisită, oiaa ți șcl'iupica, ca s-u yitrăpsească. Easti greu lucru, ți s-fați cu arăvdari și cu hrisu-vreari ti aisti nămal'i.

Deapoia viđum cum s-adună laptili, cum sâ-ncl'eagă cașu și cașu-brănd tu foale și cum s-adară mărcatu și, tu tălăriciu, umtu, dhala și ghiza. Măcăm ș-noi tuti măxulili ți li feați picuraru cu para-baciu tu sanili și sânicile dit băcări. Tut ți adără ștea di la para-papu a lui.

Cându vini seara stătum tuț pi ninga foc și fripsim carni. Noaptea s-aștira pisti munț pe-anaga, și stealili s-aprindea pe-arada. Oili și căpârli s-aduna ninga nel'ii și iedăl'i a lor, mutriț di căinii vig'itori.

Aistă bană mușată, mplină di tradită și arăđ easti ună yișteari. La stani, nvet nu maș ti lucru cu oili și cu căpârli ama și ti bana la munti și vreaia di păduri, di suschirării a izvoarălor și cânticu a pul'ilor.

Alantă đuuu, cându dipunăm tu hoară, iram arămași, ama cu inima mplină di ghineață. Nvițai că bana di picuraru nu easti licșoară, ama easti ună bană di om-gioni. Nu va agărșescu vloară đuuu cându neș cu papu la stani.

Zboară nali:

Dialectu aromân
stani, stăniuri s.f. = locu iu s-fați cașu
adi'iu , vb. = suflă vimtu
cipit, cipiti , s.n. = partea nai ma di nđeană a muntelui
vig'eat, vig'eată, vig'eaț, vig'eati , adj. = mutrit s-nu pată țiva
paști , vb. unip. = măcă iarbă (ti oi, căpări, văț)
picurar, picurari s.m. = omu cai paști oili, li vig'eađă, li mulđi ș-adară cașu
daș, dașe, dași, dași , adj. = vrut, hăidipsit
dipriună , adv. = totăna
sălăghescu , vb. = lă da drumu, li alas eali ișiși s-alagă
cutar, cutari , s.n. = mandră, turăști; țarcu iu sta oili
tămbare, tămbări , s.f. = străniu a picurarii, adărat dit per di capră
cumată, cumăț , s.f. = ună parti nică dit un lucru
răhati , adv. = cu isihie
amireađă , vb. = oili s-adună arucot la umbră după prăndu

Oile sunt la meriză pe-aici, mai liniștite când soarele este sus, dar caprele sunt mai zglopii și sar pe pietre, fugind din turmă. Talângile și clopoței sună ca fluierul din povești. Câinii viteji se luptă cu ursul și cu ursuleții, păzesc turma de lupi și de lupii tineri și nu lasă nicio oaie să se îndepărteze.

L-am rugat pe bunicul să merg și eu cu el în poiană, cu fluierul în mână, ca să adunăm oile și caprele la strungă la muls, la scăpătatul soarelui. Ciobanul prindea oaia care șchiopăta cu căribana, frumos sculptată, de picior, ca să o îngrijească. Este greu acest lucru, se face cu răbdare și cu toată dragostea de aceste animale.

Apoi am văzut cum se strânge laptele, cum se încheagă brânza și brânza de burduf și cum se face iaurtul și în putinei, untul, laptele bătut și urda. Am mâncat și noi toate lactatele pe care le-a făcut ciobanul cu ajutorul de baci în strachinile și străchinuțele din aramă. Tot ce a făcut știa de la străbunicul lui.

Când a venit seara am stat toți pe lângă foc și am fript carne. Noaptea se așternea peste munți încet, și stelele se aprindeau pe rând. Oile și caprele se adunau lângă mieii și iezii lor, vegheați de câini de pază.

Această viață frumoasă, plină de tradiții și obiceiuri este simplă. La stână, înveți nu numai despre lucrul cu oile și cu caprele dar și despre viața la munte și dragostea de pădure, de susurul izvoarelor și cântecul păsărilor.

A doua zi, când am coborât în sat, eram obosiți, dar cu inima plină de lucruri bune. Am învățat că viața de cioban nu este ușoară, dar este o viață de om curajos. Nu voi uita niciodată ziua când am mers cu bunicul la stână.

Cuvinte noi:

Dialectul aromân	Limba română standard
stani, stăniuri, s.f.	stână, stâne s.f.
adil'iu, vb.	a adia, a bate vântul, vb.
cipit, cipiti, s.n	vârf, vârfuri, s.n.
vig'eat, vig'eată, vig'eat, vig'eatii.	păzit, păzită, păziți, păzite, adj.
paști, vb.	a paște, vb.
picurar, picurari s.m.	cioban, ciobani, s.m.; păstor, păcurar
daș, dașe, dași, dași, adj.	iubit, drag, adj.
dipriună, adv.	mereu, întotdeauna, adv.
sălăghescu, vb.	a da drumul, a elibera, vb.
cutar, cutari, s.n.	țarc, țarcuri, s.n.
tămbare, tămbări, s.f.	sarică; șubă, s.f.
cumată, cumăț, s.f.	bucată, bucăți, s.f.
răhati, adv.	în liniște, loc. adv.
amireață, vb.	a meriza, a se odihni la umbră, vb.

Dialectu aromân
cupie, cupii s.f. = tuti oili deadun a unui picurar
afirescu , vb. = alumtu s-nu pată țiva
arăescu , vb. = (la pl.) fug tu tuti părțali
vuloagă, vulođ , s.f. = padi cu iarbă tu ună păduri
strungă, strunđ s.f. = poarta pit cai trec oili ti mulđeari
căribană (cărlibană), căribăni , s.f. = paru cu cărig (cârlig) a picurarii
șcl'oapic , vb.= (di cicior); omu ică nămal'iu ți ari ună niputeari la cicior și nu imă ghini
yitrăpsescu , vb. = lu faț ghini, fără lîngoare
nel'eg , vb. = bag sămință, rāndă lu lapti s-adar mărcat, caș etc.
dhală , s.f. = lapti acru di oai, adăratu după ți să scoasi umtu pit băteari
ghiză , s.f. = s-adară dit đăr hertu ică dit lapti astăl'eat
măxuli , s.plt. = tuti ațeali adărați dit lapti
yışteare, yışteri , s.f. = lucru di mari avuțal'i

Întribări

1. Cu cai neađi ficioru la stani?
2. Cum easti zugrăpsită stanea și locurili de-avrigra?
3. Ți fați picuraru cathi dimneață?
4. Di cai veagl'i cănii oili la stani?
5. Pi iu neasi ficioru cu papu a lui?
6. Cu ți acăță picuraru oia di cicior?
7. Ți măxuli feați picuraru la stani?
8. Cum trăcură seara la stani?
9. Ți nviță ficioru ti bana di picurar?
10. Irai vără oară tu un loc ca aistu iu fu ficioru? Cum ți si păru?

cupie, cupii s.f.	turmã, turme, s.f.
afirescu, vb.	a apãra, vb.
arãescu, vb.	a se risipi, a se împrãștia, vb. refl.
vuloagã, vulođ, s.f.	poianã; pajiște, s.f.
strungã, strunđ s.f.	strungã, strungi s.f.
cãribanã (cãrlibanã), cãribãni, s.f.	cãrlibanã s.f.; toiagul ciobanului
șcl'oapic, vb.	a șchiopãta, vb.
yitrãpsescu, vb.	a vindeca, vb.
nc'eg, vb.	a încheга (laptele), vb.
dhalã, s.f.	lapte bătut
ghizã, s.f.	urdã s.f.; produs din lapte de oaie
mãxuli, s.plt.	lactate s.f. pl.
yisțeare, yișteri, s.f.	comoarã, comori, s.f.

Întrebãri

1. Cu cine merge bãiatul la stãnã?
2. Cum este zugrãvitã stãnã și locurile din jur?
3. Ce face ciobanul în fiecare dimineațã?
4. De cine pãzesc cãinii oile la stãnã?
5. Pe unde a mers bãiatul cu bunicul lui?
6. Cu ce prinde ciobanul oaia de picior?
7. Ce produse lactate face ciobanul la stãnã?
8. Cum au petrecut seara la stãnã?
9. Ce a învãțat bãiatul despre viața de cioban?
10. Ai fost vreodatã într-un loc ca acesta unde a fost bãiatul? Cum ți s-a părut?

GRAMATICĂ

2. FĂȚEAREA DI ZBOARĂ NALI: DERIVAREA CU PREFIXE ȘI SUFIXE; COMPUNEREA

Fățearea di zboară nali: **derivarea** cu **prefixe** și **sufixe** easti calea îșiși a unui grai pit cai își fați zboară nali cu agiutoru a sufixelor și prefixelor.

Sufixele sântu sonuri ică parei di sonuri adăvgati după răđătina a unui zbor.
Clasificare:

- sufixe lexicale, cându adară zboară nali : *arăcăros, chipurici, cărvănăr, grăđinar, ghineață, lucrător, mușutică, purtucaliș, viglitor*;

- sufixe gramaticale, cându adară forme gramaticale (sufixe di mod și timp la verb): *afirit, arsu, plămtu, vigleat*;

- sufixe lexico-gramaticale, cându spuni ună noimă nau și fați ună nau categorie gramaticală:

- (sufixe moționale): *yumar – yumară, maimun – maimună; părbumbu – părbumbă*;
- (sufixe di agent): *-tor, -ar, -gi: avinător, azburător, giudicător; cărvănar, mânar; tâmpănar; buigi, geamgi*;
- (sufixe di însușire): *-os; -at, it, -ut; -tor; -ză: fricos; alăgat; mutrit; viđut; alăvdător, măcător: năcăză*;
- (sufixe parei): *-ame: armăname; giuname; tinirame; -ime: cuscrime, ficiurime*;
- (sufixe țu spun un instrument): *-ar, , -tor: cliditor, lișcător*;
- (sufixe țu spun noțiuni abstracte): *-eață, -ie, -imi; -eamă, -eară, -ură: arădeari; dhuchimie, acrimi; dulțeamă, gălbınari, ghineață, măreață, urătură*;
- (sufixe țu spun modalităț): *-eaște, -at : armănește, ncurțulat*;
- (sufixe țu spun locul și originea): *aț, -oț, -ean, -eară: avdileaț, fărșiroț, mbăloț, plisoț, aminceaňi, medgidoňi, sărăcăceaňi, curtuveaňi, grămusteaňi; bujduveaňi; mizucheari*;
- (sufixe țu spun diminutive, lucră ma năț): *-ică, -ic; -oc; -an, -oňi, -ioară; -iță; -uș; -ăț; -el, -ci: fitică, cățălic, mușutic, macioc, ursoňi, lupopan, cășioară; puliță; cățăluș; yumărăț; chitrățel; chipurici, sánici, bărbătici*;
- (sufixe țu spun augmentative, lucră ma mări): *-an, -oňi: yumăroňi, pităroaňi*.

GRAMATICĂ

2. FORMAREA DE CUVINTE NOI: DERIVAREA CU PREFIXE ȘI SUFIXE; COMPUNEREA

Formarea de cuvinte noi: **derivarea** cu **prefixe** și **sufixe** este modalitatea prin care un dialect își face cuvinte noi cu ajutorul sufixelor și prefixelor.

Sufixele sunt sunete sau grupuri de sunete adăugate după rădăcina unui cuvânt.

Clasificare:

- sufixe lexicale, când se fac cuvinte noi: *răcoros, clopoțel, cărvănăr, grădinar, binețe, lucrător, frumușică, portocaliu, veghetor*;

- sufixe gramaticale, când se fac forme gramaticale (sufixe de mod și de timp la verb) : *ferit, ars, plâns, vegheat*;

- sufixe lexico-gramaticale, când formezi un sens nou și faci o nouă categorie gramaticală:

- (sufixe moționale): *măgar – măgăriță, maimuțoi – maimuță; porumbel – porumbiță*;
- (sufixe de agent): *-tor, -ar, -gi -aș: vânător, vorbitor, judecător; cărvănar, mânar; toboșar; boiagiu, geamgiu*;
- (sufixe de însușire): *-os; -at, it, -ut; -tor; -ză: fricos; umblat; privit; văzut; lăudător, mâncător; micuță*
- (sufixe colective): *-ame/-ime:: armânime; junime; tinerime; cuscrime, feciorime*;
- (sufixe instrumentale): *-ar, -tor: închizător, rășchitor*
- (sufixe care formează noțiuni abstracte): *-eață, -ie, -imi; -eami, -eari, -ură: ‘minciună; pricepere, acrime, dulciuri, gălbeneală, binețe, măreție, urătură’*;
- (sufixe de modalitate): *-eaște, -at : armânește, încrucișat*;
- (sufixe care arată locul și originea): *aț, -oț, -ean, -eari: avdileați, fărșeroți, mbăloți, plisoți, aminceași, medgidoși, sărăcăceși, curtuveași, grămusteași; bujduveași; mizucheari*;
- (sufixe diminutive): *-ică, -ic; -oc; -an, -oși, -ioară; -iță; -uș; -ăț; -el, -ci: ‘fetică, cățeluș, frumușel, pisoi, ursuleț, lupușor, căscioară, puicuță, cățeluș, măgăruș, pietricele, clopoțel, străchinuță, bărbățel’*;
- (sufixe augmentative): *-an, -oși: măgăroi, plăcintoi*.

Prefixele sântu sonuri ică parei di sonuri adăvgati dinintea a răđătiniîi a unui zbor.

Clasificare :

- (prefixe negative): *ni-*: *nimăcat, nidurñit, nifaptu, nidurut, niputeari,*
  - (prefixe privative): *dis-*, var. *diz-*: *disfac, dizleg, discumpăr, discăceat, dislăchit, disfundat, diznod, dizvălescu, dizveț;*
  - (prefixe incoative): *n-*, var. *an-*, *am-*: *amput, ancumpur;*
  - (prefixe iterativ): *pri-*: *prifac, pricunoaști*
  - (prefixe de aproximare): *sum(u)-*: *sumarâd, sumulai;*
- Prefixele pot s-facă: substantive (*nivideari*), adjective (*nicunuscut*).
Prefixele pot s-hibă: vecl'i (*ne-*, *n-*, *des-*) și nali: *pre-*.

COMPUNEREA easti ună altă cali pit cai s-fac zboară nali dit alăchirea a dau ică ma ma multi zboră tu un altu cu noimă nau. Zboarăli nali pot s-hibă alăchite: *untulem, bunăoară, iuțido* ică ligati: pit cratimă (linie): *Cluj-Napoca* și fără cratimă: *Aprean Paști, Beala di Supră, Mușata a locui, pul'i a noaptă'ei, pul'i zmultu, Selia di Supră, Selia di Nghios.*

Substantive compuse: *ocliu a soarui, mama soacră, caș-brăndu.*

Adjective compuse: *alb-aroșe.*

Pronume compuse: *caițidó < cai + țî + do; ițidó < iți + do; ndoi < n + doi; cati un,* și zboară cu valori di pronume nehotărât: *i țî s-hibă, cai s-hibă.*

Adverbe compuse: *nanăparte, dinastănga, dinandreapta, mpade, asearnoaștea, anțărțu, diunăoară, vărñăoară, dinandaulea, primansus, dinsus, dinghios, cătra iu, di cându, cătă văroară, așia-de-așia, aua-așia, așia-aco, dearumina.*

Prepoziții compuse: *di la, didindi, disupră di, didindea di, fără di, păn di, pi la, pritu.*

Conjunții compuse și locuțiuni conjuncționale: *cacum* (dit *ca + cum*), *cacum* (dit *ca + cum*), *cacum ca, cari* (var. *cai*) (dit *ca (că) + ară*), *ca să, dupu țî, fără să.*

3. PREFIXOIDE ȘI SUFIXOIDE

Prefixoide (false prefixe) sântu elemente di compunere cai tu limba di origine ira zboară ahoryea (tu greacă, latină etc.). Nai ma cunuscuti prefixoide tu dialectu aromân sântu: **stră**: *străhoară, străauș*; **para**: *parafrati, parasor, paradeadi*; **pal'iu**: *pal'iuyumar*; **misu**: *misuhori*; **miso**: *misocaldu*; **xana**: *xanazburășcu.*

Sufixoide (false sufixe) sântu elemente di compunere cai tu limba di origine ira zboară ahoryea (tu greacă, latină etc.). Tu dialectu aromână sântu puțan ufilisite: - **loghia**: *teologia*; - **crașia**: *democrașia.*

Prefixele sunt sunete sau grupuri de sunete adăugate înaintea rădăcinii unui cuvânt.

Clasificare :

- (prefixe negative): *ne-*: *nemâncat, nedormit, nefăcut, neiubitor, neputință*;
 - (prefixe privative): *des-*, var. *dez-*: *desfac, dezleg, răscumpăr, despletit, dezlipit, desfundat, deznod, dezvelescu, dezvăț*;

- (prefixe incoative): (*i*)*n-*, var. *an-*, *am-*: *împut, 'încep să cumpăr'* ;

- (prefixe iterative): *pri/ pre/ re:* *prefac, recunosc*

- (prefixe de aproximare): *sum(u)-*: 'zâmbesc ; negricios';

Prefixele pot să formeze: substantive (*nevedere*), adjective (*necunoscut*).

Prefixele pot să fie: vechi (*ne-*, *n-*, *des-*) și noi: *pre-*.

COMPUNEREA este o altă modalitate prin care se formează cuvinte noi prin alăturarea a două sau mai multe cuvinte cu un alt înțeles. Cuvintele noi pot să fie lipite: *untulem, bunăoară, iuțido* sau legate: prin cratimă (linie): *Cluj-Napoca* și fără cratimă: *Aprean Paști, Beala di Supră, Mușata a locui, pul'i a noaptălei 'lilic', pul'i zmultu 'pui de bodaproste', Selia di Supră, Selia di Nghios*.

Substantive compuse: *ocliu a soarui, mama soacră, caș-brând*.

Adjective compuse: *alb-aroșe*.

Pronume compuse: *caițidó* 'oricare, oricine, cineva careva' *cai + țî + do*; *ițidó* 'orice' < *iți + do*; *ndoi* 'câțiva' < *n + doi*; *cati un* 'fiecare, oricine', și cuvinte cu valoare de pronume nehotărât: *i țî s-hibă, cai s-hibă* 'orice, oricine'.

Adverbe compuse: 'la o parte, la stânga, din dreapta, jos, aseară noaptea, acum doi ani, dintr-o data, vreedată, pe din două, exceptional, de sus, din jos, încotro de când, câteodată, pe aici, pe ici-pe colo, aci-acolo, în cârcă'.

Prepoziții compuse: *di la* 'de la', *didindi* 'dincolo de', *disupră di* 'deasupra', *didindea di* 'dincolo de', *fără di* 'fără de', *păn di* 'la, până la', *pi la* 'pe la', *pritu* 'pe la, prin'.

Conjuncții compuse și locuțiuni conjuncționale: *cacun* 'ca și cum, ca și când' (din *ca + cun*), *cacum* 'precum, ca și' (din *ca + cum*), *cacum ca* 'precum că', *cari* (var. *cai*) 'când; dacă' (din *ca (că) + ară*), *ca să, dupu țî* 'după ce', *fără să*.

3. PREFIXOIDE ȘI SUFIXOIDE

Prefixoide (false prefixe) sunt elemente de compunere care în limba de origine erau cuvinte de sine stătătoare (în greacă, latină etc.). Cele mai cunoscute prefixoide în dialectul aromân sunt: **stră**: *străhoară* 'peste sat', *străauș* 'strămoș; **para**: *parafrati* 'frate vitreg', *parasor* 'soră vitregă', *paradeadi* 's-a predat'; **pal'iu**: *pal'iuyumar* 'măgar bătrân'; **misu**: *misuhori* 'mijlocul satului'; **miso**: *misocald* 'călduț', **xana**: *xanazburăscu* 'vorbesc străinește'.

Sufixoide (false sufixe) sunt elemente de compunere care în limba de origine erau cuvinte de sine stătătoare (în greacă, latină etc.). În dialectul aromân sunt puțin folosite : - **logia**: *teologia*; - **crația**: *democrația*.

4. ALĂXEAREA ALI CATEGORIEI GRAMATICALE

Alăxearea ali categoriei gramaticale, cu numa și **conversiune**, easti procesul pit cai un zbor își parafați funcția gramaticală (partea di zburări) tu un enunțu. Ca exemplu, un adjectiv s-fați substantiv ică adverbu, și un verbu poati să s-facă substantiv.

Exemple:

Adjectiv → Substantiv (+ articol):

Un **mușat** ficior. (adjectiv) → **Mușatu** vini la noi. (substantiv)

Adjectiv → Adverb:

Ea cântă mușat. (adverb, sta pi ninga verbu)

Verbu → Substantiv:

El nviță ghini. (verb) → **Nvițarea** easti nai mai bună cali s-hii om mari.
(substantiv)

→ *Feata di amiră avea nă viđută multu mușată.*

→ **Tu turnată** u ntribă dada iu fu tută đuua.

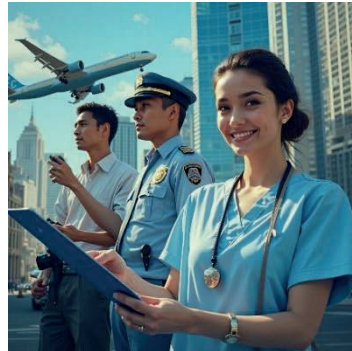
Verbu participiu → Adjectiv:

Celnicu aspăreat s-duse s-veadă oile tu munte.

COMUNICARE

5. ȚI VREI S-TI FAȚ TINI CĂNDU VA HII MARI?

— Tini știi ți vrei s-ti faț cându va hii mari? mi ntribă Andrei cându șideam ș-fățeam muabeti după ore.

— Nu para... voi s-đac că ní-yin multi zănăț tu minti, ma nu hiu sigura. Tini?

— Mini voi s-hiu yeatru di prăvđ. Voi s-agiut nămal'ili cai sântu lănđiti.

— Aistu easti un lucru multu bun! Mini mi minduii ti profesor ică ti avocat...

— Câte avocat?

4. SCHIMBAREA CATEGORIEI GRAMATICALE

Schimbarea categoriei gramaticale, numită și **conversiune**, este procesul prin care un cuvânt își schimbă funcția gramaticală (partea de vorbire) într-un enunț. De exemplu, un adjectiv se face substantiv sau adverb, și un verb poate să se facă substantiv.

Exemple:

Adjectiv → Substantiv (+ articol):

Un frumos băiat. (adjectiv) → *Frumosul vine la noi.* (substantiv)

Adjectiv → Adverb:

Ea cântă frumos. (adverb)

Verb → Substantiv:

El învață bine. (verb) → *Învățarea este cea mai bună cale să fii om mare.* (substantiv)

→ *Fata de împărat avea o înfățișare foarte frumoasă.*

→ *La întoarcere mama o întrebă unde a fost toată ziua.*

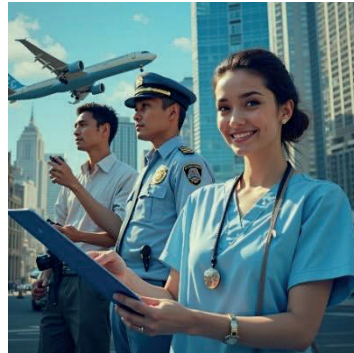
Verb participiu → Adjectiv:

Celnicul speriat se duse să vadă oile la munte.

COMUNICARE

5. CE VREI SĂ TE FACI CÂND VEI FI MARE?

— Tu știi ce vrei să te faci când vei fi mare? mă întrebă Andrei când stăteam de vorbă în pauză.

— Nu prea... vreau să zic că îmi vin multe meserii în minte, dar nu sunt sigură. Tu ?

— Eu vreau să fiu medic veterinar. Vreau să ajut animalele care sunt bolnave.

— Acesta este un lucru foarte bun! Eu mă gândesc la profesor sau la avocat... .

— De ce avocat?

— Că-*ni* mi-arăsești să spun a oame*ni*lor și easti ndreptu și să-i veg^liu di lucră^li rali.

— Easti multu bun ti tini! Tini știi s-ti faț ascultat.

— Așe easti, ma va s-treacă chiro până astumțina. Lipsești să nveț multă carti. Șidum dolⁱi muț un cirec di sati.

— Minduiești că va s-facă? ntribă Andrei.

— Ma s-vrem de-arihina, minduiesc că așe va hibă.

Chipuriciu asună, intrăm în clasă și, tamam, doamna profesoară nă ntribă ti zănăturile a păpăⁿilor și străpăpăⁿilor a noștri. Anălțai măna și spusu:

— Vițu tu un cadur că un străpap ira celnic și alantu ira cărvănar. Papu a melu ira picurar, ama avea trei suti di oi. Ira un om multu lucrător și multu avut, țăsi Andrei.

Chirața s-mindui niheaam și spusu:

— Mini voi s-hiu yeatru că muma mea ira moașa ali hoari. Cu ea aminta mul'erili tuti. Străpapu a melu ari faptă zânati greu, ira cărbunar, fățea mangan, cărbuni di lemnu și lu vindea tu căsăbă.

Yoryu spusu ș-el di străpăpăⁿii a lui:

— Papu a meu ira preftu și cânta cartea la bisearica dit hoară. Cându iram ciliminic am vițută zugravii cum zugrăpsea sămță^li, ayi^li pi mură^li ali bisearichi. Maia ira raftu a hoară^lei. Fățea fustăⁿi și cămeși multu pirifani. Mini tora voi s-hiu disigner vestimentar că muma *ni*-alăsă machina di cuseari.

— Mini țăc că nai ma mușată zânati easti ațea di dascal, spusu Lena. Li dai nvițătură a ficiorilor și featilor te-a s-agiungă oamiⁿi cu zânati.

Chipuriciu asună diznou și noi nchisim s-fuțim acasă, străhoară. Ama tu mintea mea *îni* spuneam că tu ună țăuă va agiungu ș-mini om mari, lucrător, cai s-țănă casa.

moași

celnic

raftu

picurar

cărvănar

cărbunar

— Că-mi place să spun oamenilor ce este drept și să-i apăr de lucrurile rele.

— E foarte bine pentru tine! Tu știi să te faci ascultat.

— Așa este, dar mai e mult timp până atunci. Trebuie să-nvăț multă carte. Am stat amândoi fără cuvinte un sfert de oră.

— Te gândești că se va putea? întrebă Andrei.

— Dacă vrem cu adevărat, mă gândesc că așa va fi.

Clopoțelul a sunat, intrăm în clasă și doamna profesoară chiar ne întrebă despre meseriile bunicilor și străbunicilor noștri. Am ridicat mâna și am spus:

— Am văzut într-o fotografie că un străbunic era celnic și celălalt era cărvănar. Bunicul meu era păcurar, dar avea trei sute de oi. Era un om foarte harnic și foarte bogat, zise Andrei.

Chirața se gândi puțin și spuse:

— Eu vreau să fiu medic pentru că bunica mea era moașa satului. Cu ea nașteau toate femeile. Bunicul meu a făcut o meserie grea, era cărbunar, făcea mangan, cărbune de lemn și îl vindea în oraș.

Yoryu spuse și el despre bunicii lui:

— Bunicul meu era preot și citea cartea la biserica din sat. Când eram copilăș am văzut zugravii cum pictau sfinții, pe zidurile bisericii. Mamaia era croitoreasa satului. Făcea fuste și cămăși foarte frumoase. Eu acum vreau să fiu designer vestimentar fiindcă bunica mi-a lăsat mașina de cusut.

— Eu zic că cea mai frumoasă meserie este aceea de dascăl, spuse Lena. Le dai învățătură băieților și fetelor ca să ajungă oameni cu meserie.

Clopoțelul sună din nou și ne pregătim să plecăm acasă, peste sat. Dar în mintea mea îmi spuneam că într-o zi voi ajunge și eu om mare, muncitor, care să țină casa.

moașă

celnic

croitor

păcurar

cărvănar

cărbunar

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Făteț căți dau zboară nali cu un prefix și cu un sufix di la zboarăli di ma nghios:

- a. scriu
- b. lucru
- c. chipur (vb.)
- d. zbor
- e. lai
- f. cumpur
- g. dormu
- h. auș
- i. curmu
- j. dreptu.

Model:

scriu → *scriat*; *scris* (sufix) / *niscriat*; *niscris* (prefix)

Exercițiu 2: Scriaț ținți zboară nali facti pit compunere:

Model:

- a. *ocliu a soarui* →
- b. *bunătoara* →
- c. *New York* →
- d. *disupră* →
- e. *cacum* →

Exercițiu 3: Spuneț prefixoidu dit zboarăli di ma nghios și dăteț și noimă ari:

- a. *aftobus*
- b. *sumarăs*
- c. *paranumă*
- d. *poliglot*
- e. *xanazburăscu*
- f. *pa'liuzâyar*
- g. *amnocaldu*
- h. *misucăsâbă*
- i. *microbiologhie*
- j. *hipermarket*.

Model:

aftobus → *afto-* (noimă 'pit el, lucru işiși')

Exercițiu 4: Prifățeț zboarãli di ma nghios tu alti părț di propoziție, fără s-adãvgați prefixe icã sufixe (maș pit conversiune):

Cuvinte de transformat:

- a. *albu* (adjectiv) → ?
- b. *nyis* (substantiv) → ?
- c. *cãntu* (verbu) → ?
- d. *plãms* (substantiv) → ?
- e. *vrut* (adjectiv) → ?

Model:

albu → **albu a neauãl'ei** (s-fați substantiv)

Exercițiu 5: Analizaț cum sãntu facti zboarãli di ma nghios (derivare, compunere, conversiune icã cu prefixoid:

- a. *nibitisit*
- b. *videoproietor*
- c. *sfulgu-de-neau*
- d. *aurãri*
- e. *niplãchisit*
- f. *andrupãt*
- g. *mușatu*
- h. *turata*
- i. *fiticã*
- j. *iuțido*.

Exercițiu 6: Scrieț un dialog cu tema: Zãnatea nai ma bunã di tora și di ma ninti.

SĂ NÂȚEM PRIIMNARI

Alițeț textu

1. LA SOIA DIT ROMÂNIA

Mi ac'eamă Sofia și băneț deadun cu părințâl'i și cu frațâl'i a mel'i tu Curceau, Arbinișii. Tu vacanța di veară neasim România, tu hoara iu s-ari amintată mama. Ira prota oară cându nâțeam aco și vream să-ni cunoscus cusurini, tetili și lălâni.

Agiumsım cu aeroplanu și, la aeroportu, nă aștiptă papu, tati ali mami cu machina. Calea, vițum câmpuri verț, țeñiuri și păduri. Ira multu mușat, altă soi ca la noi Curceau. Cându agiumsım la casa a papui și ali mai, tuț nâ aștipta cu brațâl'i dișcl'isi. Niurizma di pită și di ghelă caldă nâ ac'ımă la masă.

Tu țâlili țı viniră, cusurini a mel'i îni spusiră bisearica, rău, locu iu neg cu cal'ii. Seara, stăteam tu ubor și pirmituseam. Mini li țățeam cum i bana Curceau și el' îni spunea di sculie, adeț, sărbători:

Sofia: Bună țuua! Mini hiu Sofia.

SĂ MERGEM ÎN CĂLĂTORIE

Citiți textul

1. LA RUDELE DIN ROMÂNIA

Mă cheamă Sofia și locuiesc împreună cu părinții și cu frații mei la Corcea, în Albania. În vacanța de vară am mers în România, în satul unde s-a născut mama. Era prima oară când mergeam acolo și voiam să-mi cunosc verii, mătușile și unchii.

Am ajuns cu avionul și, la aeroport, ne-a așteptat bunicul, tatăl mamei, cu mașina. Pe drum, am văzut câmpuri verzi, dealuri și păduri. Era foarte frumos, dar în alt fel ca la noi, la Corcea. Când am ajuns la casa bunicului și a bunicii, toți ne așteptau cu brațele deschise. Mirosul de pâine și de mâncare caldă ne-a chemat la masă.

În zilele următoare, verii mei mi-au arătat biserica, râul, locul unde merg cu caii. Seara, stăteam în curte și povesteam. Eu le spuneam cum e viața la Corcea și ei îmi spuneau despre școală, obiceiuri, sărbători:

Sofia: Bună ziua! Eu sunt Sofia.

Mara: Ghini viniși, Sofia! Mini hiu Mara, cusurina a ta. Nu nă viđum di cāndu iram nīț!

Sofia: Așe easti...ma mini niți nu nī-aduc aminti. Bāneđ Curceau tora.

Mara: Știu! İni đāsi mama. Cum easti aco?

Sofia: Mușat, ma altā luyii. Aua easti multā virdeață și oamiñii sāntu multu dișcfiși.

Mara: Vrei să ț-u spun hoara?

Sofia: E, așteptu hārioasă! Și voi să zburām ma multu romānește, tu limba literarā, nu maș tu dialectu aromān. Ca să nveț ș-mini ti cāndu va yinu ș-tu tabārā.

Mara (sumarāsi): Perfect! Mini ti nveț romānește și tini va-nī spuñi istorii di la rāmāñii dit Curceau.

Fu multu ghini tu aistā vacanță, cu soia mea dit Romānia, cu oamiñi cu suflit mari, di unā răđātinā cu noi, oamiñi patriot. İni spuș tu sinea mea cā va nveț curundu să zburāscu limba romānā standard.

Romānia easti multu mușatā, cu munț analț, cu đeñiuri analti, cāmpuri lārđ și cu ișeri la Marea Neagrā. Munțāl'i Carpați trec pit Romānia ca un șingir, și Dunārea, un rāu multu mari, și yini tuș dit Ghermānie, zugrāpseăști sinuru dit sud și-s vearsā tu amari pit Delta ali Dunāri, un loc cu mulț pul'i și cu poñi și cu lilice ayuri.

Romānia ari ma multi reghiuni istoriți: Muntenia (tu cai intrā și Oltenia și Dobrogea), Moldova, Transilvania, Banat, Crișana, și Maramureș. Cati unā ari traditā, adeț, strañi a locui, mācari cu nustimadā, cu seamnili cunuscuti di tuț.

Istoria ali Romānie acață cu daceañii și cu romañii și nā deadirā limba și cultura a noastrā. Cama de-apoia, ma amānat, vāșil'eađ cacum ira Ștefan cel Mare, Vlad Ţepeș icā Mihai Viteazul s-alumtarā ca s-him independent și s-him unā. Tu anu 1918, reghiuni istoriți s-feațirā unā Romānie Mare, cu un flamburā și cu un himnu.

Ađā, Romānia easti un crat dit Uniunea Evropeanā, cu tuti ndrepturili și iși țāni cultura yie, cu mari angātan ti tuț romañii di la nordu și di la sud di Dunāri.

Mara: Bine ai venit, Sofia! Eu sunt Mara, verișoara ta. Nu ne-am văzut de când eram mici!

Sofia: Așa este... dar eu nici nu îmi aduc aminte. Locuiesc la Corcea acum.

Mara: Știu! Mi-a spus mama. Cum este acolo?

Sofia: Frumos, dar puțin altfel. Aici este multă verdeață și oamenii sunt foarte deschiși.

Mara: Vrei să-ți arăt satul?

Sofia: Ei, aștept bucuroasă! Și vreau să vorbim mai mult românește, în limba literară, nu doar în dialectul aromân. Ca să învăț și eu pentru atunci când o să vin în tabără.

Mara (surâse): Perfect! Eu te învăț românește și tu îmi vei spune povești de la românii din Corcea.

A fost foarte bine în această vacanță, cu familia mea din România, cu oameni cu suflet mare, de aceeași rădăcină cu noi, oameni patrioți. Mi-am spus în sinea mea că o să învăț curând să vorbesc limba română standard.

România este foarte frumoasă, cu munți înalți, cu dealuri înalte, câmpuri largi și cu ieșire la Marea Neagră. Munții Carpați trec prin România ca o salbă, și Dunărea, un râu foarte mare, care vine tocmai din Germania, trasează granița la sud și se varsă în mare prin Delta Dunării, un loc cu multe păsări și cu pomi și cu flori sălbatice.

România are mai multe regiuni istorice: Muntenia (în care intră și Oltenia și Dobrogea), Moldova, Transilvania, Banat, Crișana, și Maramureș. Fiecare are tradiții, obiceiuri, costume populare, mâncare gustoasă, cu însemnele cunoscute de toți.

Istoria României începe cu dacii și cu romanii care ne-au dat limba și cultura noastră. Iar mai târziu, domnitori cum erau Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș sau Mihai Viteazul s-au luptat ca să fim independenți și să fim uniți. În anul 1918, regiunile istorice s-au unit într-o Românie Mare, cu un steag și cu un imn.

Astăzi, România este un stat din Uniunea Europeană, cu toate drepturile și își ține cultura vie, cu mare grijă de către toți românii de la nord și de la sud de Dunăre.

Zboară nali:

Dialectu aromân
amintu , vb. = 1. fac cilimeani (nascu); 2. scot părađ dit un lucru
aeroplan, aeroplani , s.n. = machină ți azboairă
aeroportu, aeroporturi , s.n. = locu di iu azboairă și iu yini aeroplanu
đeana, đeňiuri , s.f. = măyulă
ubor, uboari , s.n. = avlie; locu dinintea ali casi
luyie, luyii , s.f. = soi, turlie
răđătină, răđătiňi , s.f. = partea dit loc di la ună plantă
patriot, patrioată, patrioț, patrioate , adj. = un om durut ti soia lui
curundu , adv. = multu ayońea
șingir, șingiri , s.n. = cadenă, silivar
sinur, sinuri , s.n. = graniță, dughean
ayur, ayură, ayuri , adj. = ți băneađ tu păduri; ți acreaști singur
nustimadă, nustimăđ , s.f. = gustu bun
vășil'e, vășil'eađ , s.m. = amiră

Întribări

1. Iu băneađ Sofia?
2. Iu neasi Sofia avizita tu vacanță? La cai?
3. Ți viđu Sofia calea?
4. Cai u aștipă Sofia la aeroport? Cu cai s-adună Sofia?
5. Ți l'i spusiră cusuriňii ali Sofii tu hoară?
6. Ti ți va Sofia să nveață cama ghini românește?
7. Ți va Mara să știbă di la Sofia?
8. Ți mușuteț ari România?
9. Cum s-acl'eamă reghiunili istorice ali Româňii?
10. Cai sântu străpăpăňii a popului român?
11. Cai fură nai ma mări vășil'eađ româňi?
12. Cându s-feați România Mare?
13. Cum easti România ază?

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
amintu, vb.	1. a (se) naște, vb.; 2. a câștiga bani
aeroplan, aeroplani, s.n.	avion, avioane, s.n.
aeroport, aeroporturi, s.n.	aeroport, aeroporturi, s.n.
deanã, deñiuri, s.f.	deal, dealuri, s.n.
ubor, uboari, s.n.	curte, curți, s.f.
luyie, luyii, s.f.	fel, feluri, s.n.
rãdãtinã, rãdãtiñi, s.f.	rãdãcinã, rãdãcini, s.f.
patriot, patriotã, patrioț, patrioate, adj.	patriot, adj.
curundu, adv.	curând, adv.
șingir, șingiri, s.n.	lanț, lanțuri, s.n.
sinur, sinuri, s.n.	graniță, granițe, s.f.
ayur, ayurã, ayuri, adj.	sãlbatic, sãlbaticã, sãlbatici, sãlbaticice, adj.
nustimadã, nustimãd, s.f.	gust, gusturi, s.n.
vãșil'e, vãșil'eãd, s.m.	domnitor, domnitori, s.m.; împãrat

Întrebãri

1. Unde locuiește Sofia?
2. Unde a mers Sofia în vizitã în vacanță? La cine?
3. Ce a vãzut Sofia pe drum?
4. Cine a așteptat-o pe Sofia la aeroport? Cu cine s-a întâlnit?
5. Ce i-au arãtat Sofiei verii ei în sat?
6. De ce vrea Sofia sã învețe mai bine romãnește?
7. Ce vrea Mara sã afle de la Sofia?
8. Ce lucruri frumoase are România?
9. Cum se numesc principalele regiuni istorice?
10. Cine sunt strãmoșii poporului român?
11. Care au fost cei mai importanți domnitori romãni?
12. Cãnd s-a format România Mare?
13. Cum este România azi?

GRAMATICĂ

2. PROPOZIȚIA. FRAZA

Un propoziție este un enunț pit care exprimăm ună mintuire completă. Fraza are două ică ma multi propoziții.

Exemplu:

- a) propoziții: *Soarele ngălđăște. Noi him trei. Ficiorii nveață.*
- b) fraze: *Mini mi turai aseară, ma nu știu cât va stau.*
Voi să știu care va yină la noi mâni.

3. PROPOZIȚIA SIMPLĂ ȘI DEZVOLTATĂ, AFIRMATIVĂ ȘI NEGATIVĂ

Propoziția poate s-hibă:

- a) **independentă**, cându nu țâni di ună altă propoziție.

Exemplu:

Amarea easte largă ș-ahăndoasă.
Părumbu azboairă.
Pulii cântă.
El easte gione, gione alăvdat.

- b) **prințipală**, cându easte completată di ună ică ma multe propoziții subordonate.

Exemplu:

Mama u adără ghela / până să-s toară tati di la lucru.
Nu neș la sculie / că earam lăndit.

- c) **subordonată**, care țâni di propoziția prințipală. Tu ună frază poate s-aibă ună ică ma multe propoziții subordonate.

Exemplu:

El, l¹ ți avea multu lucrată, l² s-feațe avut¹.
Lu-alăsai aco / iu-ni spusu dada.
Papu a melu lucreađă tu gărdină/, cât sor-mea s-agioacă tu ubor!.

Propoziția independentă poate s-hibă:

1. **afirmativă**: *El lucreađă. Mama adară pită. Frate-niu discică leamne.*
2. **negativă**: *El nu lucreađă. Mama nu-adară pită.*

GRAMATICĂ

2. PROPOZIȚIA. FRAZA

O propoziție este un enunț prin care exprimãm o gândire completã. Fraza are douã sau mai multe propoziții.

Exemplu:

a) propoziții: *Soarele încãlzește. Noi suntem trei. Copiii învață.*

b) fraze: *Eu m-am întors asearã dar nu știu cât voi sta.*

Vreau sã știu cine va veni la noi mâine.

3. PROPOZIȚIA SIMPLĂ ȘI DEZVOLTATĂ, AFIRMATIVĂ ȘI NEGATIVĂ

Propoziția poate sã fie:

a) **independentã**, când nu depinde de o altã propoziție

Exemplu:

Marea este largã și adâncã.

Porumbelul zboarã.

Pasãrile cântã.

El este mândru, mândru lãudat.

b) **principalã**, când este completatã de una sau mai multe propoziții subordonate.

Exemplu:

Mama a fãcut mâncarea / pãnã s-a întors tata de la lucru.

Nu am mers la școalã pentru /cã am fost bolnav.

c) **subordonatã**, care depinde de propoziția principalã. Într-o frazã poate sã fie una sau mai multe propoziții subordonate.

Exemplu:

El,¹ pentru cã muncise mult,² s-a îmbogãțit¹.

L-am lãsat acolo / unde mi-a zis mama.

Bunicul meu lucreazã în grãdinã / în timp ce sora mea se joacã în curte.

Propoziția independentã poate sã fie:

1. **afirmativã**: *El lucreazã. Mama face pãine. Fratele meu taie lemne.*

2. **negativã**: *El nu lucreazã. Mama nu face pãine. Fratele meu nu taie lemne.*

3. **interogativă:** *Lucrează el? Nacă el lucrează? Fați mama pită? Nacă mama adară pită? Disică frate-ńu leamne? Nacă frate-ńiu disică leamne?*

4. **interogativă - negativă:** *Nu lucrează el? Mama, nu fați pită? Nacă mama nu-adară pită? Frate-ńiu, nu disică leamne? Nacă i frate-ńiu nu disică leamne?*

5. **exclamativă:** *Ți slab chiro avem ază! Ți mușat chiro eara aseară! Ah, ți grei ańi trăcum! Bravo, voi hiț buńi gionń!*

4. ALĂXEAREA DIALOGULUI TU PIRMITUSEARI

Alăxearea dialogului tu pîrmituseari va să spună că s-toară zboarăli a unui personaj di un ți pîrmituseaști fără s-li spună idyea cum ira. Ari nânscănti nomuri:

◊ 1. Alăxearea ali pronumi (pers. I și pers. II → pers. III).

- **Dialog:** Maria spusi: „Mini neg la film.”
- **Pîrmituseari:** Maria spusi că ea neađi la film.

◊ 2. Alăxearea a timpui di la verbu

Dialog	Pîrmituseari
prezent	perfect simplu / imperfectu
perfect simplu	mai-mult-ca-perfectu
viitor	viitor II
imperativ	conjunctiv ică condiționat

Exemple:

- **Dialog:** El spuni: „Voi s-fug.”
Pîrmituseari: El spuni că **va s-fugă.**
- **Dialog:** El spusi: „Voi s-fug.”
Pîrmituseari: El spusi că **vrea s-fugă.**
- **Dialog:** Ea spusi: „Iram ația.”
Pîrmituseari: Ea spusi că **ari fută aco.**
- **Dialog:** El ari spusă: „Va yin.”
Pîrmituseari: El ari spusă că **va vinea.**

◊ 3. Alăxearea ali adverbelor di timp și loc

Dialog	Pîrmituseari
tora	astumțina
aua	aco
ația	aco
ađă	tu đuuu ația
măni	alantă đuuă
ieri	cu ună đuuă ninti

3. **interogativă:** *Lucrează el? Oare el lucrează? Face mama pâine? Face oare mama pâine? Taie fratele meu lemne? Oare taie fratele meu lemne?*

4. **interogativă - negativă:** *Nu lucrează el? Mama nu face pâine? Oare mama nu face pâine? Fratele meu nu taie lemne? Oare fratele meu nu taie lemne?*

5. **exclamativă:** *Ce vreme urâtă avem azi! Ce vreme frumoasă era aseară! Ah, ce ani grei am petrecut! Bravo, voi sunteți buni feciori!*

4. TRANSFORMAREA DIALOGULUI ÎN POVESTIRE

Transformarea dialogului în povestire înseamnă că se redau vorbele unui personaj de către povestitor fără să le reproducă identic. Aceasta are câteva reguli:

◇ **1. Schimbarea pronumelor (pers. I și pers. II → pers. III).**

- **Dialog:** Maria spuse: „**Eu** merg la film.”
- **Povestire:** Maria spuse că **ea** merge la film.

◇ **2. Schimbarea timpului verbal**

Dialog	Povestire
prezent	perfect simplu / imperfect
perfect simplu	mai-mult-ca-perfect
viitor	viitor II
imperativ	conjunctiv sau condițional

Exemple:

- **Dialog:** El spune: „Vreau să plec.”
Povestire: El spune că **vrea să plece**.
- **Dialog:** El spune: „Vreau să plec.”
Povestire: El spuse că **vrea să plece**.
- **Dialog:** Ea spune: „Eram acolo (lângă tine).”
Povestire: Ea spuse că **a fost** acolo.
- **Dialog:** El a spus: „voi veni.”
Povestire: El a spus că **ar fi venit**.

◇ **3. Schimbarea adverbelor de timp și de loc**

Dialog	Povestire
acum	atunci
aici	acolo
acolo (lângă tine)	acolo
azi	în ziua aceea
mâine	a doua zi
ieri	cu o zi înainte

Exemplu:

- **Dialog:** Ion spusi: „Yin aua măni.”

Pirmituseari: Ion spusi că vinea **aco** alantă ځuuă.

◊ **4. Renunțarea la linia de dialog:**

Dialog: El spusi: – Nu știu.

Pirmituseari: El spusi că nu știa.

S-ufiliscu *verba dicendi*: **spun, ځac, ntreb, tornu (tor), zburăscu** etc. și conectori (conjunții, pronume și adverbe relative): **că, ma, macă, nacă, ți, cai, iu, cum, cându** etc.

Dialog	Pirmituseari
<p>Marușă și Mitri suntu tiniri, au yinyiț ańi. Săntu-n pâzari, intră tu ună mâyâzie, la librărie.</p> <p>Marușă: – Bună seara!</p> <p>Emburu: – Bună seara!</p> <p>Marușă: – Cătu easti revista aistă?</p> <p>Mitri: – Aistu easti stilou i easti cundil’iu?</p> <p>Emburu: – Revista easti unu euro și aisti sântu cundil’i.</p> <p>Marușă: – Mini l’eau maș revista „Priimnări pit Evropa”. Pârađăl’i sântu aoa. Ți l’ea tini, Mitri?</p> <p>Mitri: – Mini l’eau niscănti fachili și dau cundil’i. Căt easti cundil’iu aistu?</p> <p>Emburu: – Giumitati di euro.</p> <p>Marușă: – Și stilou aistu?</p> <p>Emburu: – Ațel easti di malmă, easti 75 di euro.</p> <p>Marușă: – Mini acumpur și stilou di malmă.</p> <p>Mitri: – Noi lom, dicara: cundil’iu, stilou, fachili și unu caiet di aritmetică. Căt sântu tuti?</p> <p>Emburu: – Tuti deadun sântu 112 di euro.</p>	<p>Marușă și Mitri sântu tiniri, avădalui yinyiț ańi. Suntu-n pâzari și intrară tu ună mâyâzie, la librărie.</p> <p>Marușă ځăsi bună seara, și emburu l’i-tură tut cu bună seara. Deapoi, Marușă întribă cătu easti revista ațeau. Mitri întribă și el ma aistu easti stilou ică cundil’iu.</p> <p>Emburu ځăsi că revista easti unu euro și ațeali-aco sântu cundil’i.</p> <p>Marușă ځăsi că ea l’ea maș revista „Priimnări pit Evropa ” și că pârađăl’i suntu aco, apoi lu ntribă Mitri ți va l’ea el. Mitri l’iu tură că l’ea niscănti fachili și dau cundil’i, și întrebără cătu easti cundil’iu ațel.</p> <p>Emburu ځăsi că easti giumitati di euro.</p> <p>Marușă ntribă embruru căt fați stilou ațel.</p> <p>Emburu îi ځăsi că ațel stilou easti di malmă și custușeați 75 di euro.</p> <p>Marușă ځăsi că ea va s-acumpără și stilou di malmă.</p> <p>Mitri adăvgă că el’i acumpără cundil’iu, stiloulu, fachili și unu caiet di aritmetică și ntribă căt fac tuti.</p> <p>Emburu ځăsi că tuti deadun sântu 112 di euro.</p>

Exemplu:

- **Dialog:** Ion spuse: „Vin aici mâine.”

Povestire: Ion spuse că ar fi venit **acolo** a doua zi.

◊ **4. Renunțarea la linia de dialog:**

Dialog: El spuse: – Nu știu.

Povestire: El spuse **că** nu știa.

Se folosesc *verba dicendi*: **a spune, a zice, a întreba, a răspunde, a vorbi** etc. și conectori (conjunții, pronume și adverbe relative): **că, dar, dacă, ce, care, unde, cum, când** etc.

Dialog	Povestire
<p>Marușa și Mitri sunt tineri, au 20 de ani. Sunt la piață, intră într-un magazin, la tutungerie.</p> <p>Marușa: – Bună seara!</p> <p>Vânzătorul: – Bună seara!</p> <p>Marușa: – Cât este revista aceasta?</p> <p>Mitri: – Acesta este stilou sau este creion?</p> <p>Vânzătorul: – Revista este un euro și acestea sunt creioane.</p> <p>Marușa: – Eu iau doar revista „Călătorii prin Europa”. Banii sunt aici. Tu ce iei, Mitri?</p> <p>Mitri: – Eu iau niște plicuri și două creioane. Cât este acest creion?</p> <p>Vânzătorul: – Jumătate de euro (= 50 de cenți).</p> <p>Marușa: – Și stiloul acesta?</p> <p>Vânzătorul: – Acela este cu penița de aur, este 75 de euro.</p> <p>Marușa: – Eu cumpăr și stiloul cu penița de aur.</p> <p>Mitri: – Noi luăm, deci: creionul, stiloul, plicurile și un caiet de aritmetică. Cât sunt toate?</p> <p>Vânzătorul: – Toate împreună sunt 112 euro.</p>	<p>Marușa și Mitri sunt tineri, având 20 de ani. Sunt la piață, intră într-un magazin, la tutungerie.</p> <p>Marușa zise bună seara, și vânzătorul îi răspunde tot cu bună seara. Apoi, Marușa întrebă cât este revista aceea. Mitri întrebă și el dacă acela era stilou sau creion.</p> <p>Vânzătorul zise că revista este un euro și acelea sunt creioane.</p> <p>Marușa zise că ea ia doar revista „Călătorii prin Europa” și că banii sunt acolo, apoi îl întrebă pe Mitri ce va lua el. Mitri îi răspunde că ia câteva plicuri și două creioane, și întrebară cât este acel creion.</p> <p>Vânzătorul zise că este jumătate de euro. Marușa întrebă pe vânzător cât face stiloul acela.</p> <p>Vânzătorul îi zise că acel stilou este cu penița de aur și costă 75 de euro.</p> <p>Marușa zise că ea va cumpăra și stiloul cu penița de aur.</p> <p>Mitri adăugă că ei cumpără creionul, stiloul, plicurile și un caiet de aritmetică și întrebă cât fac toate.</p> <p>Vânzătorul zise că toate împreună sunt 112 euro.</p>

COMUNICARE

5. LA AEROPORTU

Ază easti ună ڊuuă aleaptă ti mini: neg prota oară la aeroportu! Tati nă ڊăsi că va nădem cu machina s-lu aștiptăm lali a meu ți yini dit un loc multu alargu. Lom ună ceamtă niceă cu apă și pișcoti canda fuđeam și noi iuva.

Căndu agiusim la aeroportu nă ciudusim: viđum ca ună casă multu mari cu muri dit chelchi și mulț oamiñi cai imna ayoñea cu ceamti mări di tuti buief'ili. Năcănț avea agiumtă la aeroportu cu machina, ca noi, alț avea vinită cu trenu ică cu metrou. Avea și ndoi ți viniră cu avtobusu dit chentru. Tu aeroportu ira născănti tabele mări ți spunea oara di vineari și di fuđeari a aeroplanurilor. S-avđa leavă di boț și, născănti ori, ună boați ți spunea la microfon căndu easti arada a unui aeroplan.

— Mami, ți scrii aco pi tabela ațea marea?

— Aco easti băgată arada a aeroplanurilor. Mutrea, arada a aeroplanui ti Roma ți dipună la terminalu II la oara 15:10.

— Aistă s-ac'eamă că lali easti nsus, tu aeroplan?

— E, și va dipună tu niheam di oară!

Neș la „Vineari”. Aco ira familii cu lilice, cu baloani ică cu cărț țe-avea scrisă „Ghini vinit!”. Năcănț oamiñi plânđea di harau că-și videa soia ți dipuna dit aeroplan. Și mini iram hărios.

După un cirec di oară, lu viđui lali! Neș cu de-alagă cată el și mi arăchi di guși. Ni-avea adusă, cu transport spețial, ună bicicletă.

Mea-lea, lali!

— Haide, nipotu al lali, dașu al lali, ți mari acriscuși!

— Ari chiro di căndu ti aștiptăm! Ti-avea luată doru ti noi?

— Multu. Mi minduii tută calea la voi.

COMUNICARE

5. LA AEROPORT

Astăzi este o zi specială pentru mine: merg pentru prima dată la aeroport! Tata ne-a spus că vom merge să-l așteptăm pe unchiul meu care vine dintr-o țară îndepărtată. Am luat o geantă mică cu apă și biscuiți, de parcă plecăm și noi într-o călătorie.

Când am ajuns, am rămas cu gura căscată. Clădirea era uriașă, cu pereți de sticlă și mulți oameni care se mișcau grăbiți, trăgând valize colorate. Erau panouri mari care arătau orele de sosire și plecare ale avioanelor. Peste tot se auzea un zumzet de voci, iar din când în când, o voce anunța la microfon un zbor.

— Mami, ce scrie acolo pe panoul ăla mare?

— Acolo este programul zborurilor. Uite, zborul din Roma aterizează la terminalul II, la ora 15:10.

— Deci unchiul e sus, în aer?

— Da, și aterizează în câteva minute!

Am mers la zona de „Sosiri”. Acolo erau familii cu flori, cu baloane sau cu pancarte pe care scria „Bine ai venit!”. Unii oameni plângeau de bucurie când își vedeau rudele coborând din avion. Și eu eram nerăbdător.

După câteva minute, l-am văzut pe unchiul! Am alergat spre el, iar el m-a ridicat în brațe. Îmi adusese, cu transport special, o bicicletă.

— Uite-l pe unchiul!

— Hei, nepotul lui unchiu, iubitele! Ce mare ai crescut!

— Te așteptăm de ceva timp! Ți-a fost dor de noi?

— Foarte dor. M-am gândit tot drumul la voi.

Lali nă adusi doară dit xeani și nă spusu că dit aeroplan vițu niorii mări și alghi străcuț di noi.

— Lale, cum easti să azboairi cu aeroplanu?

— Canda danseț pit noiri. Căndu ti mutreaști pi geami veț lumea căt ună mărdeau di nică.

— Voi și mini să azboair căndu va hiu mari!

— Va s-facă! Sigura!

Mi lo harea multu la aeroportu. Tora știu că auăți acață multi isturii di bana a oamiñilor. Ș nyisai și mini cu ocl'iți dișcl'iși că va mi-alin tu un aeroplan și va azboair cătă ună nau cali.

Unchiul ne-a adus suveniruri și a povestit că în avion se vedeau norii pe sub aripile mari.

— Unchiule, cum e să zbori cu avionul?

— Parcă plutești printre nori. Când te uiți pe geam, vezi lumea cât o mărgea de mică.

— Vreau și eu să zbor când o să fiu mare!

— Și o să o faci, sunt sigur!

Mi-a plăcut mult la aeroport. Am înțeles că acolo începe și se termină multe povești ale oamenilor. Și am visat cu ochii deschiși că: într-o zi voi urca și eu într-un avion și voi zbura spre o aventură.

5. EXERCİȚII

Exercițiu 1: Făteț căti ună propoziție simplă cu zboarăli nali di la textu *La soia dît România*.

Model:

patriot → Mini hiu patriot.

Exercițiu 2: Adăvgați zboară la propozițiile simple de la exercițiu 1 te-a s-făteț propoziții dezvoltati.

Model:

Mini hiu patriot. → Mini hiu un patriot avđăt tu tut laolu.

Exercițiu 3: Parafăteț propozițiile afirmative di ma nsus tu propoziții negative / interogative / exclamative

Model:

*Mini hiu un patriot avđăt tu tut laolu → Mini **nu** hiu un patriot avđăt tu tut laolu → Hiu mini un patriot avđăt tu tut laolu? → Ți mari patriot avđăt tu tut laolu hiu mini!*

Exercițiu 4: Alăxiț dialogu di ma nghios tu pirituseari și spuneț și modificări aveț faptă:

Dialog	Pirituseari
<p>— Mami, ți scrii aco pi tabela ațea marea?</p> <p>— Aco easti băgată arada a aeroplanurilor. Mutrea, arada a aeroplanui ti Roma ți dipună la terminalu II la oara 15:10.</p> <p>— Aistă s-ac'eamă că lali easti nsus, tu aeroplan?</p> <p>— E, și va dipună tu niheam di oară!</p> <p>Neș la „Vineari”.</p> <p>După un cirec di oară, lu viđui lali!</p> <p>Mea-lea, lali!</p> <p>— Haide, nipotu al lali, dașu al lali, ți mari acriscuși!</p> <p>— Ari chiro di cându ti aștiptăm! Ti-avea luată doru ti noi?</p>	

— Multu. Mi minduii tutã calea la voi. — Lale, cum easti sã azboairi cu aeroplanu? — Canda danseș pit noiri. — Voi și mini sã azboair cându va hiu mari! — Va s-facã! Sigura!	

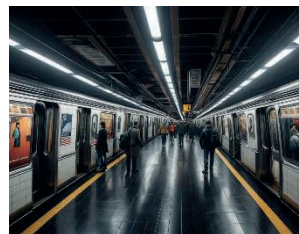
Exercițiu 5: Scrieț un dialog cu tema: Priimnari tu vacanță cu (machinã, metrou, tren etc.)

machinã

tren

metrou

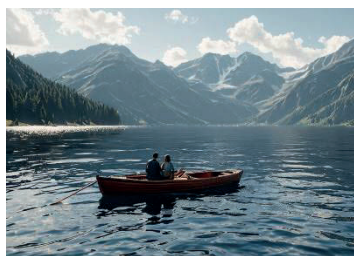
avtobus

motocicletã

bicicletã

cãrave

pampore

LA PEDIYEATRU

Alideț textu

1. CU FICIORII LA PEDIYEATRU

Azâ nâdem deadun cu mama și cu Maria, sora mea, la vizita di cati an la yeatru. Mini, Andrei, hiu cama mari ama tut ni-easti frică.

— Haidet, vruțâl'i a mel'i cilimeañi, avem ninga niheam și va intrăm la domnu yeatru. Vă pâlăcârsești mama să șideț ghini și s-nu me-adăraț de-aruşeni.

— Mamo, ama mini nu voi s-ni-arucă acu, să-ni facă ingecsii!, spuni Andrei.

— Niți mini nu voi, mamo, că ni-easti frică!, dăți Maria.

— Nu va făteț ingecsii ază, yeatru va maș s-veadă ma hiț ghini.

Nu va vâ facă țiva ți-s vă doară, spuni mama.

(Sora medicală dișclidi ușa a cabinetui.)

— Bună ȕua! Viniț, intraț!, greaști sora.

— Bună ȕua, domnu yeatru!, acațã mama.

LA PEDIATRU

Citiți textul

1. CU COPIII LA PEDIATRU

Azi mergem împreună cu mama și cu Maria, sora mea, la vizita anuală la doctor. Eu, Andrei, sunt mai mare dar tot îmi este frică.

— Haideți, iubiții mei copii, mai avem încă puțin și vom intra la domnul doctor. Vă roagă mama să stați cuminți și să nu mă faceți de rușine.

— Mamă, dar eu nu vreau să-mi bage acul, să-mi facă injecție!

— Nici eu nu vreau, mamă, că îmi este frică!, zice Maria.

— Nu veți face injecție azi, doctorul doar vă vede dacă sunteți bine. Nu o să vă facă ceva care să vă doară, spune mama.

(Sora medicală deschide ușa cabinetului)

— Bună ziua! Veniți, intrați!, spune sora.

— Bună ziua, domnule doctor!, începu mama.

— Bună ȕua! Ți fățeț? Cum hiț? Înii pari că nițâl'i sântu ghini, bagă oară yeatru.

— Mersi, him ghini. Avem vinită ti vizita Ți u fățem cati an s-videm ma sântu nițâl'i sântoși. Ari un an di cându iram aua, adavgă mama.

— Multu ghini feațit ! Haideț să ahurhim cu Andrei. Ia, Andrei, yinu, stăi aua pi scam, ti consultație. Cum ești?, ntreabă yeatru.

— Ghini... Pistipsescu. Nu am văr dor, toară zboru Andrei.

— Ai arățită tu meșii dit soni ? Fățeși heavră, ti ustură tu gurmađ, Ți si astupă narea? Adil'i ghini?, ntreabă yeatru.

— Nu am țiva. Maș căti unoară mi doari pândica, mi-acață c'leşti tu pândică, ma măc ayońea, pricunoaște Andrei.

— E, am băgată oară ș-mini că pati așe totăna după Ți măcă dulțeami și bea suc di la dugheani, spuni mama.

— Aha... Easti lucru bun să măț pe-anaya și sântos. Voi s-ti ascultu la inimă și la plimuni. Adil'i ahândos... Așe... ninga nă oară...Multu ghini, ficior, s-hărseăști yeatru.

— Hai să ti bāgăm pi zigă... și s-ti misor căt ești di analtu. Acriscuși patru centimetri di an până tora. Bravo!, greaști yeatru.

— De-arihina?, s-ńiră Andrei.

— Așe, și ti ngrușași niheam, ama easti ghini ti ilichia ta. S-faț ghimnastică, lu nveață yeatru.

— Neg la fotbal di dau ori pi stămănă!, îl'i dăți Andrei.

— Easti multu ghini. Tora, Maria, easti arada ta! Ți faț, cucuniță?

— Hiu și mini ghini, spuni Maria arușunată.

— Hai, ńica ali mami, nu-ńi te-aspari, nu i țiva. Domnu yeatru s-fați soț cu tini, nu va ti doară țiva, u feați să sta rāhati mama.

— Ia, vrei să-ascuț cum bati inima ta? Îț bag stetoscopu și poț s-ascuț, spuni yeatru.

— Voi, dăți Maria, hārhoapă.

— Inima easti multu bună, adil'eaticu e bun și-el. Tora va ti bāgăm pi zigă ș-tini și va videm și căt ai acriscută. E, căt mari ești!

— Mamo, acriscui ca ună lilice?, spuni Maria.

— Așe easti, ca ună lilice mușutică!, adavgă mama.

— Easti ghini ama voi s-vā nveț: să aveț ngātan cu mācarea, s-mācaț cama multă veardă, lapti, poami și cama puțāni dulțeni, lă da minti yeatru.

— E, lom di hābari, așe vrem s-fățem, ma nu i licșor lucru cu cilimeānii, dăți mami.

— Știu că așe easti, spuni yeatru. Cilimeānii sântu sântoși, acriscură ghini. Puteț s-niđeț în parc să s-agioacă și vā așteptu anu Ți yini ică ma s-aveț vāră lāngoari.

— Mersi, domnu doctor!

— Sānătate și oară bună !

— Bună ziua! Ce faceți? Cum sunteți? Mi se pare că cei mici sunt bine, observă doctorul.

— Mersi, suntem bine. Am venit la vizita anuală să vedem dacă sunt micuții sănătoși. A trecut un an de când am fost, adăugă mama.

— Foarte bine ați făcut! Haideți să începem cu Andrei. Ia, Andrei, vino, stai aici pe scaun, la consultație. Cum ești?, întreabă doctorul.

— Bine... Cred. Nu mă doare nimic, răspuse Andrei.

— Ai răcit în ultimele luni? Ai făcut febră, te ustură în gât, ai nasul înfundat? Respiri bine?, întreabă doctorul.

— Nu am nimic. Doar câteodată mă doare burta, am crampe la burtă, dacă mănânc repede, recunoaște Andrei.

— E, și eu i-am explicat că așa se întâmplă mereu după ce mănâncă dulciuri și bea suc de la magazin, spune mama.

— Aha... E important să mănânci încet și sănătos. Vreau să te ascult la inimă și la plămâni. Respiră adânc... Așa... încă o dată... Foarte bine, băiatule, se bucură doctorul.

— Hai să te urcăm pe cântar... și se te măsoară cât ești de înalt. Ai crescut patru centimetri de anul trecut până acum. Bravo!, spuse doctorul.

— Adevărat?, se miră Andrei.

— Așa, și te-ai îngrășat puțin, dar este bine pentru vârsta ta. Să faci gimnastică, îl învâță doctorul.

— Merg la fotbal de două ori pe săptămână!, îi zice Andrei.

— Este foarte bine. Acuma, Maria, este rândul tău! Ce faci, prințesă?

— Și eu sunt bine, spune Maria rușinată.

— Hai, micuța mamei, nu te speria, nu e nimic. Domnul doctor e prieten cu tine, nu o să e doară nimic, o liniști mama.

— Ia, vrei să asculți cum îți bate inima? Îți pun stetoscopul și poți să asculți, spune medicul.

— Vreau, zice Maria, bucuroasă.

— Inima este foarte bine, respirația este și ea bună. Acum te urcăm și pe tine pe cântar și o să vedem cât ai crescut. E, cât de mare ești!

— Mamă, am crescut ca o floare?, spune Maria.

— Așa este, ca o floare frumușică!, adăugă mama.

— Este bine dar vreau să vă dau un sfat: să aveți grijă cu mâncarea, să mâncați mai multe legume, lapte, fructe și mai puține dulciuri, le atrase atenția doctorul.

— E, înțelegem, așa vrem să facem, dar nu e ușor lucru cu copiii, zice mama.

— Știu că așa este, spune doctorul. Copiii sunt sănătoși, au crescut bine. Puteți să mergeți în parc să se joace și vă aștept la anul sau dacă vă îmbolnăviți.

— Mulțumim, domnule doctor!

— Sănătate și drum bun !

Zboară nali:

Dialectu aromân
yeatru, yeățări , s.m. = omu cai adară lumea sănătoasă
pediyeatru, pediyeățări , s.m. = yeatru ti cilimeanii
soră medicală, surări medicale , s.f. = mul'earea cai agiută yeatru
dor, doruri , s.n. = langoari cu ponuri
arățit, arățită, arățit, arățiti , adj. = om ți ari langoari di adil'eatic și di gurmađ; viroză
heavră, hevri , s.f. = trimurari cu pirito cându un am mari langoari
mi-acăță clești la pândică , loc. vb. = mi diinică pândica
zigă, zighi s.f. = ațel ți misoară căț kilađ săntu
adil'eatic, adil'eatiți , s.n. = trăđeari și sălăgheari di aer pit nări
langoare, langoari , s.f. = niputeari
mi ngroș , vb. = am ma mulț kilađ
ingecsie, ingecsii , s.f. = l'i-arucă acu
mi ustură gurmađ, locuțiune vb. = mi ardi tu gurmađ

Întribări

1. Iu neađi mama cu Andrei și cu Maria?
2. Cățe neg el'i la pediyeatru?
3. Ti ți easti frică al Andrei?
4. Ți lu ntreabă yeatru pi Andrei?
5. Căț acriscu Andrei di an până tora?
6. Ți lu nveăță yeatru?
7. Cum easti Maria?
8. Ți-i bagă yeatru ca s-u ascultă la inimă?
9. Ți-i nveăță să măcă yeatru?
10. Iu va neagă cilimeanii după yeatru?

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
yeatru, yeããri, s.m.	doctor, doctori, s.m.; medic
pediyeatru, pediyeããri, s.m.	pediatru, pediatri, s.n.
sorã medicalã, surãri medicale, s.f.	sorã medicalã, surori medicale, s.f.; asistentã
dor, doruri, s.n.	durere, dureri, s.f.
arããit, arããitã, arããit, arããiti, adj.	rããit, rããitã, rããiti, rããite, adj.
heavrã, hevri, s.f.	febrã, s.f.
mi-acãã cleãti la pãndicã, loc. vb.	a avea crampe la burtã, loc. vb.
zigã, zighi, s.f.	cãntar, cãntare, s.n.
adil'eatic, adil'eatiãti, s.n.	respiraãie, respiraãii, s.f.
lãngoare, lãngori, s.f.	boalã, boli, s.f.
mi ngroã, vb.	a se îngrããa, vb. refl.
ingecsie, ingecsii, s.f.	injecãie, injecãii, s.f.
mi usturã (gurmaãu), vb.	a te ustura (în gãt), vb.

Întrebãri

1. Unde merge mama cu Andrei și cu Maria?
2. De ce merg ei la pediatru?
3. De ce îi este fricã lui Andrei?
4. Ce îl întrebã doctorul pe Andrei?
5. Cãt a crescut Andrei de anul trecut pãnã acum?
6. Ce îl învaãã doctorul?
7. Cum este Maria?
8. Ce îi pune doctorul ca sã o asculte la inimã?
9. Ce îi învaãã doctorul sã mãnãnce?
10. Unde vor merge copiii dupã vizita la doctor?

GRAMATICĂ

2. PĂRȚĂLI DI PROPOZIȚIE. PREDICATU

Predicatu și **subiectu** sântu părțali prințipale di propoziție și **atributu** și **complementu** (direct, indirect, circumstanțial) sântu părțali secundare ali propozițalei.

3. PREDICATU VERBAL ȘI PREDICATU NOMINAL

Predicatu. Predicatu easti partea prințipală di propoziție care exprimă ună acțiune faptă di subiectu (**predicat verbal**) ică spuni cum easti /ți easti subiectul (**predicat nominal**).

Predicat verbal: Noi spunem averu. Am nvitată multu ghini lecția.

Predicat nominal: Casa easti nauă și păstrită. Ficiorl'ii sântu mintimeñi.

Predicatu nominal s-compuni cu un **verbu copulativ** (*easti, agiungu, arâmă, pari, ies, s-acl'eamă*) și **numele predicativ** (substantiv, pronumi, adjectiv, numeral, verbu la mod nepersonal, interjecție).

Exemple:

a) Verbe copulative

Andrei esti analu.

Maria agiumsi yeatrisă.

Victur arâmasi mușutic.

Școala pari nauă.

Feata mea ise dascală.

Preftu s-acl'eamă papu.

b) Nume predicativ

Papu a melu ira celnic.

Vruta mea esti tîni.

Viținu pari nvirinat.

Fratili a melu easti an treilea dit clasă.

Lucru greu easti scriarea.

Gelu agiumsi ca vai di el.

GRAMATICĂ

2. PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE. PREDICATUL

Predicatul și **subiectul** sunt părțile principale de propoziție, iar **atributul** și **complementul** (direct, indirect, circumstanțial) sunt părțile secundare de propoziție.

3. PREDICATUL VERBAL ȘI PREDICATUL NOMINAL

Predicatul. Predicatul este partea principală de propoziție care exprimă o acțiune făcută de subiect (**predicat verbal**) sau spune cum este /ce este subiectul (**predicat nominal**).

Predicat verbal: *Noi spunem adevãrul. Am învățat foarte bine lecția.*

Predicat nominal: *Casa este nouă și colorată. Copiii sunt isteți.*

Predicatul nominal e format dintr-un **verb copulativ** (*a fi, a ajunge, a rămâne, a părea, a ieși, a se chema*) și **numele predicativ** (substantiv, pronume, adjectiv, numeral, verb la mod nepersonal, interjecție).

Exemple:

a) Verbe copulative

Andrei este înalt.

Maria a ajuns doctoriță.

Victur a rămas frumușel.

Școala pare nouă.

Fata mea a ieșit profesoară.

Preotul se-cheamă papu.

b) Nume predicativ

Bunicul meu era celnic.

Iubita mea ești tu.

Vecinul pare supărat.

Fratele meu este al treilea din clasă.

Lucru greu este scrisul.

Gelu a ajuns ca vai de el.

4. ZBOARĂ VERBALI IMPERSONALI

Zboarăli verbali impersonali sântu ună parei di zboară cu ună noimă și acțiunea nu easti bâgată pi ună persoană cunoscută. Aisti sântu ufilisiti să spună di minduieri, di fenomene di nafoară, di suflitu a omui, și di acțiuni lipsite etc.

Exemple

A.

- *Da ploai.*
- *Da neauă.*
- *Să ntunearică.*
- *Se luțineadă di quuă.*

B.

- *Ńi-easti foami.*
- *Ńi-easti arăcoari.*
- *Ńi-easti som.*
- *Ńi-easti frică.*

C.

- *Easti ghini să nveț.*
- *Easti greu să fărmiți păni.*
- *Ira ghini să agiunđeai tu chiro.*
- *Va hibă licșor să nveț.*

D.

- *Să spuni că va avem ună iarnă greauă.*
- *Să lucreadă cu harau.*

E.

- *Lipseaști fățeari lucru aistu.*
- *Va fățeari lucru aistu.*
- *Prindi fățeari lucru aistu.*

4. EXPRESII VERBALE IMPERSONALE

Expresiile verbale impersonale sunt grupuri de cuvinte cu un singur înțeles și acțiunea nu este făcută de o persoană cunoscută. Acestea sunt folosite pentru a spune gânduri sau este vorba de fenomene ale naturii, despre sufletul omului, și acțiuni necesare etc.

Exemple

A.

- *Plouă/ dă ploaie.*
- *Ninge/ cade zăpadă.*
- *Se întunecă.*
- *Se luminează de ziuă.*

B.

- *Îmi este foame.*
- *Îmi este frig.*
- *Îmi este somn.*
- *Îmi este frică.*

C.

- *Este bine să nveți.*
- *Este greu să frământați pâine.*
- *Era bine să ajungeți la timp.*
- *Va fi ușor să înveți.*

D.

- *Se spune că vom avea o iarnă grea.*
- *Se lucrează cu bucurie.*

E.

- *Trebuie să faci acest lucru.*
- *Trebuie să faci acest lucru.*
- *Trebuie să faci acest lucru.*

COMUNICARE

5. GHIMNASTICA ȘI SĂNĂTATEA

Ghimnastica este una din cele mai vechi forme de mișcare a omului. Așa omul se ține sănătos la minte și la trup.

Exercițiile fizice ajută inima să bată mai bine, plămânii să aibă mai mult aer și mușchii să se relaxeze ca vârfurile. Gimnastica face ca fiecare să aibă o bună și sănătoasă încredere în sine. Totuși, nu trebuie să se relaxeze.

Este mult mai bine să facem gimnastică cu plăcere decât să zburăm în scurte și în parc doar să ne relaxăm. Un trup sănătos are și o minte sănătoasă.

Fără îndoială sunt la munte și practică. Ei joacă fotbal. Sunt cei mai buni jucători din scurte. Va avea meci săptămâna viitoare?

– Ai jucat vreodată fotbal?

.....

– Cu ce echipă joci?

.....

– Cât joacă tu în fiecare săptămână?

.....

COMUNICARE

5. GIMNASTICA ȘI SĂNĂTATEA

Gimnastica este una dintre cele mai vechi forme de mișcare ale omului. În acest fel omul se menține sănătos la minte și la corp.

Exercițiile fizice ajută inima să bată mai bine, plămânii să respire mai adânc și mușchii să fie mai puternici. Gimnastica făcută în fiecare zi ne dă poftă de mâncare și ne face să dormim mai bine. Tot așa, ne învață să fim puternici.

Este foarte bine să facem sport cu bucurie fie că vorbim de școală sau în parc unde mergem să ne jucăm. Un corp sănătos înseamnă și o minte sănătoasă.

Copiii sunt la munte la antrenament. Ei joacă fotbal. Sunt cei mai buni jucători din școală. Vor avea meci săptămâna viitoare.

– Ai jucat vreodată fotbal?

.....

– Cu care echipă ții?

.....

– Care jucător îți place cel mai mult?

.....

Easti vacanță. Cilimeanii s-agioacă baschet, nafoară, tu curtea ali sculii.

– Cu ți n-agiută noi baschetu?

.....

– Cum s-agioacă cilimeanii dit cadur?

.....

– Ți altu sport di echipă gioț tini?

.....

Featili sântu cama buni la gimnastică. Eali fac exerciții la bârnă și pot să s-ansară multu nđeană și s-yină de-avriyra și s-cadă ndreptu pi cicloari.

– Voi știț ți notă lo Nadia Comăneci la Montreal, tu Canada?

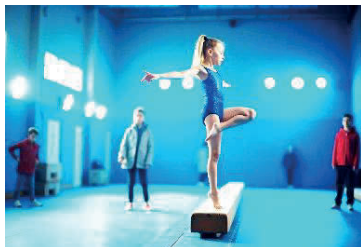
.....

– Ți gioc dit sportu, faptu maș di căti un vă arăsești voi?

.....

– Tini știi să-înoț tu amari? Iu vrei să-nveț?

.....

După đuuă cu multă nvățare fățem gimnastică, aerobic, s-nă discurmăm nafoară.

– Voi iu vreț s-năđeț s-fățeț aerobic?

.....

– Cai yini cu voi?

.....

– Ți muzică ascultaț cându fățeț aerobic?

.....

Sculia noastră nscrisi ficiorl'ii la atletismu, iu s-ansari și s-immă cu de-alaga multu. Sântu nai ma avliyuri cilimeanii dit sculie.

– Tini știi căț kilometri s-alagă la maraton?

.....

– Căț soț de-a tăl'i fac aistu sportu?

.....

Ți lipsești s-faț ca s-hii nai ma bun sportiv?

.....

Este vacanță. Copiii joacă baschet, afară, în curtea școlii.

– Cu ce ne ajută pe noi baschetul?

.....

– Cum se joacă copiii din fotografie?

.....

– Ce alt sport de echipă joci tu?

.....

Fetele sunt mai bune la gimnastică. Ele fac exerciții la bână și pot să sară foarte sus și să se dea peste cap să cadă drept în picioare.

– Voi știți ce notă a luat Nadia Comăneci la Montreal, în Canada?

.....

– Ce joc de sport, dar făcut individual, vă place vouă?

.....

– Tu știi să înoți în mare? Unde vrei să îneți?

.....

După ziua cu mult învățat facem gimnastică, aerobic, să ne relaxăm afară.

– Voi unde vreți să mergeți să faceți aerobic?

.....

– Cine vine cu voi?

.....

– Ce muzică ascultați când faceți aerobic?

.....

Școala noastră a înscris copiii la atletism, unde sar și aleargă mult. Sunt cei mai rapizi copii din școală.

– Tu știi câți kilometri se aleargă la maraton?

.....

– Câți colegi de-ai tăi fac acest sport?

.....

Ce trebuie să faci ca să fii cel mai bun sportiv?

.....

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuneți cî sîntu predicatle dint textu di ma nghios și dăteț felu a lor:.

- Featili a vîșilelui ira mușati, analti, lucrătorei și mintimeni.*
- După țî va bitisească sculia, fratili a melu va iasă yeatru.*
- Cilimeanîi gioacă fotbal tu curtea ali sculii.*
- Topa di baschet easti mari și aroși.*
- Tana agiumsi București, la stadionu Arena Națională.*

Model:

Yani easti lănditu. El neađi la yeatru.

easti lănditu → Predicat nominal.

neađi → Predicat verbal.

Exercițiu 2: Spuneți cî sîntu numele predicative și pit țî parte de vorbire sîntu realizate.

Bărbatu a melu ira yeatru.

Soața a mea easti ea.

Soacra mea s-pari hărhoapă.

Cilimeanu a tălu ișe al patrulea la maraton.

Ficioru a melu agiumsi nvițat.

Model:

Mini hiu profesor. → substantiv.

Exercițiu 3: Scriaț tu locurile goali cu expresii verbale impersonale:

- *Nafoară easti tăfătură.....*
- *Măc un mer că.....*
- *Neg s-mi bag că.....*
- *.....să gioț fotbal.*
- *Te-a s-him sănătăși .....ghimnastică.*

Model:

- *Nafoară easti tăfătură.....* → substantiv.

Exercițiu 4: Spuneți, cu zboarăli a voasti, cum fu la yeatru ultima oară.

Exercițiu 5: Scriaț un dialog ti jocu sportiv cî lu făteț la sculie.

SOȚĂLI A MELI

Alideț textu

1. NAI MA BUN SOȚ

Ana, une feată mușată și mintimenă dit Maramureș, ira veara, tu vacanță la muma și la papu a l'ei, tu ună hoară nîcă, cu oamiîni buîni, cu ȑeniuri mplini di păduri și nîrizmă di iarbă cusuită. Tu ună ȑuuă, cāndu agiuta tu gārdinā, lu viȑu Mitru, un ficior caleș, cu ocl'i luînoșî, ȑi s-dādea mpadi dit ună machinā cu numiri dit Albania. Ira tu vacanță la lālānii a lui ȑi avea vinită cu lucru în hoară.

Tu ȑālili ȑi vinirā Mitru îl'i tut ișea n-cali și, tu ună dimneată, cāndu soarā ira nȑeanā di un brāțat, Ana îl'i gri s-neagā la rāu.

Ana: Hei, Mitru! Yiîni cu mini pānā la rāu? Muma spuni cā acriscu apa dupā ploaia de asearā.

Mitru: Sigura, Ana! Hai s-nāȑdem s-acāȑām pești. La noi ari pești tu un altu cāsābā, Pogradeț, ninga Curceau.

Neasirā amindol'i la rāu, spunāndalui ȑi îl'i ia harea: Ana ȑāȑea di lucru tu gārdinā și di poamili dit livadi, iara Mitru spunea di soȑāl'i a lui și di cupiili doi oi și di cāpāri ali papu-sui.

PRIETENII MEI

Citiți textul

1. CEL MAI BUN PRIETEN

Ana, o fată frumoasă și isteță din Maramureș, era într-o vară, în vacanță la bunica și la bunicul ei, într-un sat mic, cu oameni buni, cu dealuri pline de păduri și miros de iarbă cosită. Într-o zi, când ajuta în grădină, l-a văzut pe Mitru, un băiat brunet, cu ochi luminoși, care se dădea jos dintr-o mașină cu număr de Albania. Era în vacanță la unchiul lui care veniseră cu lucru în sat.

În zilele următoare Mitru îi tot ieșea în cale și, într-o dimineață, când soarele era sus de-o suliță, Ana îi spuse să meargă la râu.

Ana: Hei, Mitru! Vii cu mine până la râu? Bunica spune că a crescut apa după ploaia de aseară.

Mitru: Sigur, Ana! Hai să mergem să prindem pești. La noi sunt pești într-un alt oraș, Pogradec, lângă Corcea.

Au mers amândoi la râu, vorbind despre ce le place: Ana zicea despre munca în grădină și despre fructele din livadă, iar Mitru spunea despre prietenii lui și despre turmele de oi și de capre ale bunicului său.

Agiumsiră la rău și acățară s-adună chețări te-a s-li zuyrpăsească cama deapoaia. Ana s-alină pi ună ploaci di rău mari și alunică tu apă și își strunguli cicioru.

Ana (cu ochil'ii mplini di lăcări): Ohh, lele... nu pot s-me-analțu... mi doari!

Mitru (aspărat, ama fără frică): Stăi rihati, Ana! Nu ti mină multu. Ti țan mini. Haide, pe-anaya...

Mitru u acăță di braț și u agiută să s-analță. Imnară pe-avaș, până la casa păpănilor. El lo apă arați și ună peaji di verđu și-l'i băgă ună peatică, cum fățea muma lui tu Albania. Ana lu mutrea ciudusită.

Ana: Nu pistipseam că știi țî s-faț cându s-agudeaști omu...

Mitru (cu sumarăs): La noi, cilimean'ii nveață di niț să facă față. Ma și tini mi agiutași ieri, cându nu șteam calea pit hoară.

Ana: De-arihina easti... Papu, muma și cu mini iram multu aspăraț cându nu ti mataviđum.

Papu spuni că soțal'i s-agiută la greu!

Di astumțina noi doi fum nai ma buni soț.

Zboară nali:

Dialectu aromân
cusuiescu , vb. = tal'iu iarba cu coasa
cusuit , cusuită , cusuiți , cusuite , adj. = iarbă tăl'iată cu coasa
îl'i ia harea , loc. vb. = îl'i arăsești
livadă , livadi , s.f. = locu iu acrescu poñil'i țî fac poami
un brățat , dau brățate , s.n. = analțu cât dau brață
ploaci , ploci , s.f. = cheatră mari, teasă, di rău
strungulescu , vb. = îni șuțai cicioru; îni spurlicai cicioru
peaji , peji , s.f. = frândă; foai
peatică , peatiț , s.f. = șamie; cumată di pândă
agudescu , vb. = mi vătămai
sumarăs , sumarăsiti , s.f. = un arăș tu marđina di buđă
mata , prefixoid = diznou

Au ajuns la râu și începură să adune pietre pe care să le picteze mai târziu. Ana se urcă pe o piatră de râu mare și alunecă în apă și își scrânti piciorul.

Ana (cu ochii plini de lacrimi): Ohh, lele... nu pot să mă ridic... mă doare!

Mitru (speriat, dar fără frică): Stai liniștită, Ana! Nu te mișca mult. Te țin eu. Haide, încet...

Mitru o luă de braț și o ajută să se ridice. Au mers încet, până la casa bunicilor. El a luat apă rece și o frunză de varză și i-a pus o compresă, cum făcea bunica lui în Albania. Ana îl privea mirată.

Ana: Nu credeam că știi ce să faci când se rănește omul...

Mitru (cu un zâmbet): La noi, copiii învață de mici să facă față. Dar și tu m-ai ajutat ieri, când nu știam drumul prin sat.

Ana: Este adevărat... Bunicul, bunica și cu mine eram foarte speriați când nu te-am mai văzut.

Bunicul spune că prietenii se ajută la greu!

De atunci noi doi am fost cei mai buni prieteni.

Cuvinte noi:

Dialectul aromân	Limba română standard
cusuiescu, vb.	a cosi, vb.
cusuit, cusuită, cusuiți, cusuite, adj.	cosit, cosită, adj.
îl'i ia harea, loc. vb.	a-i plăcea, vb.
livadă, livadi, s.f.	livadă, livezi, s.f.
un brățat, dau brățate, s.n.	un cot; o suliță (măsură)
ploaci, ploci, s.f.	lespede de râu, s.f.
strungulescu, vb.	a scrânti, vb.
peaji, peji, s.f.	frunză, frunze, s.f.
peatică, peatiți, s.f.	petic; bucată de pînză; (aici) compresă, s.f.
agudescu, vb.	a (se) răni, vb. refl.
sumarăs, sumarăsiti, s.f.	surăs, surăsuri, s.n. zâmbet, zâmbete, s.n.
mata, prefixoid	iar, din nou, adv.

Întrebări

1. Cai easti Ana și iu neasi tu vacanță?
2. Cai easti Mitru?
3. Di iu vinea Mitru?
4. Cățe neasiră Ana și Mitru la rău?
5. Cățe căđu Ana tu rău?
6. Ți feați Mitru ca s-u agiută Ana?
7. Ți feațiră Ana, papu și muma ti Mitru cându nu află calea?
8. Ți spuni papu di soț?
9. Ți s-ac'eamă: „Di astumțina noi doi fum nai ma buñi soț”?
10. Spuneț cu zboarăli a voastră: „ți s-dâdea mpadi”?, „cu ocl'i luñinoși”?, „ploaci di rău”?, „cu ochil'i mpliñi di lăcări”?, „fum nai ma buñi soț”?

GRAMATICĂ

2. SUBIECTU

Subiectu. Subiectu easti partea prințipală di propoziție și spune cai lu fați lucruru, care u fațe acțiunea a verbui predicat.

Subiectu poate s-hibă:

2.1. *Subiectu spus*

- a) **un substantiv:** *Ficioru lucreađa.*
- b) **ună pronumă:** *El lucreađa. Văru nu cãniă.*
- c) **un numeral:** *Protu amintă medalial di malmă, defțiru lo medalial di asime.*
- d) **un verbu:** *Vinearea oilor dit munti s-fați di Ayiu Dimitri.*

2.2. *Subiectu nispuș:*

2.2.1. *Nu știm cându va viniț la noi.*

2.2.2. *Andrei nveață ghini. Lo maș nota șați.*

2.3 Subiectu simplu: *Ana easti ună feată mușată.*

2.4 Subiectu multiplu: *Ana și Andrei neg la sculie.*

Întrebări ca să știm subiectu: *cai (cari?), ți? (cai fați acțiunea a verbui predicat? Ți să spuni di verbu predicat?)*

Întrebãri

1. Cine este Ana și unde merge ea în vacanță?
2. Cine este Mitru?
3. De unde venea Mitru?
4. De ce au mers Ana și Mitru la râu?
5. De ce a cãzut Ana în râu?
6. Ce face Mitru ca sã o ajute pe Ana?
7. Ce au fãcut Ana, bunicul și bunica cu Mitru când s-a rãtãcit?
8. Ce spune bunicul despre prieteni?
9. Ce semnificã: „De atunci noi doi am fost cei mai buni prieteni”?
10. Spuneți cu cuvintele voastre: „care se dãdea jos”?, „cu ochi luminoși”?, „pietre de râu”?, „cu ochii plini de lacrimi”?, „am fost cei mai buni prieteni”?

GRAMATICĂ

2. SUBIECTUL

Subiectul. Subiectul este partea principalã de propoziție care spune cine face acțiunea verbului predicat.

Subiectul poate sã fie:

2.1. *Subiectul exprimat prin:*

- a) **un substantiv:** *Bãiatul lucreazã.*
- b) **un pronume:** *El lucreazã. Nimeni nu cântã.*
- c) **un numeral:** *Primul a câștigat medalia de aur, al doilea a luat medalia de argint.*
- d) **un verb:** *Venirea oilor de la munte se face de Sfântul Dumitru.*

2.2. *Subiectul neexprimat:*

2.2.1. *Nu știm când veți veni la noi.*

2.2.2. *Andrei învață bine. A luat doar nota zece.*

2.3 Subiectul simplu: *Ana este o fatã frumoasã.*

2.4 Subiectul multiplu: *Ana și Andrei merg la școalã.*

Întrebãri pentru aflarea subiectului: *cine?, ce? (cine face acțiunea exprimatã de verbul predicat? Ce se spune despre verbul predicat?)*

COMUNICARE

4. CUM TE-APROACHI VIȚINU?

— Mutrea casa a pâpănilor! Easti ună soi ca astumțina cându iram ficiuriț, nîcă, ma s-pari că nă așteaptă cu brațali dișcl'isi, spuni Chira cându s-dădea mpadi dit caroță.

— Nu-i țiva, va hibă ca nau după ți va dădem murili cu azvestri, adavgă Victor, cu mănîțili anălțati.

— Și avem un plan a nostu: vrem s-adărăm lucrări cu mână noastră și s-li vindem, dăți Cociu.

Tuț trei, ficii tîniri și feata, fănățiți di yiața cu leavă multă dit cāsăbă, viniră du hoara iu acriscură di nîț te-a s-dișclidă ună dugheană iu s-vindă lucrări facti di ei. Protili dăli fură mplini di arină, meturi și yilii, ma și di arăsiți.

Tu ună dimneăță, cându fățeau gardu, vini viținu Iani, un om tu lichie.

— Ghini vinitu, ficii! Mi mutrii la voi...Hiț oamiñi din hoară ți vă turat la casili a pâpănilor. Ți vreț s-fățet?

— Bună đuaa! Vrem să fățem caș, dală, ghiză, néari, yin, ma s-putem s-nvițăm, l'i-u toară Chira.

— Vă agiut mini cu stupil'i. Am patru și nu para am puteari ca altoară, dăți viținu auș.

Deapoa vini și teta Maria.

— Ma s-vreț ghiză viniț la mini mări dimneăță. Și va vă spun și cum s-fați tărhanălu, ma s-nu spuneț la alț cai nu sântu oamiñi dit hoară.

Dălili trățea și casili acătară s-nyilicească.Viținii li aduțea leamni, suși, ghiumi și li dădea minti cum s-adară.

COMUNICARE

4. CUM TE PRIMEȘTE VECINUL?

— Iată casa bunicilor! Este la fel ca atunci când eram copii, mică, dar se pare că ne așteaptă cu brațele deschise, spune Chira când se dădea jos din căruță.

— Nu-i nimic, va fi ca nouă după ce vom da pereții cu var, adaugă Victor, cu mânecele suflecate.

— Și avem un plan al nostru: vrem să facem lucruri cu mâna noastră și să le vindem, zice Cociu.

Toți trei, băieții tineri și fata, sătui de viața agitată de la oraș, au venit în satul copilăriei cu dorința de a deschide o afacere unde să vândă lucruri făcute de ei. Primele zile au fost pline de praf, mături și greble, dar și de râsete.

Într-o dimineață, când reparau gardul, a venit vecinul Iani, un om în vârstă.

— Bine ați venit, copii! M-am tot uitat la voi... Sunteți oameni din sat și v-ați întors la casele bunicilor. Ce vreți să faceți?

— Bună ziua! Vrem să facem brânză, lapte prins, urdă, miere, vin, dacă reușim să învățăm, îi răspunse Chira.

— Vă ajut eu cu stupii. Am patru și nu mai am putere ca altădată, zise bătrînul vecin.

Apoi a venit și tanti Maria.

— Dacă vreți urdă adevărată, veniți la mine mâine dimineață. Și o să vă spun și cum se face târhâna, dar să nu spuneți altora care nu sunt oameni din sat.

Zilele treceau și casele începură să prindă viață. Vecinii le aduceau lemne, sticle, borcane și le dădeau sfaturi cum să facă.

— Și noi putem s-agiutăm, spuniună fitică. Va fățem postere ti pazar!

— Și mini va bag pi Instagram caduri cu lucrării facti di mână a voastră!
dăți un ficior niheam cama mari.

Până tu ișeta a augustui, casa ira păstrită, emburlâchea ahurhită și suțata cu vițînii multu bună.

— Și feațit voi aua nă adusi ghineață. Easti ti alăvdari că tiniramea nu agărșeaști casa a pâpânilor și cându vițînii își bagă pitea să iasă un lucru mari di casili a lor!

— Și noi putem să ajutăm, spuse o fetiță. Vom face postere pentru târg!

— Și eu o să pun pe Instagram poze cu produsele făcute de mâna voastră ! zice un băiat puțin mai mare.

Până la sfârșitul lui august, casa era curată, afacerea pornită și prietenia cu vecinii foarte bună.

— Ce ați făcut voi aici ne-a adus speranță. Este de lăudat că tineretul nu uită casa bunicilor și când vecinii au credința că o să iasă un lucru mare din casele lor!

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Bâgați ntribări și aflați subiectul din propozițiile de mai jos:

- a) Lena alegea o carte de primăvară.
- b) Mașina doarme pe câmpuri.
- c) Fetele alegă pe un bărbat.
- d) S-au dat clopoturile din biserică.
- e) Maria și Ioana merg la școală.

Exercițiu 2: Scriați propoziții de mai jos așa ca subiectul să fie spus prin un substantiv propriu (nume):

- a) Fetele scriu la tablă.
- b) Fetele cântă la festival.
- c) Profesorul spune lecția.
- d) Ora mea este în oraș.
- e) Câinele lată pe un bărbat.

Exercițiu 3: Scriați câte o propoziție cu subiectul spus prin:

- a) un pronume
- b) un numeral
- c) un verb la infinitiv
- d) un adjectiv substantivat

Exercițiu 4: Spuneți subiectul și dați exemple de cazuri (simplu, multiplu, nepersonal):

- a) Ana și George scriu tema.
- b) Mergem la muzeu.
- c) Câinii lată pe un bărbat.
- d) Mergem în tren.
- e) Scriu ghidul tu dialectului românesc.

Exercițiu 5: Scriați 3 propoziții afirmative și 3 negative în care să spuneți subiectul.

Exercițiu 6: Scriați un text de mai jos *Nu e o bună soție/soț*.

AVIZITA LA MUZEU

Alideț textu

1. STRĂNIEI DI SĂRBĂTOARI

Tu ună mușată dimneată, mini și soțâl'i a mel'i di la sculie neasim tu ună priimnari la muzeu di artă populară românească. Era prota oară cându nâdeam avizita tu ahtari loc di ciudie și doamna profesoară nă spusi că va aflăm aco yișteri dit isturia străpăpănilor a noștri.

Cum intrăm nă apruche ună lumi mplină di adeț și lucrări chindisite di ma ninti: strañi di sărbătoari, chilimi, mândađ, sani di loc și di băcări, lemnu tăl'at lilice, icoani pi chelchi și alti lucrări vec'l'i ufilisite-n casă. Tuti aisti ira băgati arada tu casi di tuti reghiunili dt România. Fui multu hărios s-ved și ună casă de-a noastră di la rămăñii dit Moscopole. O doamnă, ghidu a muzeului, vini cu noi s-nă spună di cati lucru și cati casă. Ira multi casi vec'l'i ți ș-aduțea cu ațeali ali mumi și-ali mai.

VIZITA LA MUZEU

Citiți textul

1. STRAIELE DE SĂRBĂTOARE

Într-o dimineață frumoasă, eu și colegii mei de clasă am mers într-o plimbare la muzeul de artă populară românească. Era prima oară când mergeam în vizită într-un asemenea loc minunat și doamna profesoară ne-a spus că vom afla acolo comori din istoria strămoșilor noștri.

Cum am intrat ne-a întâmpinat o lume plină de obiceiuri și lucruri meșteșugite în trecut: straie de sărbătoare, covoare, cuverturi, străchini de pământ și de aramă, lemn sculptat, icoane pe sticlă și alte lucruri vechi folosite în casă. Toate acestea erau aranjate în case din toate regiunile din România. M-am bucurat să văd și o casă de-a noastră de la aromânii din Moscopole. O doamnă, ghidul muzeului, a venit cu noi să ne explice despre fiecare lucru și fiecare casă. Erau multe case vechi care semănau cu cele ale bunicilor.

- Câte avea ciatiile așe mări? ntribă Costa, nutrindalui ună casă di lemnu.
- Ca să țână neaua și ploaia diparti, îl'i dăsi ghidu și sumarăsi.

Nvițăm că tu cati reghiuni easti altu străni di sărbătoari cusut altă soi, cu alti buiei și cu alti chindiseri. Cămeșili cu mănîț canda zuyrăpsite cu acu, adărati tu Oltenia, șamiile aroși cu lilice luyii di luyii dit Moldova, țăruhili dit Transilvania, căciula di feată dit Maramureș, ca a noastă di mari, pomu di numta di ficior, flambura di numtă nâ dusiră cama aproapea di străpăpăniî a noștri.

Tuț vream să știm, „Cai purta aisti străni?” ntribă Olimpia. Doamna ghid nă spusi că oamiîni di la hoară își fâțea el'i ișiși strănili. Cu ațeali mușati nădea la coru mari, la numț, la pitigiuîni și cati dumănică și sărbătoari la bisearică.

Tu bitisită feațim ună scenetă și nâ nviscum cu străni dit muzeau și nvițăm cum s-poartă. De-apoia ni acățăm în cor. Nâ ducbeam tu aisti străni ca gioîni ficiori și ca feati di amiră.

Tu avizita aistă la muzeu aflăm că easti mari lucru să nă cunuștem istoria, rădătiîni di a noastri, tut ți țâni di populu român di la nordu și di la sud din Dunări.

Tu curtea a muzeului nă bâgară s-măcăm sum aumbra a unui nuc vecf'iu și pirmsim aduțeri aminti dit horili cu casi arhundești și oamiîni ți purta cu pirifaîni strănili rămănești.

- De ce aveau acoperișurile așa mari? întrebă Costa, arătând o casă de lemn.
- Ca să țină zăpada și ploaia departe, îi zise ghidul și zâmbi.

Am învățat că în fiecare regiune este alt costum de sărbătoare cusut în alt fel specific, cu alte culori și cu alte modele. Cămășile cu altițe parcă pictate cu acul făcute în Oltenia, basmalele roșii cu flori de toate felurile din Moldova, opincile din Transilvania, căciula de fată din Maramureș, ca a noastră de mare, bradul de nuntă de fecior, steagul de nuntă ne-au dus mai aproape de strămoșii noștri.

Toți vrem să știm, „Cine purta aceste haine?” întrebă Olimpia. Doamna ghid ne-a spus că oamenii de la sat își făceau ei înșiși hainele. Cu cele frumoase mergeau la horă, la nunți, la botez și în fiecare duminică și sărbătoare la biserică.

La sfârșit am făcut o scenetă și ne-am îmbrăcat cu straiile din muzeu și am învățat cum se poartă. Apoi ne-am prins în horă. Ne simțeam în aceste veșminte ca niște bravi feciori și fete de împărat.

În această vizită la muzeu este foarte important să ne cunoaștem istoria, rădăcinile, tot ce ține de poporul român de la nord și de la sud de Dunăre.

În curtea muzeului ne-am așezat să mâncăm la umbra unui nuc bătrân și să povestim amintiri din satele cu case boierești și oameni care purtau cu mândrie straiile aromânești.

Zboară nali:

Dialectu aromân
nâdem avizita , loc. vb. = nâdem uspeț
ahtari , adj. pron. = aistă soi
yișteari, yișteri , s.f. = lucru di mari tiînie
chelchi, chelchi , s.f. = geami
ghid, ghizi , s.m. = călăuz
ciatie, ciatii , s.f. = ațea ți anvileăști casa
strañiu, strañi , s.n. = cu ți s-nveăști omu
cor, coruri , s.n. = ma mulț oamni cai gioacă deadun
mi nvescu , vb. = armătusescu; bag strañi pi mini
șamie, șamii , s.f. = pândă cu cai mul'earea și-nveăști capu
țâruhi, țâruhi , s.f. = ți bâga omu di la hoară tu cicior, adărată dit cheali di porcu
pistipescu , vb. = am ună minduiri ti un lucru
flambură, flamburi , s.f. = banderă
tu bitisită , loc. adv. = tu ișetă
arhundescu, arhundească, arhundești , adj. = lucru ca di vâșil'e
pirifan, pirifană, pirifañi, pirifani , adj. = fudul

Întribări

1. Iu neasiră tinerii cu sculia avizita?
2. Cai neasi cu el'i avizita?
3. Ți lucră vițură tinerii tu muzeu?
4. Dit cai reghiuni ali României ira lucră diti expoziție?
5. Ți ntribă Costa cându ira tu muzeu?
6. Ți spusi ghidu cându fu ntribat câte avea casili „ciatii mări”?
7. Ți nviță Olimpia di cum s-adăra strañili di ma ninti di la hoară?
8. Ți scenetă feațiră tinerii tu bitisită?
9. Ți s-ac'eamă că „nă apruche ună lumi mplină di adeț și lucră chindisite”?
10. Câte minduiești că vizita la muzeu l'i-apruche pi tineri di „străpăpăni”?
12. Irai vloară tu văr muzeu ca aistu?
13. Cai dit lucră diti ică strañili dit textu vrei să li veț de-arihina?
14. Spuni câte minduiești că easti ghini s-nvițăm di rădătinili a noastri?
15. Ma s-puteai s-l'ei un lucru dit muzeu și să-l duț acasă cai va ira ațel?

Cuvinte noi:

Dialectul aromân	Limba română standard
nâdem avizita, loc. vb.	a merge în vizită, loc. vb.
ahtari, adj. pron.	atare, astfel de, adj. pron.
yișteari, yișteri, s.f.	comoară, comori, s.f.
chelchi, chelchi, s.f.	sticlă, sticle, s.f.
ghid, ghizi, s.m.	ghid, ghizi, s.m.
ciatie, ciatii, s.f.	acoperiș, acoperișuri, s.n.
strañiu, strañi, s.n.	strai, straie, s.n.; haină, haine, s.f.; veșmânt, veșminte, s.n.
cor, coruri, s.n.	horă, hore, s.f.
mi nvescu, vb.	a se îmbrăca, vb. refl.; a se înveșmânta
șamie, șamii, s.f.	batic, baticuri, s.n.
țâruhi, țâruhi, s.f.	opincă, opinci, s.f.
pistipsescu, vb.	a crede, vb.
flambură, flamburi, s.f.	steag, steaguri, vb.
tu bitisită, loc. adv.	la sfârșit, loc. adv.
arhundescu, adj.	boieresc, adj.
pirifan, pirifană, pirifañi, pirifani, adj.	mândru; fudul, adj.

Întrebări

1. Unde au mers tinerii cu școala în vizită?
2. Cine a mers cu ei în vizită?
3. Ce lucruri au văzut tinerii la muzeu?
4. Din care regiuni ale României erau lucrurile din expoziție?
5. Ce a întreat Costa când era la muzeu?
6. Ce a spus ghidul când a fost întreat de ce aveau casele „acoperișuri mari”?
7. Ce a învățat Olimpia despre cum se făceau hainele mai demult la sat?
8. Ce scenetă au făcut tinerii la sfârșit?
9. Ce înseamnă: „ne-a întâmpinat o lume plină de obiceiuri și lucruri meșteșugite”?
10. De ce te gândești că vizita la muzeu îi apropie pe tineri de strămoși”?
12. Ai fost vreodată la un muzeu ca acesta?
13. Pe care dintre lucrurile sau straietele din text vrei să le vezi cu adevărat?
14. Spune de ce crezi că este bine să învățăm despre rădăcinile noastre?
15. Dacă ai putea să iei un lucru din muzeu și să-l duci acasă, care ar fi acela?

GRAMATICĂ

2. ATRIBUTU. REGENȚĂELI. CLASE

Atributul. Este partea di propoziție cai sta pi nginga un substantiv ică ună pronumă, numeral:

- **un substantiv:** *lecție interesantă; vreaire di mamă;*
- **ună pronumă:** *ațel'i di-aclo; noi dol'i; văr di năși;*
- **un numeral:** *trei di noi.*

2.1. Atributu după părțâli di zburări.

După părțâle di zburăre (adjectiv, substantiv, pronumă, adverbu, verbu) și s-ufiliscu ti exprimarea a atributui, el easte:

- a) **adjectival:** *feată lucrătoare; oamiñ auși; casă arhundească;*
- b) **substantival:** *părințâl'i a ficiorui; feata ali moași; mur di cheatră; poartă di lem;*
- c) **pronominal:** *oile a lui; un picurar de-a noci; un di voi;*
- d) **adverbial:** *zboară de-arihina; casa di nđeană; lucru deadun; calea dinandreapta;*
- e) **verbal:** *foartică ti tundeari; câmpu ti siminare; apă ti beare.*

Exemple:

1. Un școlar lucrător avea un oaspe bun. (At. adj.)
2. Aușil'i oamiñi va s-hibă tiñisiț. (At. adj.)
3. Omnu avut l'i-agiută oamiñil'i ftohi. (At. adj.)
4. Tu ună duuă mușată, e l'i s-dusiră tu muzeu folcloric. (At. adj.)
5. Doi soț durut s-priimnară deadun. (At. adj.)
6. Ficioru linivos nu-are soț buñi. (At. adj.)
7. Analtu om easte profesor. (At. adj.)
8. Poarta di lem s-disfeăți. (At. s.)
9. Calea di her easte modernă. (At. s.)
11. Feata a moașil'eji eara ma mintimenă di feata a aușui. (At. s. în genitiv)
12. Calea dinandreapta duțe cătă casa di nđeană. (At. adv.)
13. Paplu acumpură ună machină nau ti airare locu. (At. vb.)
14. Apa ti beare u lom di la fântăna di cheatră. (At. vb.; At. s.)

GRAMATICĂ

2. ATRIBUTUL. REGENȚII. CLASE

Atributul. Este partea de propoziție care stã pe lângã un substantiv sau un pronume, numeral:

- **un substantiv:** *lecție interesantã; dragoste de mamã;*
- **un pronume:** *acei de aclo; noi doi; niciunul dintre ei;*
- **un numeral:** *trei dintre noi.*

2.1. Atributul dupã părțile de vorbire

Dupã părțile de vorbire (adjectiv, substantiv, pronume, adverb, verb) care se folosesc pentru exprimarea atributului, el este:

- a) **adjectival:** *fata harnicã; oameni bãtrâni; casã boiereascã;*
- b) **substantival:** *pãrinții bãiatului; fata babei; zid de piatrã; poartã de lemn;*
- c) **pronominal:** *oile lui; un cioban de-ai noștri; unul din voi;*
- d) **adverbial:** *cuvinte de adevãr; casa de sus; lucru la comun; calea din dreapta;*
- e) **verbal:** *foarfecã de tuns; câmp de semãnat; apã de bãut.*

Exemple:

1. Un școlar harnic avea un oaspete bun. (At. adj.)
2. Bãtrânii oameni trebuie sã fie respectați. (At. adj.)
3. Omul bogat îi ajutã pe oamenii sãraci. (At. adj.)
4. Într-o zi frumoasã, ei s-au dus într-un muzeu folcloric. (At. adj.)
5. Doi prieteni dragi s-au plimbat împreunã. (At. adj.)
6. Bãiatul leneș nu-are tovarãși buni. (At. adj.)
7. Omul înalt este profesor. (At. adj.)
8. Poarta de lemn s-a stricat. (At. s.)
9. Calea de fier este modernã. (At. s.)
11. Fata babei era mai isteatã decãt fata moșneagului. (At. s. în genitiv)
12. Calea din dreapta duce cãtre casa de sus. (At. adv.)
13. Bunicul cumpãrã o mașinã nouã de arãt pãmãntul. (At. vb.)
14. Apa de bãut o luãm de la fântãna de piatrã. (At. vb.; At. s.)

COMUNICARE

3. CUM SĂ NVESCU FEATILI DI TORA ȘI CUM SĂ NVIȘTEA FEATILI DI MA NINTI

Tana și Marica, feati multu moderni, s-adunără ncali. Ira nviscuti tu blue jeans și top di marcă cunoscută și-acâțară sâ s-alavdă cu strañili a lor. Ia, că viniră și Marușa cu Lena, nviscute tu strañi di sărbătoari. Eali, feati mintimeni, vrură s-veadă ți știr featili moderini și li ntribară:

Voi știț cu ți sâ-nviștea featili di ma ninti?

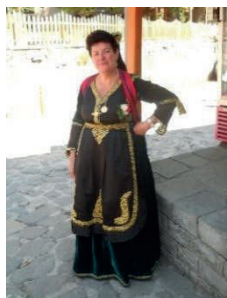
— Mea, ca noi.

— Cum, așe? Staț s-vă spunem noi!

Featili rămăni băga: cămeașe albă cu lilice, fustane cu pudgheáu, șigune, sarică ică gunelă, băru, părpoț și țăruhi. Băru ira albu ică avea buiau nclisă.

— Mini, dăți Lena, cama yitră, știu și cu ți sâ-nviștea ficiorii. El'i purta căciulă, cămeașe, ilechi, șigune, sarică, cunduș, căpote cu zărculă, tămbare, bār, cioariț, părpoț și țăruhi. „Cămeașea cu multi clini”, fustanela easti multu cunoscută tu Balcani.

— E, și-aduți aminti Marica. Mini am di la muma nâscănti caduri cu strañi di ma ninti. Le-am pi tilifoni. Mutriț aua ți mușati sântu!

COMUNICARE

3. CUM SE ÎMBRACĂ FETELE DE ACUM ȘI CUM SE ÎMBRĂCAU FETELE MAI DEMULT

Tana și Marica, fete foarte moderne, s-au întâlnit pe drum. Erau îmbrăcate în blue jeans și tricou de marcă cunoscută și-au început să se laude cu hainele lor. Iată că au venit și Marușa cu Lena, îmbrăcate în straie de sărbătoare. Ele, fete istețe, au vrut să vadă ce știu fetele moderne și le-au întrebat:

— Voi știți cu ce se îmbrăcau fetele mai demult?

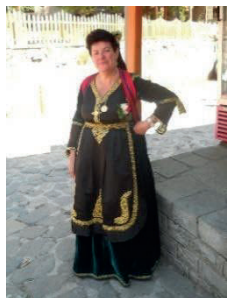
— Mea, ca noi.

— Cum, așa? Stați să vă spunem noi!

Fetele românce spuseră: cămașă albă cu flori, rochii cu șorț, manta, sarică sau manta neagră, brâu, ciorapi și opinci. Brăul era alb sau avea culoare închisă.

— Eu, zise Lena, mai isteță, știu și cu ce se îmbrăcau băieții. Ei purtau căciulă, cămașă, vestă, manta, sarică, pelerină, haină lungă cu glugă, șubă de păr de capră, brâu, cioareci, ciorapi și opinci. „Cămașă cu mulți clini”, fustanela este foarte cunoscută în Balcani.

— E, își aduce aminte Marica. Eu am de la bunica câteva poze cu haine de demult. Le am pe telefon. Ia uitați-vă ce frumoase sunt!

4. STILISTICĂ: EPITETU

Epitetu easti ună figură di stil pit cai s-ufiliseaști un zbor, un adjectiv te-a să spună cum easti substantiv și s-ul mușuțască.

Exemple:

- „noapti isihie” – epitet ti arihate, iriñie;
- „padi níurizmată” – epitet ti mușuteața ali padi;
- „gioni hărios” – epitet ti suflit.

Epitetele sântu:

- Simpli – facti dit un zbor („ocli imiri”);
- Multipli – ma multi epitete ti idyiul substantiv („vimtu arați, nvirinat și mărzuít”);
- Epitet personificator – ari ună calitati ca omu („muntili adurnít”).

4. STILISTICĂ: EPITETUL

Epitetul este o figură de stil prin care se folosește un cuvânt, un adjectiv ca să spună cum este un substantiv și să-l înfrumusețeze.

Exemple:

- „noapte liniștită” – epitet care sugerează liniștea, pacea;
- „câmpie înmiresmată” – epitet despre frumusețea câmpului;
- „tânăr voios” – epitet despre spirit.

Epitetele sunt:

- Simple – făcute dintr-un cuvânt („ochi blânzi”);
- Multiple – mai multe epitete pentru același substantiv („vânt rece, urât și aprig”);
- Epitet personificator – are o calitate umană („muntele adormit”).

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuni atributele și ți soi sântu:

- Cilimeanu cu ocl'ii gherđ mutrea cătă țeru surin.
- Cămeașea a fratilui a melu easti albă.
- Pirmitili spusi di muma sântu dit zămani.
- Viđui ună păduri deasă și ntunicoasă.
- Tu ghiumu di pi masă eara lapti caldu.

Exercițiu 2: Fățeț propoziții cu atributele:

- Un atribut pit adjectiv
- Un atribut pit genitiv
- Un atribut pit adverbu

Exercițiu 3: Parafățeț propozițiile di ma nghios ca să aibă un atribut:

- Am acumpărată ună lilice.
- Neasim avizita tu un muzeu.
- Aleg ună carti.
- Vini un ficior.
- Mutream pi geami.

Exercițiu 4: Bâgaț tu locu a atributelor nâscânti epitete cama poetice:

- Mușata feata nâđea ntrepă.
- Un auș mintimen spunea isturii.
- Lo dit păzari trandafil'i aroși.
- S-priimna pe ună sucachi pustă.
- Platanu vec'iu trimbura di vimtu.

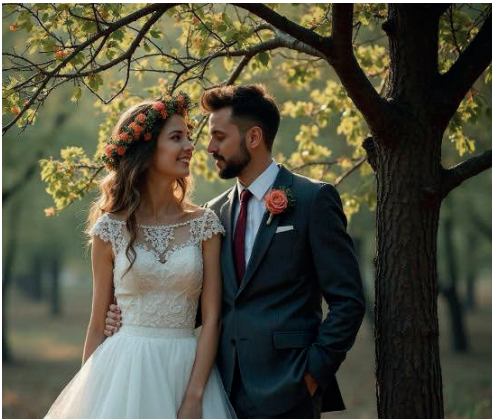
Exercițiul 5: Bâgaț cu un epitet udusit:

- Muntili ___ s-videa di largu.
- Muma avea măni ___.
- Tu gărdină acreștea trandafil'i ___.
- Analtu, pi țer ira niori ___.
- Cilimeanu avea ocl'i ___.

Exercițiul 6: Zugrãpsiț cu zboarã un strańi armãnescu.

Exercițiul 7: Fãțeț un text dupã un cadur aleptu di voi dit lecție, cu un strańi armãnescu.

NUMTĂ RĂMĂNEASCĂ

Alideț textu

1. LA MAREA HARAUĂ

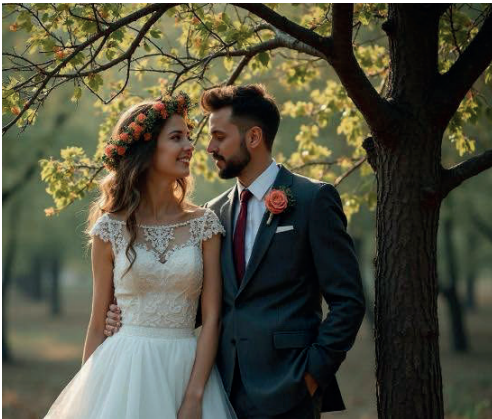
Tu ună dumănică, dimneața, ni-greaști mama s-mi nchiescu s-nâdem la numtă la cusurina Florica. Îni bâgai nai ma mușati straîni acumpărati di la mall. Mama ș-avea adărată ună fustani di cadife la un raftu a l'ei, multu cunoscut. Ira prota numtă iu viđui tuti adețâli a noastre. Seara, la restaurant, mi acățai ș-mini-n cor și giucaî ceamcu. Easti un joc multu vecl'iu. Ama cându bărbațâl'i acățară s-cântă cântiți polifoniți, *cu eee*, mini stătui ninga nveastă și mutream ți mușată ira tu fustanea albă ca prota lilici di primveara. Yrambolu ira tuchit după ea și feațiră hazi cându tăl'eară tortu.

Muma și papu lăcrămară: *e, cum eara tu eta noastră!* Nu avea ahăt lux și ni nu custusea ahăt di multu! Ma aveam ș-noi fustani ala franga.

Mini acățai s-arăd:

- Cum eara, mumă, nunta tu văr chiro?
- Să-ș spună muma cum ira numta la noi tu zămani.

NUNTĂ ROMÂNEASCĂ

Citiți textul

1. PETRECEREA DE NUNTĂ

Într-o duminică, dimineața, îmi zice mama să mă pregătesc să mergem la nuntă la verișoara Florica. Mi-am luat cele mai frumoase haine cumpărate de la mall. Mama își făcuse o rochie de catifea la un croitor al ei, foarte cunoscut. Era prima nuntă unde vedeam toate obiceiurile noastre. Seara, la restaurant, m-am prins și eu în horă și am jucat *ceamcu*. Este un joc foarte vechi. Dar când bărbații au început să cânte cântece polifonice, *cu eee*, eu am stat lângă mireasă și mă uitam cât de frumoasă era în rochia albă ca primele flori de primăvară. Mirele era topit după ea și au făcut glume când au tăiat tortul.

Buna și bunul au lăcrimat: *e, cum era pe vremea noastră!* Nu era atât lux și nici nu costa atât de mult! Dar aveam și noi rochiile *ala franga*.

Eu am început să râd:

— Cum era, bunico, nunta pe vremea ta?

— Să-ți spună bunica cum era nunta la noi pe vremuri.

Ninti s-acață numta, fărtațâl'i nâdea ncalar c-ună vuțelă di yin ș-acl'ima tută hoara la numtâ. Avea nu-avea muabeti cu ațel țî si-nsura ira acl'imat, nu s-alițea. Prota ira acl'imat nunu câ avea mari tiinii ș-cându agiumțea la casa ali cuscri îli cânta „Jeși la cuscră s-nă ncuscrăm”.

Marea harau acăța goi cându s-bâga să-s facă pânea cu sămită la numta di feată. Muțerili cânta și nveasta lâ dădea pudyeali cu lilici. De-apoia, viniri, feata tindea paia s-u veadă tută soia: chilimi nțăsuti di părintș, di mama, doagă și tuti lucrării cai vrea s-lă da la yrambo.

Ti numtă s-fățea tize la numta di ficior. Sămbâta, ficioru adăra harau la casa lui și la casa ali feati părintșâl'i bâga țina. Fărtațâl'i, surata și yrambolu nâdea tu păduri și tâlea un cip di tize și lu-aduțea strâhoară. S-bâga lână aroșe ș-meare. Ari alț țî adară flambură și bagă ună șamie și meare pi ună cruțea. Tu niață noapti tiniramea nâdea la feată cu cl'inciuni. Astumțina s-cunuștea cuscrimea și s-fățea alti pruxinii.

Dumănică dimineața sâ sursea yrambolu, nâdea deapoia di loa nunu și nuna și, deadun, nâdea la casa ali nveasti iu îli cânta:

Nu-ni ti arăde feată nică ș-nu yinu la noi!

*La noi are munț-analță ș-nu va s-poț ca s-treț!
Pitruñic'e va-ni mi adar ș-io la voi va-ni yin .*

*La noi ari apă mari ș-nu va s-poț ca s-treț!
Peaști mari va-ni mi fac ș-io la voi va-ni yin.*

*La noi ari soacră rauă ș-nu va s-poț ca s-treț!
Soacra rauă și nveasta bună, dauli va trățem,
Si eu la voi va-ni yin!*

După țî preftu lâ bâga cărunili, cându agiunțea preacl'ea cu nuntaril'i acasă, soacra îli aștipta cu un culac și îli cânta „Gini viniși nveasta mea! Ayapi mari și vreaki voi s-vă aveț!” Nveasta, ninti s-intră ncasă, aunțea ușa cu liynă, ca tu eta a romanilor, ma tora, s-fați cruțea. Deapoia dădea meari cu flurii la ficiurițâl'i dit soi. Sâ scutea nveasta-n cor, s-miștea nveasta și yrambolu și s-măca nel'i, birbeț și vici fript.

Tiinii mari avea soacra și socru. Nveasta nu putea s-toarâ zbor ali sucrimi. Seara, cându yinea socru, l'i-aspila cicloarâli, îli tura sâ s-la, lu chiptina, așe adăra. Ma tora nu fac așe. S-alăxi chirolu. Nveasta, nu soacra, ari cumanda ali casi, deadun cu bărbatu a l'ei.

Înainte să înceapă nunta, fărtații mergeau călare cu o ploscă de vin și chemau tot satul la nuntă. Avea sau nu vreo discuție cu cel care se însura era chemat, nu se alegea. Primul era chemat nașul că era foarte important și când ajungea la casa cuscrei îi cânta „Ieși, cuscră, să ne-ncuscrim”.

Petrecera de nuntă începea joi când începeau să facă pâinea cu aluat la casa fetei. Femeile cântau și mireasa le dădea șorțuri cu flori. Apoi, vinerea, fata întindea zestrea ca să o vadă tot neamul: covoare țesute de părinți, de mama, doagă și toate lucrurile pe care voiau să le dea ginerelui.

La nuntă se împodobeau bradul la casa băiatului. Sămbăta, băiatul făcea petrecere la casa lui și la casa fetei părinții făceau o masă. Cavalerii, sora miresei și mirele mergeau în pădure și tăiau un vârf de brad și-l aduceau în sat. Se împodobeau cu lână roșie și cu mere. Alții fac steag și pun o batistă albă și mere pe o cruce. La miezul nopții tineretul mergea la fată cu închinăciuni. Atunci se cunoșteau cuscrii și se făceau alte tocmeli.

Duminică dimineața se rădea ginerele, mergea apoi să-i ia pe naș și pe nașă și, împreună, mergeau la casa miresii unde îi cântau:

Nu te păcăli, fată mică și nu veni la noi!

*La noi sunt munți înalți și nu vei putea să-i treci!
Potârniche mă voi face și eu o să vin la voi.*

*La noi este apă mare și nu vei putea să o treci!
Pește în mare o să mă fac și eu o să vin la voi.*

*La noi este soacră rea și nu vei putea să faci față!!
Soacra rea și nora bună, amândouă ne vom înțelege,
și eu o să vin la voi.*

După ce preotul le punea cununile, când ajungea perechea cu nuntașii acasă, soacra îi aștepta cu un colac și le cânta „Bine ai venit, nevasta mea! Dragoste și iubire mare vreau să aveți!”. Mireasa, înainte să intre în casă, ungea ușa cu grăsime, ca pe vremea romanilor, dar acum se face cruce. Apoi dădea mere cu bani la copiii din familie. Se scotea nevasta în horă, se cinsteau mireasa și mirele cu bani și se mâncau miei, berbeci și vițeii fripți.

Respect mare aveau pentru soacră și socru. Tânăra nevestă nu putea să-i răspundă vreun cuvânt soacrei. Seara, când venea socrul, îi spăla picioarele, îi turna să se spele, îl pieptăna, așa făcea. Dar acum nu mai fac așa. S-au schimbat vremurile. Nevasta, nu soacra, are comanda casei, împreună cu bărbatul ei.

Zboară nali:

Dialectu aromân
nchisescu , vb. = acaș s-adar un lucru
ceamcu, ceamcuri , s.n. = joc armânescu-cor, ți ari un cap cai cumânduseaști giocu
yrambo, yranyeađ , s.m. = ficioru ți sâ-nsoară, tu đuuu di numtă
hazi s.f. = gimbușe, gimbuși ,
ala franga , loc. adv. = modă dit Franța
fârtat, fârtaț , s.m. = ficioru cai lu agiută yrambolu la numtă
nun, nuñi , s.m. = așel cai bagă cărună la numtă
cuscu, cuscri , s.m. = părințâl'i ali preacl'i di dauli părț
ncalar , adv. = analtu pi cal
vuțelă, vuțel'i , s.f. = ploscă
sămită, sămiti s.f. = aluat di țeațiri
pudyeau, pudyeali , s.f. = neci
paie, păi s.f. = prică; lucrili ți li ari feata di la părinț, ti mărtari
tize, tizi , s.f. = pom ți acreaști tu munti, totăna veardi și s-fați cu lână albă și aroși la numtă
surată, surati , s.f. = feata ți agiută nveasta tu đua di numtă
pruxinie, pruxinii , s.f. = zboară ndreapti ti căftari ti nsurari și ti mărtari
sursescu , vb. = dau barba mpadi cu surafea
liynă , s.f. = seu
mescu , vb. = tiñisescu un om cu părađ

Întribări

1. La cai sâ nchisea s-neagă la numtă feata ți istoriseaște?
2. Ți joc armânescu giucară la numtă, la restaurant?
3. Ți cântiți cânta bărbațâl'i la numtă?
4. Ți spusită papu și muma cându mutrea tinira preacl'i la numtă?
5. Ți va să spună muma?
6. Cum ahurhea tu zâmani numta?
7. Ți s-fâțea sămbăta la numta di ficior?
8. Ți spuni tu cântic nveasta?
9. Ți fâțea nveasta la casa ali soacri tu numtă?

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
nchiscu, vb.	a (se) pregãti, vb. refl.
ceamcu, ceamcuri, s.n.	ceamc, joc vechi de nuntã
yrambo, yranyeađ, s.m.	ginere, gineri; mire, miri, s.m.
hazi s.f. = gimbușe, gimbuși,	glumã, glume, s.f.
ala franga, loc. adv.	a la franãais, loc. adv.
fãrtat, fãrtaț, s.m.	cavaler, cavaleri, s.m.
nun, nuñi, s.m.	nun; naș, s.m.
cuscru, cuscri, s.m.	cuscru, cuscri, s.m.
ncalar, adv.	cãlare, adv.
vuțelã, vuțel'i, s.f.	ploscã, ploști, s.f.
sãmitã, sãmiti s.f.	aluat, aluaturi, s.n.; maia
pudyeau, pudyeali, s.f.	șorț, șorțuri, s.n.
paie, pãi s.f.	zestre, s.f.
tize, tizi, s.f.	brad, brazi, s.m.; tisã, s.f.
suratã, surati, s.f.	sora miresei; domnișoarã de onoare, s.f.
pruxinie, pruxinii, s.f.	tocmealã de nuntã, s.f.
sursescu, vb.	a rade (barba), vb.
liynã, s.f.	grãsimie, s.f.
mescu, vb.	a cinsti, vb.

Întrebãri

1. La cine se pregãtea sã meargã la nuntã fata care povestește?
2. Ce joc armãnesc au jucat la nuntã, la restaurant?
3. Ce cãnțece cãntau bãrbații la nuntã?
4. Ce au spus bunicul și bunica cãnd priveau tãnãra pereche la nuntã?
5. Ce va spune bunica?
6. Cum începea nunta pe vremuri?
7. Ce se făcea sãmbãta la nunta bãiatului?
8. Ce spune în cãnțec mireasa?
9. Ce făcea mireasa la casa soacrei la nuntã?

10. Cum s-gioacă ceamcu ?
11. Ți ți minduiești că s-gioacă camcu la numtă?
12. Ți ș-acleamă că „nveasta nu putea s-toară zbor ali sucrimi”?
13. Ți ș-acleamă „cântiți polifoniți” și ți soi di adeti spuni?
14. Cum s-poati transpuni „s-nă ncuscrăm” în româna standard?
15. Tini irai vloară la vără numtă ? Cum fu ?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTU. REGENT

Complementu easte partea secundară di propoziție care determineadă un verbu, un adjectiv, un adverbu ică ună interjecție.

Regent:

- un verbu: *asearnoaptea fuđim amănat di la stane;*
dimneața agiumsim diparte;
zburăște nal'iurea;
- un adjectiv: *easte bun la inimă;*
feate mușate ca steale;
armase oarfăn di tată;
- un adverbu: *nă sculăm dip tahina;*
agiumsiră tăș niadănoapte;
băneađă diparte di hoară;
- una interjecție: *cavai di noi;*
hai la stadion.

2.1. Complementu directu. Realizări ali complementui directu

Complementu directu: determineadă un verbu, di care s-leagă fără prepoziție și sta tu cazu acuzativ. Ntribări: **ți? cai?** Ună particularitate a dialectului aromân easte lipsa prepoziției **pe** la acuzativu ali numelor di persoană: *u ved Ana, lu vâtâmă frăti-su.*

Complementu direct s-fați pit:

Nico tal'e leame. → substantiv

Nicolae Paulescu u află insulina. → pronume + substantiv

El vă mutreaște. → pronume

Ved doi calea. → numeral

10. Cum se joacă ceamcul ?
11. De ce crezi că se joacă ceamcu la nuntă?
12. Ce înseamnă că „nveasta nu putea să răspundă soacrei”?
13. Ce înseamnă „cântece polifonice” și ce fel de obicei este?
14. Cum se poate transpune „s-nă ncuscram” în româna standard?
15. Tu ai fost vreodată la vreo nuntă ? Cum a fost ?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTUL. REGENȚII

Complementul este partea secundară de propoziție care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție.

Regenți:

– un verb: *aseară am plecat târziu de la stână;*
                           dimineața am ajuns departe;
                           vorbește aiurea;

– un adjectiv: *este bun la inimă;*
                           fete frumoase ca stelele;
                           rămase orfan de tată;

– un adverb: *ne sculăm foarte de dimineață;*
                           au ajuns tocmai la miezul nopții;
                           trăiește departe de sat;

– o interjecție: *ca vai de noi;*
                           hai la stadion.

2.1. Complementul direct. Realizări ale complementului direct

Complementul direct: determină un verb, de care se leagă fără prepoziție și stă în cazul acuzativ. Întrebări: ce? care? O particularitate a dialectului aromân este lipsa prepoziției *pe* la acuzativul numelor de persoană ‘o vād (pe) Ana’, ‘l-a omorât (pe) frate-su’.

Complementul direct se exprimă prin:

Nico taie lemn. → substantiv

Nicolae Paulescu a descoperit (o) insulina. → pronume + substantiv

El vă privește. → pronume

Vād doi pe cale. → numeral

Știu scrierea românească. → verb infinitiv lungu

Nelu va mâncari. → verb infinitiv lungu

Avdu ham! ham! → interjecție

2.2. Complementu indirectu. Realizări ali complementui indirectu.

Complementu indirectu determinează un verbu, di cai s-leagă fără prepoziție și sta tu cazu dativ. Ntribări: a cui? (a curi?)

Complementu indirect s-fați pit:

Mama l-adară pita a oaspițelor di Custanța. → pronume + substantiv

Lă spuș a soțelor s-intră-n casă. → pronume + substantiv

Mama lă deade poame a ficiilor. → pronume + substantiv

Lă spuș lor s-intră-n casă. → pronume

Lă spuș a doților s-intră-n casă. → pronume + numeral

3. CLITIȚI DI ANTICIPARI ȘI DI SPUNEARI DIZNOU?

Tu dialectu aromân di multe ori s-ufilisescu duble obiecturi, cai s-fac cu pronumi personal – *obiectiu directu* ică *indirectu*, și s-bagă dinintea a verbui, și substantivu – *obiectiu directu* ică *indirectu*, și s-bagă după verbu:

a. Mama **lă** deade pită **a oaspițelor** di Sărună.

(*lă* = pronumi personal – obiectiu indirectu-dativ; *a oaspițelor* = substantiv – obiectiu indirectu-dativ);

b. Mama **u** firmită **pita**.

(*u* = pronumi personal – obiectiu directu-acuzativ; *pita* = substantiv – obiectiu directu-acuzativ);

c. Mini **lu** vițui **Coli** tu gârdină.

(*lu* = pronumi personal – obiectiu directu-acuzativ; *Coli* = substantiv – obiectiu directu – acuzativ);

d. Mama **ăli** deade poame **a ficiorii**.

(*ăli* = pronumi personal – obiectiu indirectu-dativ; *a ficiorii* = substantiv – obiectiu indirectu-dativ).

Știu scrierea românească. → verb infinitiv lung
 Mielul vrea mâncari. → verb infinitiv lung
 Aud ham! ham! → interjecție

2.2. Complementul indirect. Realizări ale complementului indirect

Complementul indirect determină un verb, de care se leagă fără prepoziție și stă în cazul dativ. Întrebări: *cui?* (*a curi?*).

Complementul indirect se exprimă prin:

Mama le face pită oaspeților din Constanța. → pronume + substantiv
Le-a spus soților să intre-n casă. → pronume + substantiv
Mama le-a dat fructe băieților. → pronume + substantiv
L-a spus lor să intre-n casă. → pronume
Le-a spus celor doi să intre-n casă. → pronume + numeral

3. CLITICE DE ANTICIPARE ȘI DE RELUARE

În dialectul aromân de multe ori se folosesc două obiecte, care se exprimă printr-un pronume personal – obiectul direct sau indirect, care se pune înaintea verbului, și substantivul – obiectul direct sau indirect, care se pune după verb:

a. *Mama le dădu plăcintă oaspeților din Salonic.*

(*le* = pronume personal – obiect indirect în dativ, *oaspeților* = substantiv – obiect indirect în dativ);

b. *Mama (o) frământă pâinea.*

(*u* = pronume personal – obiect direct în acuzativ; *pâinea* = substantiv – obiect direct în acuzativ);

c. *Eu l-am văzut pe Coli în grădină.*

(*l-* = pronume personal, obiect direct în acuzativ; *Coli* = substantiv – obiect direct în acuzativ);

d. *Mama îi dădu fructe băiatului.*

(*îi* = pronume personal – obiect indirect în dativ, *băiatului* = substantiv – obiect indirect în dativ);

COMUNICARE

4. CU CAI SÂ NSURĂ FICIORU A TĂU? CU CAI S-MÂRTĂ FEATA A TA?

Totăna dadăli sâ ntreabă cu cai va sâ nsoară ficioarii a lor ică cu cai va s-mărită featili a lor. Te-ațea poetu Nicolae Batzaria, adără, ti șicai ună poezie iu spusi cum poati s-hibă bana a unui bărbat și a unei mul'eri ți nu s-achicăsecu.

CU FOARTICA

di Nicolae Batzaria

Era dol'i: năsu ș-năsâ,
Ma di cându s-cunuscurâ
Albă ȕuuâ, ca duńeaua,
Pân-atumțea nu viȕurâ.

Ș-era-ndreptu năsu crâștinlu,
Ma-ndisi mul'eari lae.
Dăcu aușil'i câ nu-i ghini
S-l'eai niveastă cu sivdae.

Nu țanea, mârâtlu, minti
S-hibâ dol'i pi un zboru: –
L'i-avea-ntrată ali Evâ
Draclu-ațelu cu un cicioru.

Dățea omlu „easti albâ”,
„Easti lae” năsâ strigâ.
– Ai, mul'eare, hearbi carnea;
Năsâ troarâ ta si-u frigâ.

Ma, de, omlu ți vrea s-facâ?
Tați, aravdâ, hunipseaști,
Nicuchirâ cu curună:
Ni si-alasâ, ne s-lăeaști.

Ș-cumu vă dăcu, 'și-imna dol'i,
S-duțea, vahi, tu vârnâ hoarâ,
'Și stăturâ la livadi
Si s-discurmâ theamâ oarâ.

COMUNICARE

4. CU CINE S-A ÎNSURAT FECIORUL TĂU? CU CINE S-A MĂRITAT FATA TA?

Mereu mamele se întrebă cu cine se vor însura băieții lor sau cu cine se vor mărita fetele lor. De acea poetul Nicolae Batzaria a făcut, în glumă o poezie unde a spus cum poate să fie viața unui bărbat și a unei femei care nu se înțeleg.

CU FOARFECA

di Nicolae Batzaria

Erau doi soți de ani și ani
Însă să le plângi de milă,
N-au avut o zi ca lumea
Fără certuri, fără silă.

El era creștin de treabă
Dară ea – o pacoste,
Bietul om! Și se-nsurase,
Vezi Doamne, din dragoste...

Niciodată, dumneai
Nu s-a dovedit pereche;
Eva așa se purta
Ca o lovitură de streche!

Zicea dânsul „este albă”
„Ba e neagră,, auzea.
–,,Hai, nevestă, fierbe carnea,
Dar nevestă-sa o frigea.

Ce să facă, necăjitul?
Uite că nici nu mai știe!
Ar trimite-o el acasă,
Dar sunt luați cu cununie...

Până se umplu paharul,
Iată-i: se întorc din târg
Și s-au așezat o clipă
Lângă o livadă-n crâng.

Era veara, ca Sumchetrulu,
Criscu iarba mari, mari,
Avea-agiuntâ, cumu s-veadi,
S-hibâ bunâ trâ tâl'eari.

– Veđ, niveastă, đâți omlu,
„Veđ ți iarbâ prucupsitâ,
'Nâ stâmânâ ș-aidi coasa,
Cumu va s-cadâ arucutitâ.”

– „Ți, bârbate, Ț-fuđi mintea?
Nacâ vrei s-Ț-arâđ di mini?
Nu cu coasa s-tal'i iarba,
Ma cu foartica, crâștine!”

– Dumniđălu si-ni Ț-u-aducâ!
Tutu anapuda va s-grești?
Ia l'ea foartica, s-videarimu,
Cumu va s-poț si-u cusuești.

– Tora tini nu mi-nveaț!
Eu Țâ đăcu ș-nica 'nă oară
Câ cu foartica u tal'i:
Ași fați-ntreaga hoară!

– Bre, cu coasa, uryisitâ!
Cui vrei ocl'il'i si-l'i l'i scoț?”
– E, cu foartica, bârbate,
Strigâ tini câtu s-poț.

– Nu si-aravdâ, đâți omlu,
Vini suflitlu la nari.
Ia grea ghini, đâ „cu coasa”,
Yin' pri minti, lea mul'eare!”

Ma mul'earea – Ț-aflašî omlu!
– Nu cu coasa, nu și nu!
Nu vrea s-đăcâ, blâstimata:
De, uryia l'i-u putu.

– „S-ti l'ea draclu, nathimatâ!
Altâ halâ nu-i cu tini:
Va s-ti necu, s-Țâ l'eai zverca
Și si-ascapu un-oară ghini.”

Unâ đâsi și Ț-u-arucâ
T-unâ baltâ cama mari.
– Aidi, du-ti la tuț drațl'i,
Ghidi capu ca di mul'eari!

S-dusi, s-dusi, u lo apa,
Pân' di guși i nicatâ.
– Đâ „cu coasa”, strigâ omlu,
Đâ ca s-ești ascâpatâ.

Ma mul'earea mutâ mâna
Și ca foarticâ u minâ:
– Nu cu coasa; crechi, bârbate!”
Ș-cadi-nghiosu tu balta-mplinâ.

Era-n ziua de Sfântu Petru.
Fânul îmbia frumos,
Căci crescuse ca din apă,
Des, înalt și mătăsos.

– „Vezi, femeie” zice omul,
„Ce mai fân blagoslovit?
Cred că peste-o săptămână
Numai bun e de cosit!”

– „Măi bărbate, tu n-ai minte?
Poate vrei să-ți râzi de mine!
Păi cu coasa tai tu fânul?
Doar cu foarfecele-i bine!”

– „Dumnezeu te aibă-n pază!
Tot anapoda grăiești...
Ia tu foarfecele-n mână
Și să văd cum o cosești!”

„Acum nu mă dăscăli,
Cum tot faci tu, neîncetat!
Nu știi că numai așa
Taie fânul' întregul sat?”

– „Ah, cu coasa, blestemat,
Nu mă mai chiorî mereu!”
– „Ba cu foarfecele. Gata.
Iaca așa e, cum spun eu.”

– „Asta-i culmea! Prea de tot!”
Urlă omul năucit.
„Tu nu-ți vii odată-n fire?
Fânul-i fân și-i de cosit!”

Dar femeia: „nu și nu!”
Parcă avea pe dracu-n ea:
„Eu cu foarfecele știu”
Iac-așa o tot ținea...

„Să te ia naiba, păcătoaso!
Văd că alta n-am ce-ți face,
Decât să te arunc în baltă
Să te-neci și să-mi dai pace!”

Una zice, o înșfacă
Și mi-o azvârle într-un ghiol:
– „Na-ți-o! Cap de muierușcă,
Îndărătnic, slut și gol!”

Gata-gata să se-nece...
Apa a luat-o, val!
– „Zi cu coasa, măi femeie,
Și te trag acu la mal!”

Dar nevasta face semn,
Două degete mișcând:
– „Ba cu foarfece, bărbate!”
Și se duse apoi la fund...

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuneți complementu direct:

- a) Maria aleași ună carti mușată.
- b) Vișui un film bun aseară.
- c) Ficiorii ar învișată lecția.
- d) Profesoru corecteașă teste.
- e) Cănilii mușcă topa.

Exercițiu 2: Parafăteș complementu direct te-a s-hibă fapt pit pronumi personal:

Exemplu: *Maria acumpără ună carte.* → *Maria u acumpără.*

- a) Ana acumpără lilice.
- b) Mihali adară ună casă.
- c) El ampatură doarăli.
- d) Tati fași stanea.
- e) Feata hăidipseași mașă.

Exercițiu 3: Spuneți complementu indirect:

- a) I-am dată a fratilui a melu ună giucărie.
- b) Profesoru lă spuni a studențălor lecția.
- c) Ea spuni a soașălor tuti.
- d) Pitrișem cărș păpănilor.
- e) Am scrisă ali dadi.

Exercițiu 4: Daș apandisi la ntribări s-ufilisiș complementu indirect.

- a) A cui l'i-ai dată cartea?
- b) A cui l'i-ai scrisă mesaju?
- c) A cui l'i-ai spusă șicaia?
- d) A cui l'i-u dai topa?
- e) A cui l'i-u dăș tini?

Exercițiu 5: Parafãțeț complementu indirect te-a s-hibã fappt pit pronumi personal:

Exemplu: *Le-am datã ali Marii unã doarã.* → *Le-am datã a l'ei unã doarã*

- a) Le-am pitricutã ali feati unã carti.
- b) Li spun a soțãlor ti priimnari.
- c) Le-am datã pãrințãlor lilice.
- d) Îl'i spun ali Ani unã nau.
- e) Lã spun a cilimeãnilor nomurili a giocului.

Exercițiu 6: Adãraț un text tu cai sã spuneț cu cai nyisaț sã vã mãrtaț / nsuraț când va yinã chirolu.

LA GIUDICATĂ

Alideț textu

1. NDRIPTATEA ȘI AVERLU

Tu ună dimneață arați di toamnă, tu udălu iu s-fați giudicată eara iriinie, ma cu tuț șidea ca pi schiîni. Dinintea a giudicătorui stătea doi oamiîni: domnu Dimu, un embur ți avea casi cu niche și domnu Tache, un zănăciar tu lichie, cu noadili di la măni ayârsiti di ahăt lucru și cu minduirea bună.

Giudicata lor s-părea licșoară. Dimu avea tuti cărțali ndreapti: eara nicuchiru di ndreptu a unei casi ți u a vea dadă cu niche, di aîni di dăli, pi părađ, cati mes a domnui Tache. S-avea bitisită chirolu di șideari tu cărț ama Tache nu vrea s-fugă. Nomu spunea așe: ațel ți avea luată cu niche casa lipsea s-fugă.

Ma de-arihina, giudicata eara ma greuă. Tache stătea aco di yinyiț aîni. Bâgasi pârađ și suflit tu casa ațea. Ndrâđea ceatia cându dâdea ploai, alăxea paipili, și avea bâgată și un mer tu ubor. Ti el, ațea casă eara acasă și Dimu nu avea șiđută vlooră aco. Tora u vrea tu năpoi maș s-u vindă.

Giudicătoru, un om cu fața imiră, ma cu ocl'i șchipoîni, lo di hâbari. Avea dininti dau averuri: unu ți eara pi nom și alantu ți țanea di umanitati. Dimu avea ndriptatea dit cărț. Tache avea ndriptatea dit suflit.

LA JUDECATĂ

Citiți textul

1. DREPTATEA ȘI ADEVĂRUL

Într-o dimineață rece de toamnă, în sala de judecată era liniște, dar cu toți erau în tensiune. În fața judecătorului stăteau doi oameni: domnul Dimu, un negustor care avea case cu chirie și domnul Tache, un muncitor în vârstă, cu mâinile bătătorite de atâta muncă și cu gândirea bună.

Judecata lor părea simplă. Dimu avea toate actele în regulă: era proprietar de drept al unei case pe care o dăduse cu chirie, de ani de zile, cu bani, în fiecare lună, domnului Tache. Contractul expirase dar Tache nu voia să plece. Legea spunea așa: chiriașul trebuia să plece.

Dar în realitate, judecata era mai grea. Tache stătea acolo de douăzeci de ani. Investise bani și suflet în casa aceea. Repara acoperișul când ploua, înlocuia țevile, și chiar plantase un măr în curte. Pentru el, acea casă era acasă iar Dimu nu locuise acolo niciodată. Acum o voia înapoi doar pentru a o vinde.

Judecătorul, un om cu chip blând, dar cu ochi pătrunzători, asculta cu atenție. Avea în față două adevăruri: unul după lege și altul care ținea de omenie. Dimu avea dreptatea în acte. Tache avea dreptatea din suflet.

După ți ascultă ți spusiră oamiinii, avucațâl'i, marturii, giudicătoru tâcu niheam și de-apoia dăsi:

— Nomu nă da arada. Ama ndriptatea de-arihina va sâ-s facă cu mindueari. Domnu Dimu, nomu vă pricunoaști ndreptu la casă. Ama, noi aua, la giudicată, putem să tâ'em zbor ti cându domnu Tache lipseaști s-fugă. Așeți că va lu alas domnu Tache un an te-a să-și află altă casă și a vau, domnu Dimu va vă dau ună carti pit cai s-aprucheat nâscănț pârađ ti amânari. Ș-cama multu, ca s-bâgăm și ți feați domnu Tache tu casă, vă spun să vâ achicâșiț.

Domnu Dimu și domnu Tache tâcură, ma eara ună tâțeari ți spunea acâchiseari. Giudicătoru nu giudicasi maș cu mintea, ma și cu inima. Avea aleaptă să facă nomu ună cu averu și cu umanitatea. Așe deadi de-arihina ună praxi di ndriptati: *Cai giudică maș cu mintea, fați ți dăți nomu, ma cai giudică ș-cu inima fați ndriptati.*

Ndriptatea nu-i maș tu cărț și tu simnătură,
Ma și tu lucru, suflit și tu inima bună.
Să giudiț cu mintea, ma și cu suflitu mplin,
Ațea-i ndriptatea ți țăni omu di vițin.

Zboară nali:

Dialectu aromân
judicată, giudicăț , s.f. = proces pit cai s-fați ndriptati
iriinie, iriinii , s.f. = isihie
judicător, giudicători , s.m. = omu cai fați ndriptati
niche, nichii s.f. = darea a unui lucru cu mprumut, cu pârađ
nom, nomuri , s.n. = leađi
șchipońiu, șchipoańi, șchipońi , adj. = yitru
umanitati, umanităț , s.f. = țăni di oamińi
avucat, avucaț , s.m. = ațel ți lu apără omu

Dupã ce ascultã ce au spus oamenii, avocații, martorii, judecãtorãul tãcu puțin și apoi zise:

— Legea ne oferã reguli. Dar dreptatea adevãratã trebuie sã se facã și cu înțelepciune. Domnule Dimu, legea vã recunoaște dreptul la casã. Dar noi aici, la judecatã, putem sã hotãrãm de cãnd trebuie sã plece domnul Tache. Așa cã îi vom oferi domnului Tache un an ca sã-și gãseascã altã casã și dumneavoastrã, domnule Dimu o sã vã semnez un act prin care sã primiți o despãgubire pentru întãrziere. Mai mult, având în vedere și ce a investit domnul Tache în casã, vã îndemn sã vã înțelegeți.

Domnul Dimu și domnul Tache tãcurã, dar era o tãcere care anunța înțelegerea. Judecãtorul nu judecase doar cu mintea, ci și cu inima. Alesese sã facã dreptate pentru adevãr dar și cu omenie. Așa a dat cu adevãrat o lecție de dreptate: *Cine judecã doar cu mintea face dupã cum spune legea, dar cine judecã și cu inima face dreptate.*

Dreptatea nu-i doar cu acte și semnãturã,
 Ci și cu lucru, suflet și inimã bunã.
 Sã judeci cu mintea, dar și cu sufletul plin,
 Aceasta e dreptatea ce-l ține pe om de bun vecin.

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
giudicatã, giudicãț, s.f.	judecatã, s.f.
iriñie, iriñii, s.f.	liniște; pace, s.f.
giudicãtor, giudicãtori, s.m.	judecãtor, s.m.
niche, nichii s.f.	chirie, chirii, s.f.
nom, nomuri, s.n.	lege, legi, s.f.
șchipoñiu, șchipoañi, șchipoñi, adj. =	ager, adj.; ca de vultur
umanitati, umanitãț, s.f.	umanitate, omenie, s.f.
avucat, avucaț, s.m.	avocat, s.m.

Întrebări

1. Cai sântu Dimu și Tache?
2. Câțe nu va domnu Tache s-fugă dit casă?
3. Ți scrii du cărtâli a domnu Dimu?
4. Cum fați ndriptati giudicătoru?
5. Câțe minduești că giudicătoru nu neasi după nom, ma află ună cali di achicăseari?
6. Ți va să spună că domnu Tache bâgă un mer tu ubor?
7. Ți nă spuni istoria ti ligătura dit nom și umanitati?
8. Minduești că așe cum feați giudicătoru easti dreptu ti dol'ii oamiâni?
9. Ți nvițatu dit aistă istorii ti bana di cati Țuuă?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTU CU PREPOZIȚII

Complementu cu prepoziții easti partea di propoziții cai sta pi ninga un verbu, un adjectiv ică un adverbu și easti bâgat totâna pit ună **prepoziție**.

Exemple:

- a. *S-mindueaști la sculie.*
– *la sculie* = complementu cu prepoziții (ntribari „la ți?”)
- b. *Zburăști di carti.*
– *di carti* = complementu cu prepoziții (ntribari „di ți?”)
- c. *Easti atent la giudicător.*
– *la giudicător* = complementu cu prepoziții (ntribari „la cai?”)
- d. *S-hârseăști di un lucru nău.*
– *di un lucru* = complementu cu prepoziții (ntribari „di ți?”)
- e. *Ascultă di nvițături.*
– *di nvițături* = complementu cu prepoziții (ntribari „di ți?”)

Cum lu pricunoști?

1. Easti **ligat pit ună prepoziție** di verbu / adjective / adverbu.
2. Nu poati s-hibă minat tu ițodo loc dit propoziție fără s-chargeă noima.
3. Ntribări **cu prepoziții** (di ți? la ți? la cai? pi cai ? etc.)

Nu tuti complementili bâgati prepoziții sântu **complementi cu prepoziții**. Căti unoară, prepozițiiili bagă un **complementu cu instrumentu** (ex: *Scriu cu cundil'iu* – „cu cundil'iu” easti complementu cu instrumentu).

Întrebãri

1. Cine sunt Dimu și Tache?
2. De ce nu vrea domnul Tache sã plece din casã?
3. Ce scrie pe documentele domnului Dimu?
4. Cum face dreptate judecãtorul?
5. De ce crezi cã judecãtorul nu s-a luat dupã lege, ci a gãsit o altã cale de înțelegere?
6. Ce înseamnã cã domnul Tache a plantat un mãr în curte?
7. Ce ne spune întãmplarea despre legãtura dintre lege și umanitate/omenie?
8. Crezi cã așã cum a fãcut judecãtorul este corect pentru cei doi oameni?
9. Ce ai învãțat din aceastã întãmplare de viața de zi cu zi?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

Complementul cu prepoziții este partea de propoziție care stã pe lângã un verb, un adjectiv sau un adverb și este introdus întotdeauna printr-o **prepoziție**.

Exemple:

- a. *Se gândește la școalã.*
– *la școalã* = complement cu prepoziție (întrebare „la ce?”)
- b. *Vorbește despre carte.*
– *despre carte* = complement cu prepoziție (întrebare „despre ce?”)
- c. *Este atent la judecãtor.*
– *la judecãtor* = complement cu prepoziție (întrebare „la cine?”)
- d. *Se bucurã de un lucru nou.*
– *de un lucru* = complement cu prepoziție (întrebare „de ce?”)
- e. *Ascultã de sfaturi.*
– *de sfaturi* = complement cu prepoziție (întrebare „de ce?”)

Cum îl recunoaștem?

1. Este **legat printr-o prepoziție** de verb / adjectiv / adverb.
2. Nu poate sã fie mutat oriunde în propoziție fãrã sã schimbe sensul.
3. Rãspunde la întrebãri **cu prepoziții** (de ce? la ce? la cine? pe cine ? etc.)

Nu toate complementele introduse prin prepoziții sunt **complemente prepoziționale**. Uneori, prepozițiile introduc un **complement instrumental** (ex: *Scriu cu creionul* – „cu creionul” este complement instrumental) sau alt fel de complement.

3. ARADA A ZBOARĂLOR TU PROPOZIȚIE

Arada a zboarălor tu propoziție easte: subiectu, predicat, complemente.

Subiectu	Predicat	Complemente		
		directu	indirectu	circumstanțial
Paplu	(l'i) pitreațe	ună carte	a nipotui	Custanța
Nico	adună	meare	–	tu gărdină
El'i	(lă) scie	ună carte	a soțālor	–

Atributlu poate să sta ninte ică după subiectu.

Atribut: *Ficioru mintimen (Mintimenu ficior) da bune apandasi a profesorui.*

COMUNICARE

4. CAI ARI NDRIPTATI?

Unoară viniră dauă mul'eri la giudicată la amiră Solomon, pricunuscut di tută lumea di mintimen și eara. Aistu căftă la Domnu minti tea-s-poată să facă giudicată ndreaptă.

Dauli mul'eri avea amintată diunoară, tu idyca casă, căti un cilimean. Tu ună noapti cilimeanu a unei mul'eri muri și ea lu alăxi cu cilimeanu a alânței. Aistă, cându apiri, știu că nu easti cilimeanu a fei ninga iia și achicăsi și s-feați cându viđu cilimeanu la alantă mul'eari. Ațeauă nu pricunuscu și neasiră la giudicată.

3. ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIE

Ordinea cuvintelor în propoziție este: subiect, predicat, complemente.

Subiect	Predicatul	Complemente		
		direct	indirect	circumstanțial
Bunicul	(îi) trimite	o scrisoare	nepotului	la Constanța.
Nico	adună	mere	–	din grădină.
Ei	(le) scrie	o scrisoare	colegilor	–.

Atributul poate să stea înainte sau după subiect.

Atribut: *Feciorul isteț (Istețul fecior) dă răspunsuri bune profesorului.*

COMUNICARE

4. CINE ARE DREPTATE?

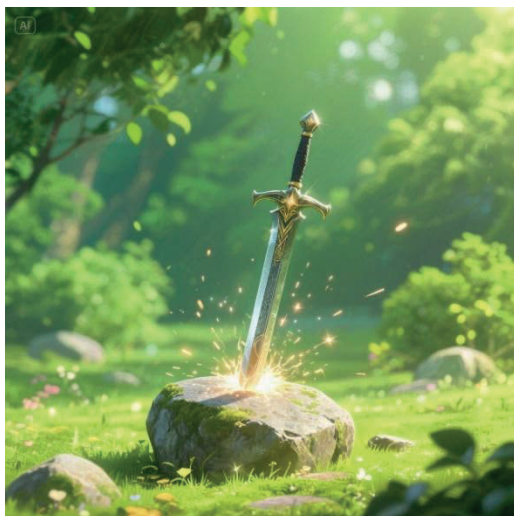

Odată au venit două femei la judecată la regele Solomon, recunoscut de toată lumea de cât de înțelept era. Acesta a cerut Domnului minte ca să poată să facă judecată dreaptă.

Cele două femei născuseră în același timp, în aceeași casă, câte un copil. Într-o noapte copilul unei femei a murit și ea l-a schimbat cu copilul celeilalte. Aceasta, când s-a trezit, a știut că nu este copilul ei lângă ea și a înțeles ce s-a întâmplat când l-a văzut pe copilul celeilalte femei. Aceea nu a recunoscut și a mers la judecată.

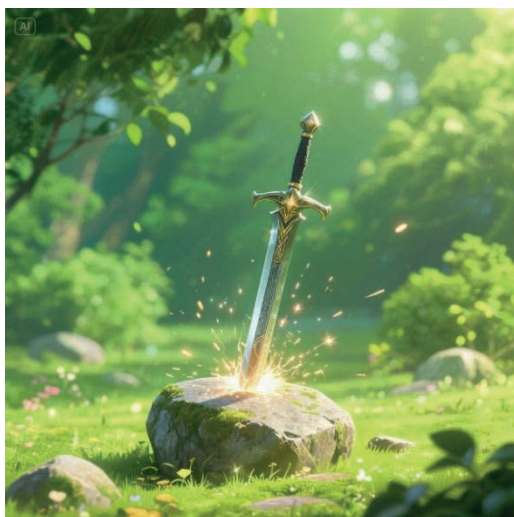
Dinintea a vășifelui Solomon dauli mami s-vâryea și spunea cati ună că esti a l'ei cilimeanu yiu. Astumțina Solomon căftă ună pală și spusi s-hibă tăl'eat pi dau cilimeanu yiu și cati ună mul'eari s-aibă căti ună cumată dit el. Mama bună, ca s-lu ascapă cilimeanu, lu pâlăcărsi amirălu Solomon s-lu da la alantă și s-nu lu vatâmâ. Pșemătoasa s-hârsea că va hibă vâtâmat și că va moară și cilimeanu a alântei mul'eri și spusi s-hibă tăl'eat ca să nu hibă la niți ună dit eali.

Solomon, avqândalui aisti ș-tuti, spusi s-l'i si da cilimeanu yiu la mama bună și tută lumea s-hărăsi di aistă giudicată ndreaptă.

Înainte a regelui Solomon cele două mame se certau și spunea fiecare că este al ei copilul viu. Atunci Solomon ceru o sabie și spuse să fie tăiat pe din două copilul viu și fiecare femeie să aibă câte o bucată din el. Mama adevărată, ca să-l scape pe copil, îl rugă pe regele Solomon să i-l dea celeilalte și să nu-l omoare. Mincinoasa se bucura că va fi omorât și copilul celeilalte femei și spuse să fie tăiat ca să nu fie la nici una dintre ele.

Solomon, auzind aceasta și celelalte, spuse să dea copilul viu la mama adevărată și toată lumea s-a bucurat de această judecată dreaptă.

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuneți complementu cu prepoziții:

- a) Maria s-mindueaște la vacanță.
- b) Nă nvițăm cu arăcoarea.
- c) Ficiorii deadiră apandisi la ntribari.
- d) Ńi-u frică di ntunicari.
- e) Avea zburăță ti priimnarea la munti.

Exercițiu 2: Spuneți complementu cu prepoziții:

- a) Cilimeanu nyiseadă la giucării noi.
- c) Zuyrafu acăță lucru la un cadur nou.
- d) Mi hărsescu ti succesu a tălu.
- e) Ficiorii s-nchisescu ti jocu cu topa.

Exercițiu 3: Adărați propoziții cu verbele di ma nghios și s-caftă un complementu cu prepoziții:

- a) minduescu
- b) nyiseș
- c) spun
- d) Ń-easti frică
- e) aflu

Exercițiu 4: Parafăteți propozițiile tea-s făteți un complement cu prepoziții tu locu a unui direct:

Exemplu: *Ved filmu.* → *Mă mutrescu la filmu.*

- a) Cunosc cartea.
- b) Achicăsescu hăbarea.
- c) Avdu cânticu.
- d) Ved pomu.
- e) Aleg textu.

Exercițiu 5: Făteți propoziții cu zboarăli nali băgati pi aradă.

Exercițiu 6: Scriați un text ti și easti averu și minciuna ti voi.

OAMINI VRUȚ ȘI LOCURI ALĂGATI

Alideț textu

1. LOCURI ALĂVDATI DI LA MARI PĂN LA MUNTI

Costa (papu dit România): Bună-ț oara, Evantia! Ți faț?

Evantia (nipoata dit Albania): Bună-ț oara, papu Costa! Hiu ghini, biricheavis! Așteptu hărioasă s-nă adunăm aua tu Arbinișie veara aistă. Va viniț? Vă zburăt? Cum va fățeț?

Costa: Ninga nâ minduim...Vrem s-vinim s-videm Arbinișia di la mari, di la Vlorë, păn la munti, tu munțâl'i fuviroși dit Përmet.

Evantia: Lipseaști s-viniț! Va vă duc s-videt Frașari, di iu fuđiră fărșeroțâl'i și iu și-avea călivele, veara și horili vecl'i cum sântu Berat și Moscopole, mănăstirea Ardenița di ninga Fjer, Fearică cum îl'i dățem noi, rămăni ma și locu iu să sta la soari la Marea Ionică!

Costa: Viđui născănti caduri... Easti multu mușat. Și nvițai că aco ari mult rămăni, cai zburăsc așe ca noi.

OAMENI DRAGI ȘI LOCURI VIZITATE

Citiți textul

1. LOCURI LĂUDATE DE LA MARE PÂNĂ LA MUNTE

Costa (bunicul din România): Bună să-ți fie inima, Evantia! Ce faci?

Evantia (nepoata din Albania): Bună să-ți fie inima, papu Costa! Sunt bine, slavă Domnului! Aștept bucuroasă să ne strângem aici în Albania vara asta. Veți veni? V-ați vorbit? Cum o să faceți?

Costa: Încă ne gândim... Vrem să venim să vedem Albania de la mare, de la Vlorë, până la munte, la munții înfricoșători de la Përmet.

Evantia: Trebuie să veniți! O să vă duc să vedeți Frașari, de unde au plecat fărșeroții și unde își aveau călivele, vara și satele vechi cum sunt Berat și Moscopole, mănăstirea Ardenița de lângă Fjer, Fearică cum îi zicem noi, aromânii dar și locul unde se face plajă la Marea Ionică!

Costa: Am văzut niște poze... Este foarte frumos. Și am aflat că acolo sunt mulți aromâni, care vorbesc așa ca noi.

Evantia: Așe easti! Oaminiî sântu multu buîni, ti leđ la rană cu el'i! Marea Ionică ari apa limpidă și multu isihie veara! Și mâcarea...easti ca ața faptă di muma: pită di prași, nel'i fript, mărcat și oai și peaști pi jer.

Costa: Va vinim sigura, macă. Ma cum agiunđem cama licșor?

Evantia: Cu avionu pân la Tirana. Di aco, va vinim noi să vă lom.

Costa: Multu ghini! Va am ți s-pirmitusec a soțălor a noci cându va nă turăm acasă.

Evantia: Și noi! Va-ț pitrec pe e-mail născănti lucrări ți li știu di la sculie ti locurile iu va năđem.

Duminică, August 3, 2025 at 10:07:56 PM GMT+3, Evantia Koça
<koça.ev@gmail.com> a scris:

Vrute papu Costa,

Îț scriu ma nghios ți aflai ti locurile iu va năđem avizita tu Arbinîșie:

Calea, cătă hoara *Fearică* dit Arbinîșie easti mușata bisearică Ardenița, faptă di armăni cu sute di aîni ninti. Aua s-află tu anu 1950 icoana, iu Nectarie Târpu ari scriată tu anu 1731 protu text armânescu aflat până tora. Icoana, iu i zuyrăpsită Stă Maria cu nîcu Iisus în brață, ari, pi tuti patru mărđiniî'i, un text tu greacă, albaneză, latină și aromână. Textu aromânesc easti: *Virghiră, mîmă al Dumniđă, oră tră noi pecătóșli*. Fațirea ali bisearichi Ardenița, vigl'eată di Stă Maria, fu acățată tu anu 1282, di amirălu bizantin Andronic andoilea Paleologu. Pi ninga Ardenița, nu ma largu di un kilometru, treați cunuscuta cali antică *Via Egnatia*, știută di armăni cu numa *Calea Mari*. Biserica Stă Măria dit Mănăstirea Ardenița țani până ază muri zuyrăpsite dit anu 1744, di frațăli Constantin și Atanasie Zografi, doi zuyravi di origine aromână dit Corcea.

Di aco va năđem Frașari (alb. Frashër), hoara dit munțăli analț și cu căliuri anifuroasi di iu fuđiră *fărșeroțăli*. El'i ira, nai ma mult, picurari. Călivili picurarilor armăni sântu multu nđeană tu munti, diparti di călurili mări și lărđ. Aisti călivi ira sum cumanda a unui celnic. Cu chirolu, dit eali s-feațiră horăli mări ca Moscopole, Frashari, Corcea.

Vrute papo, bitisescu aua e-amailu a melu că lipseaști s-neg la sculie, ama mări, pimări va-ț scriu și alti lucrări ti locurile iu va năđem Arbinîșie.

Ti baș, cu vreari, cu tiîie și cu dor,
a ta nipoată, Evantia

Evantia: Așa este! Oamenii sunt foarte buni, te legi la rană cu ei! Marea Ionică are apa limpede și foarte liniștită vara! Și mâncarea...este ca cea făcută de bunica: plăcintă cu praz, miei fripți, iaurt de oaie și pești pe jar.

Costa: Vom veni cu siguranță, atunci. Dar cum ajungem mai ușor?

Evantia: Cu avionul până la Tirana. De acolo, vom veni noi să vă luăm.

Costa: Foarte bine! O să le povestesc colegilor noștri când ne vom întoarce acasă.

Evantia: Și noi! O să-ți trimit pe e-mail câteva lucruri pe care le știu de la școală despre locurile unde vom merge.

Duminică, August 3, 2025 at 10:07:56 PM GMT+3, Evantia Koça
<koça.ev@gmail.com> a scris:

Dragă papu Costa,

Îți scriu mai jos ce am aflat despre locurile unde vom merge în vizită în Albania:

Pe calea către satul *Fearică* din Albania este frumoasa biserică Ardenița, făcută de aromâni cu sute de ani înainte. Aici s-a găsit în anul 1950 icoana cu gravură, unde Nectarie Tărbu a scris în anul 1731 primul text armânesc descoperit până acum. Icoana, în care este pictată Sfânta Maria cu pruncul Iisus în brațe, are, pe toate cele patru margini, un text în greacă, albaneză, latină și aromână. Textul aromânesc este: *Fecioară, maică a lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi păcătoșii*. Construirea bisericii Ardenița, cu hramul de Sfânta Maria, a fost începută în anul 1282, de împăratul Andronic al doilea Paleologu. Pe lângă Ardenița, nu mai departe de un kilometru, trece cunoscuta cale antică *Via Egnatia*, cunoscută de aromâni cu numele de *Calea Mari*. Biserica Sfântă Măria de la Mănăstirea Ardenița păstrează până azi pereții pictați din anul 1744, de frații Constantin și Atanasie Zografii, doi zugravi de origine aromână din Corcea.

De acolo vom merge la Frașari (alb. Frashër), sat dintre munții înalți și cu poteci abrupte de unde au plecat *fărșeroșii*. Ei erau, cei mai mulți, ciobani. Colibele ciobanilor aromâni sunt foarte sus pe munte, departe de drumurile mari și largi. Aceste colibe erau sub comanda unui celnic. Cu timpul, din ele s-au făcut satele mari ca Moscopolu, Frashari, Corcea.

Dragă bunicule, închei aici e-mailul meu pentru că trebuie să merg la școală, dar mâine, poimâine o să-ți scriu și alte lucruri despre locurile unde vom merge în Albania.

Te sărut, cu dragoste, cu respect și cu dor,
a ta nepoată, Evantia

Zboară nali:

Dialectu aromân
biricheavis , adv. = ghini
fuviros, fuviroasă, fuviroși, fuviroasi , adj. = lăhtăros
ti leḡ la rană , loc. vb. = a avea un soḡ multu bun
pecătos, pecătoasă, pecătoși, pecătoasi , adj. = amărtiḡos
anifuros, anifuroasă, anifuroși, anifuroasi , adj. = cu zori di alinari

Întribări

1. Cai sântu personajele ți zburăscu un cu alantu?
2. Ți va s-facă Evantia tu veara aistă?
3. Ți va s-veadă papu Costa tu Arbinieșie?
4. Tu ți locuri spuni Evantia s-neagă priimnari?
5. Ți dăți Evantia ti oamiinii de-aco?
6. Cu ți mâcări armânești lu așteptă papu-sui, Evantia?
7. Cum va agiungă papu Costa Arbinieșie?
8. Iu-l'i scrie Evantia a papu Costa ti locurile iu va neagă?
9. Ți easti scrisă pi icoana di la biserica Ardenița?
10. Ți easti ti armăni icoana di la bisearica Ardenița?
11. Cum bâna picurarii tu munțăl'i di Frașari?
12. Ți hori mări s-feațiră cu fărăroțal'i dit munț?
13. Ți va s-facă Evantia ti papu Costa tu dălili ți yin?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTILII CIRCUMSTANȚIALI

2. Complementu circumstanțial easti ună parti di propoziție ți sta pi ninaga un verbu, un adjectiv ică un adverbu și spuni situația (circumstanța) tu cai s-fați acțiunea a verbui ică luyia dată di adjectiv/adverbu.

Cuvinte noi:

Dialectul aromân	Limba română standard
biricheavis, adv.	slavã Domnului! sã-ți fie bine!
fuviros, fuviroasã, fuviroși, fuviroasi, adj.	înfriçoșãtor, adj.
ti leș la ranã, loc. vb.	a te lega cu cineva la ranã, loc. vb.
pecãtos, pecãtoasã, pecãtoși, pecãtoasi, adj.	pãcãtos, pãcãtoasã, adj.
anifuros, anifuroasã, anifuroși, anifuroasi, adj.	abrupt, abruptã, adj.

Întrebãri

1. Care sunt personajele care vorbesc unul cu altul?
2. Ce va face Evantia în această varã?
3. Ce vrea sã vadã bunicul Costa în Albania?
4. În ce locuri spune Evantia sã meargã în excursie?
5. Ce zice Evantia despre oamenii de-acolo?
6. Cu ce mâncãruri aromãnești îl așteptã pe bunicul ei, Evantia?
7. Cum va ajunge bunicul Costa în Albania?
8. Unde îi scrie Evantia bunicului Costa despre locurile unde va neagã?
9. Ce este scris pe icoana de la biserica Ardenița?
10. Ce înseamnã pentru aromâni icoana de la biserica Ardenița?
11. Cum trãiau ciobanii în munții din Frașari?
12. Ce sate mari s-au fãcut cu fãrșeroții din munți?
13. Ce va face Evantia pentru bunicul Costa în zilele urmãtoare?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

2. Complementul circumstanțial este o parte de propoziție care stã pe lângã un verb, un adjectiv sau un adverb și spune ceva despre situația (circumstanța) în care se face acțiunea verbului sau felul exprimat de adjectiv/adverb.

2.1. Complementu circumstațial di loc (CCL) spuni locu iu s-fați acțiunea a verbui. Ntribări: **iu? di iu ? până iu? cătră iu?**

CCL s-fați pit:

Mi tornu di la priimnare. → prepoziție + substantiv

Noi bănăm multu diparte. → adverbu

Na dusim până tu căsâbă. → prepoziție + substantiv

Stau ninga el/ văr/ tuț → prepoziție + pronumi

Mi tor di la andoilea. → prepoziție + numeral

Ună carcteristică sintactică, ținută dit latină, easti fâțearea a CCL, numi di locuri și spun cătă iu s-fați acțiunea ică starea ali acțiuni, fără prepoziție: *neg Sărûnă; de-aua Curceau treț țați hori; și-l dusirâ Moscopole; băneț București.*

2.2. Complementu circumstațial di chiro (CCC) spuni chirolu, di cându păndu cându s-fați acțiunea a verbui. Ntribări: **cându? di cându? până cându? căt chiro?**

CCC s-fați pit:

Ea vine aseara. → adverbu

Până măne va nă turăm acasă. → prepoziție + adverbu

Di aseară mi doari capu. → prepoziție + adverbu

Cându va yină papu? → adverbu interogativ?

Nă videm la satea dauă. → prepoziție + substantiv

Stătui meși di țăli Curceau. → substantiv

2.3. Complementu circumstațial di mod (CCM) spuni luyia, modu, și soi s-fați acțiunea a verbui. Ntribări: **cum? căt?**

CCM s-fați pit:

Măcăm pe-anaga. → locuțiune adverbială

Ază lucrui multu. → adverbu

Scriu ca dascala. → prepoziție + substantiv

Zburăscu ca el/ ațel. → prepoziție + pronumi.

Lucreț ca trei dit el'i. → prepoziție + numeral.

Yini fuđindalui. → verbu la modu gherunziu

2.1. Complementul circumstațial de loc (CCL) spune locul unde se face acțiunea verbului. Întrebări: **unde? de unde ? până unde? către unde?**

CCL se exprimă prin:

Mă întorc de la plimbare. → prepoziție + substantiv

Noi locuim foarte departe. → adverb

Ne-am dus până în oraș. → prepoziție + substantiv

Stau lângă el/ oricine/ toți. → prepoziție + pronume

Mă întorc de la al doilea. → prepoziție + numeral

O caracteristică sintactică, păstrată din latină, este construcția CCL, nume de locuri care spun unde se face acțiunea sau starea acțiunii, fără prepoziție: *merg (†) Sărână; de-aici (†) Curcea treci prin zece sate; s-au dus (†) Moscopole; Locuiesc (†) București*.

2.2. Complementul circumstațial de timp (CCT) spune timpul, de când până când se face acțiunea verbului. Întrebări: **când? de când? până când? cât timp?**

CCC se exprimă prin:

Ea a venit aseară. → adverb

Până mâine ne vom întoarce acasă. → prepoziție + adverb

De aseară mă doare capul. → prepoziție + adverb

Când o să vină bunicul? → adverb interogativ?

Ne vedem la ora două. → prepoziție + substantiv

Am stat luni de zile la Corcea. → substantiv

2.3. Complementul circumstațial de mod (CCM) spune cum, felul, modul, în care se face acțiunea verbului. Întrebări: **cum? cât? în ce fel?**

CCM se exprimă prin:

Mâncăm pe-ndelete. → locuțiune adverbială

Azi am lucrat mult. → adverb

Scriu ca profesoara. → prepoziție + substantiv

Vorbesc ca el/ acela. → prepoziție + pronume.

Lucrez ca trei dintre ei. → prepoziție + numeral.

A venind fugind. → verb la modul gerunziu

COMUNICARE

4. PI IU TI DUȚI MINTEA?

CIUDIA CU VOSCOPELEA

Nida Boga
(1886-1974)

Ca nividutâ iarâ nă ciudii,
Voscopolea-ațea arsă și surpată,
Lea ca s-ansarâ multu ma mușată
Tu mintea-a-armănilor dit xinitii.

Tu marmar nviscută, nu-ari seară
Di pri iconili-adusi s-nu dipună
Ș-tu măyipsiti yisi s-lă si spună,
Că ș-țua fața-l'i nu putea s-lă cheară.

.....

COMUNICARE

4. PE UNDE TE DUCE MINTEA?

MINUNEA CU MOSCOPOLE

Nida Boga
(1886-1974)

Nemaivăzută iarăși o minune,
Moscopolea-aceea arsă și surpată,
O să se înalțe mult mai frumoasă
În mintea aromânilor din străinătate.

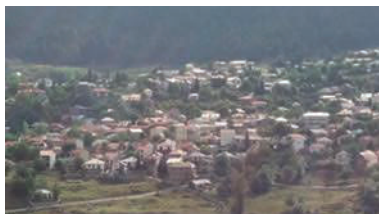
În marmură îmbrăcată, nu e seară
Din icoanele-aduse să-nu coboare
Și-n fermecate vise să li se spună,
Că și ziua fața-i nu putea să-i piară.

.....

SAMARINA

Zicu Araia
(1877-1945)

Sămărină, hoară dulce,
Rucă-ț oc'li-aclo, tu chiini,
S-veđ armâni'i, ca șaiini,
Cum țâ yin: vâzești calea
Ca di-alghiini.

Sămărină, scumpă mumă,
Ali Romi ești hi'le,
Ș-tr-a tăi hi'li – amirăril'e.
Dumniđăulu s-țâ da aňi
Ni'le ș-ni'le.

.....

TÂRNUVA

Petru Vulcan
(1869-1922)

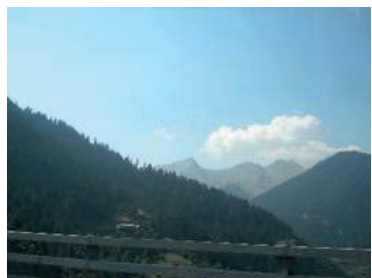
Târnuva-s trei șuputiri,
Ți-ahârzescu ni'i di liri:
Șarcuveț'i, dulți apă,
Cai bea, di langoari-ascapâ.

Târnuva di tuti ari
Mușutețli pi sumu soari;
Și cum țerlu-a l'ei nâ stea'
Lu'ineadâ vatra-a mea

.....

PLÂNDZI PINDU

Gheorghe Nevaci
(n. 1937)

Ahurhi bruma ta s-cadâ
PINDU îș plândi caimolu
Fug cărvăni'i dipriună
Tea s-nu li-acațâ chirolu.

Yini toamna cu pluină
Cadi bruma pisti muntă
Vimtu așuiră la geami
Noptăli sântu multu lunđă.

.....

SAMARINA

Zicu Araia
(1877-1945)

Samarină, sat dulce,
Aruncă-ți ochii-acolo, peste brazi,
Să-i vezi pe aromâni, ca șoimii,
Cum vin către tine: vuiuște calea
Ca de-albine.

Samarină, scumpă mumă,
Ești fiica Romei,
Și pentru ai tăi fii – împărăție.
Dumnezeu să-ți dea ani
Mii și mii.

.....

TÂRNOVA

Petru Vulcan
(1869-1922)

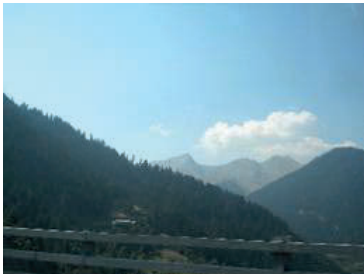
La Târnova sunt trei izvoare,
Ce strălucesc ca mii de galbeni:
Șarcuveț, dulce apă,
Cine bea de boală va scăpa.

La Târnova de toate sunt
Frumuseți pe sub soare;
Și cum pe cerul ei o stea
Luminează vatra mea...

.....

PLÂNGE PINDUL

Gheorghe Nevaci
(n. 1937)

A început bruma ta să cadă
PINDU își plânge durerea
Pleacă caravanele împreună
Ca să nu le prindă timpul greu.

A venit toamna cu ploaie
Cade bruma peste munți
Vântul șuieră la geam
Noptile sunt foarte lungi.

.....

MULUVIȘTEA

Constantin Belimace

(1848-1932)

La-a cășaril'ei călivă,
Căndu suflă dulțea livă,
Añiurizma-ațea mușată
A lilicilor ti mbeată.

O! Mușată Muluviște,
Maș la tini suntu niște
Locuri scumpi ș-ahârziti,
Ca paradis alănciti!

.....

AMINCIU

Mitro Cozma

(n. 1948)

Aclo căliurli cu caldarâm armănești
zburăscu,
birbil'iu ș-lăndărușa armănești cântă.
Aclo și flueara a picurarlui tu turăști,
Cântă și plândi armănești.

MOLOVIȘTE

Constantin Belimace
(1848-1932)

La coliba cășăriei,
Când adie vântul rece,
Mireasma frumoasă
A florilor te îmbată.

O! Frumoasă Moloviște,
Doar la tine sunt niște
Locuri dragi, neprețuite
Ca din paradis ivite!

.....

AMINCIU

Mitro Cozma
(n. 1948)

Acolo potecile cu caldarâm vorbesc pe
armânește,
Privighetoarea și rândunica pe armânește
cântă.

Acolo și fluierul ciobanului la stână,
Cântă și plânge armânește.

EXERCITII

Exercițiu 1: Aflați complementul circumstanțial și spuneți și soiul și scriați atribuirea:

- a. Negociu duminică la biserică.
- b. Zăcășpii mușat caduru.
- c. Va fugim mâni la păpâni.
- d. Hiu Custanța.
- e. Negu Curceau ayoinea.
- f. Scrii ghini cartea.
- g. S-alumtă multu ti sculie.
- h. N-agiucăm tu ubor.

Exercițiu 2: Băgați un complement circumstanțial udusit (loc, chiro, mod):

- a. Va nădem _____.
- b. Măc _____.
- c. Scriu _____.
- d. S-adună _____.
- e. Fuđi _____.

Exercițiul 3: Băgați complementul circumstanțial udusit:

- a. Nviță (cu zori / tu parcu / ti soț).
- b. Nădem. (dimineața / cu mama / ti soi).
- c. Arămasi cu mini (acasă / mâni / pir padi).
- d. Căntă (pe anaya / calea / cu harau).

Exercițiu 4: Făceți propoziții cu zboarâli nali dit lecție.

Exercițiu 5: Scriați un e-mail ti un loc di priimnari dit Arbinieșe.

ISTURII TI FICIURIT

Alideț textu

1. MUȘATA LOCUI ȘI HIU DI AMIRĂ

Eara, ți nu și-eara. Eara un oară un amiră multu mare și avdăt. El avea maș un ficior. Aistu ficior nu vrea altțiva dicăt să s-ducă totâna avinare. Ună đuuă avea ișetă cu tuț oamini l'i mări di ningă amiră. Cum imna pit pădure hil'u di-amiră, viđu un porcu agru. S-himusi di-unoară, ca s-lu-agudească, ică s-lu-acață. Fuđi porcul, fuđi ficioru, până cându ntunică ghini. Porcu, nu știu cum feați, și chiru dit ocl'il'i a ficioru. Atumțea aistu mutri tu tuti părțali anvârliga și viđu diparte ună luñină. Imnă, imnă, până agiumse la locu di iu ișea luñina. Eara ună hoară, iu avea scamnu altu amiră. Deadi pi poarta di la marđinea a hoără l'ei. Î l'i dișcl'isiră și intră nuntru:

— Apruchiați-mi, vă pălăcărsescu, aistă seară, lă đăsi năs a oamiñilor din casă.

— Ațiști s-ciudusiră cându î l'i viđu ră neata și strañili hrisusite di pi năs. El lă spusi, că easte hil'iu di amiră ș-că chiru calea. Măcară i ți deade Dumniđă și l'i-aștiră vilendăle ațeale cama nalili ș-cama bunili. Di un di-alantu s-dusi zboru că un om xen vini tu hoară. Aisti zboară agiumsiră ș-pană la ureacl'ea a amiră l'ui. Năs pitricu un om ca s-lu ac'eamă ficioru la palati.

POVEȘTI PENTRU COPII

Citiți textul

1. FRUMOASA PĂMÂNTULUI ȘI FECIORUL DE ÎMPĂRAT

A fost odată că niciodată. A fost odată un împărat foarte mare și cunoscut. El avea doar un fecior. Acest fecior nu voia altceva decât să se ducă mereu la vânătoare. Într-o zi plecase cu toți oamenii mari de lângă împărat. Cum mergea prin pădure fiul de împărat văzu un porc sălbatic. Se grăbi deodată, ca să-l lovească sau să-l prindă. Fugi porcul, fugi și băiatul, până când se întunecă bine. Porcul, nu știu cum a făcut și a dispărut din ochii băiatului. Atunci acesta se uită în toate părțile împrejur și văzu departe o lumină. Merse, merse până ajunsese la locul de unde se vedea lumina. Era un sat, unde își avea scaunul alt împărat. Sună la poarta de la marginea satului. Îi deschiseră și intră înăuntru:

— Primiți-mă, vă rog, în această seară, le zise el oamenilor din casă.

Aceștia se minunară când îi văzură frumusețea tânărului și hainele aurite de pe dânsul. El le spuse că este fiu de împărat și că s-a rătăcit. Mâncară ce le dădu Dumnezeu și îi așternură cele mai noi așternuturi și cele mai bune. Dintr-un capăt la altul s-a dus vorba că un om străin a venit în sat. Aceste vorbe au ajuns și până la urechile împăratului. El trimise un om ca să-l cheme pe tânăr la palat.

— D-iu ești, lu ntreabă amirălu?

Ficioru lă spusi cum chiru calea ș-cum di agiumsi până aco. Tată-niu, îl'i dăsi el, easti un amiră mare ș-nu-l'i deade Dumniță altu ficior. Știu că tora plândi și s-dirină, că l'i-u frică s-nu mi-aibă mâcată vără agrimi tu păduri. Ma cara, s-hibă cu puteari, sâ-ni dai nâscânț oamiñi s-mi ducă acasă și nu va-ț hibă agârșetă buneața.

Amirălu atumțea își deade zboru că va li facă tute căti caftă, ma îl țină đuuu ațea oaspe la năs. Aistu amiră avea maș ună feată. Năsă nu-avea altă numă, ma tuț îl'i dățea *Mușata a Locui*, că ahăt di mușată eara. Mulț hil'i di-amirađ u-avea căftată ti nveastă, ma până atumțea tată-su nu-avea dată zboru la văr.

Șidură năși trei'l'i la masă. Ficioru căt u viđu, canda un gilit arați îl'i tricu pit trup. Îl'i fuđi mintea di la mâcare și nu-și mută ocl'il' di pi feată. Aistă, cama arușinoasă, di oară-oară și-aruca mutrita pi gione și s-fățea tu față ca meru aroș. L-avea intrată ș-a l'ei doru tu inimă. Sculară masa ș-vini oara s-fugă ficioru. Ma nu-l'i vinea să-s dispartă di vruta a lui și cl'imă tată-su a featălei la nă parte și ni ună, ni altă, ma îl'i dăsi, că u va hil'i-sa ti nveastă.

— Cara s-hibă tihea, ficior, va s-facă ș-aistă, îl'i dăsi amirălu. Fuđi hil'iu di amiră cu inima mplină di harauă di zborăli buni. Đuuu alantă agiumse acasă. Tată-su, di cându avea vinită tuți oamiñii di la avinare, plânđea di mari nvirinari ș-nu vrea ni s-măcă, ni s-bea. Cându îl viđu că yini, s-hărsi pri multu, canda s-feațe a daua oară. Seara ațea deade ună mare zaiafeti.

Nu tricură dau-trei dăli ș-ficioru nu putu s-aravdă ațea țe-avea tu inimă. Li spusi a tată-su tuti căte îl'i si tihisiră tu hoara iu eara. Îl'i dăsi că va s-l'ea ti nveastă hil'ea a amirălui. Să nvirină multu amirălu de-aisti zboară, că, di cându eara níc ficioru, lo-avea susită pi ună feată de-avut dit vășil'ia a lui.

— Hil'iu, îl'i dățea năs, agârșea ațea feată ș-nu mi fă s-mi nvirin și s-mi jilescu.

Viđândalui așe ficioru, ună dimneață să scoală di noapti și fuđi cătră tu hoara a fetălei a lui ti nsurari. Tu cale află un om ți vinea cu pești di la baltă. „Lăi om, îl'i dăsi ficioru, na străñile a meale și dă-ni-li a tali.” Omu cu peștil'i niți că vrea altățiva cama ghini. Atumțea ficioru și-deadi ș-fața puțan cu loc, ca s-nu s-cunoască și agiumse până la palatea ali *Mușati a locui*. Află un huzmichiar la poartă ș-lu-ntribă:

— Nu ari văr lucru ti mine auați?

— Ari, îl'i dăsi huzmichiaru, că ază nă fuđi omu ți acață pești.

Și cati dimneață năs s-đuțea la baltă ti pești și-l'i đuțea ali hil'i di amiră. Aistă nu putea s-lu cunoască tu străñili ți eara. Ună đuuă, cându si tură ficioru di la baltă cu un peaști tu mână, avđă di diparte ună leavă mari. Tuti pricili di pisti loc, niți, mări, imire, agări, eara adunati aco și să ncăcea ti ună mârșe, ți vrea s-u mpartă. Nu s-acăchisea, că cati ună vrea s-l'ea cama multă parti. Va s-diñica, nu altă.

— De unde ești, îl întrebă împăratul?

Băiatul le spuse cum s-a rătăcit și cum de a ajuns până acolo. Tatăl meu, îi zisei el, este un împărat mare și nu i-a dat Dumnezeu alt fecior. Știu că acum plânge și se vaietă, că îi e frică să nu mă fi mâncat vreun animal sălbatic prin pădure. Dar, dacă vă e cu puțință, să-mi dai câțiva oameni să mă duc acasă și nu-ți va fi uitată bunătatea.

Atunci împăratul își dădu cuvântul că va face tot ce i-a cerut, dar îl va pune la masă în ziua aceea ca pe un oaspete (de seamă) la el la masă. Acest împărat avea numai o fată. Ea nu avea alt nume, dar toți îi ziceau *Frumoasa pământului*, că atât de frumoasă era. Mulți fii de împărați o ceruseră de nevastă, dar până atunci tată-su nu o promisese nimănu.

Au șezut ei trei la masă. Băiatul, când o văzu, îi trecu (un fior) ca o sulită rece prin trup. Îi fugi mintea de la mâncare și nu-și mută ochii de la fată. Aceasta, mai rușinoasă, din când în când îl privea cu coada ochiului pe tânăr și se făcea la față ca mărul roșu. Îi intrase și ei dorul în inimă. Strânsesă masa și veni ceasul să plece feciorul. Dar nu-i venea să se despartă de draga lui și îl chemă pe tatăl fetei la o parte și nici una nici alta, îi zise că o vrea pe fiică-sa de nevastă.

— Dacă așa va fi soarta, băiatule, așa se va face, îi zise împăratul. Plecă fiul de împărat cu inima plină de bucurie de vorbele bune. A doua zi ajunse acasă. Tată-su, de când veniseră toți oamenii de la vânătoare, plângea de mare supărare și nu voia nici să mănânce, nici să bea. Când l-a văzut că vine, se bucură așa de mult, de parcă se născu a doua oară. În acea seară dădu o mare petrecere.

Nu trecură două-trei zile și băiatul nu putu să mai rabde ce avea pe inimă. Îi spuse tatălui toate câte i se întâmplară în satul în care a fost. Îi zise că o va lua de nevastă pe fiica împăratului. Tare se întristă împăratul de aceste vorbe, fiindcă, de când era mic băiatul, îl logodise cu o fată de om bogat din împărăția lui.

— Fiule, i-a zis el, uit-o pe fata aceea și nu mi face supărare și să mă jelesc.

Văzând așa feciorul, într-o dimineață se sculă de noapte și plecă către satul fetei lui să se însoare. Pe drum găsi un om care venea cu pești de la baltă. „Bre omule, îi zise feciorul, ia hainele mele și dă-mi-le pe ale tale.” Omul cu peștii nici că voia altceva mai bun. Atunci feciorul își unse și fața cu puțin pământ, ca să nu fie recunoscut și ajunse până la palatul *Frumoasei pământului*. Găsi un servitor la poartă și-l întrebă:

— Nu ai ceva de lucru pentru mine aici?

— Avem, îi zise servitorul, că azi ne-a fugit omul care prinde pești.

Și în fiecare dimineață el se ducea la baltă după pești și-i ducea fiicei de împărat. Aceasta nu putea să-l recunoască în hainele în care era. Într-o zi, când se întoarse băiatul de la baltă cu un pește în mână, auzi de departe o larmă mare. Toate animalele de peste loc, mici, mari, liniștite, sălbatice, erau adunate acolo și se certau pe un stârv, pe care voiau să-l împartă. Nu se înțelegeau fiindcă fiecare voia să ia cea mai mare parte. Să o facă bucățele, nu alta.

— Staț, lă dâsi ficioru, că vă mbuneț mini. Acăță pi aradă și lă deade a cati unui căti ună cumată di carni mari ică cama nîcă, ca cum eara pricile. A aslanui îli deadi ună cumată cama mari, a cănilui un os, a muscălăi nă chicută di sândi. Așe li mbună tuti.

— Nă fâțeși mari buneată, îli dâsiră năse și așe lipseaști ș-noi sâ-ț dăm un lucru ahărzit. Atumțea cati ună arupse căti un per i căti ună peană și-lî deadiră a ficiorui.

— Na, îli dâsiră năsi, ș-căte ori vrei s-ti faț vără price, ahulea un per i ună peană, ș-va-nî ti faț iți va s-vrei. Cându agiumsî la palati altă leavă ninga cama mare. Tuți zghilea ș-plânșea.

— Ți easte aistă, întribă un huzmichiar ?

— Lamnea n-arăchi *Mușata Locui*, îli dâsi huzmichiaru.

— Țe easti aistă lamne?

— Aistă lamne easti ună boji ți ari multi capiti, fără moarti, așe s-află di totâna și tut așe arâmăni. Năsă ari ună culă analță, analță, țe nu poți sâ-lî veđi chipita și șade ahăt diparte, ți lipseaște s-imni duuă ș-noapti trei aňi până s-agiuňđ la culă. Ți s-facă tora ficioru, cum s-adară s-ascapă feata dit mâna ali lamni. Nu s-mindueaște multu, ma ahuleaște ună peană și s-face un puliu. Azboairă, azboairă pisti munț ș-pisti amări și veade di diparte cula ali lamni. Aco ahuleaște ună areapită di muscă și s-fați muscă. Azbuiră și u viđu vruta tu un udă, iu plânșea și s-dirina cu perlîi dispultiț. Troară el s-feațe năpoi om și-lî si spusî :

— Nu plânđi că va s-te-ascap ! Ișe de-apoia de-aco și s-dusi s-află lamnea și sâ-s alumtă ti vătămare capitili ali boji. Ficioru di-amiră ahuli peanili di la prici și s-fați aslan di s-alumtă trei đali și trei nopt și u vătămă. Ma lipseaști spuneari că fără di agiutoru a pricilor nu va putea sã talî capitili tuti ali lamni.

Ficioru di-amiră u lo *Mușata-Locui* și s-dusiră acasă la amiră. Și cãt s-hărisi tată-su ali feati cãndu u viđu, puteț s-v-u luaț singuri cu mintea.

Un ți lu ștea pãrmitu cama ghine nă spuse, că ficioru sã mbună de-apoia ș-cu tată-su. Lo ti nveastă *Mușata-Locui* și feațiră ună numtă dumnească și giucară trei đali și trei nopt ti harau.

(Pirmith priadus după *Mușata loclui și hil'iu di amiră*, dit Pericle Papahagi, *Basme aromâne*, 1905).

— Stați, le zise feciorul, că vă împac eu. Le luă pe rând și le-a dat fiecareia câte o bucată de carne mai mare sau mai mică, după cum erau animalele. Leului i-a dat o bucată mai mare, câinelui un os, muștii o picătură de sânge. Așa le împacă pe toate.

— Ne-ai făcut mare bunătate, îi ziseră ele și astfel trebuie și noi să-ți dăm un lucru de mulțumire. Atunci fiecare rupse câte un fir de păr sau câte o pană și-i dădură băiatului.

— Ia, îi ziseră ele, și de câte ori vrei se te faci vreun animal, suflă și atinge firul de păr sau pana și o să te faci ce o să vrei. Când a ajuns la palat altă larmă și mai mare. Toți jeleau și plâneau.

— Ce este asta, întrebă un servitor?

— Zmeul ne-a răpit-o pe *Frumoasa Pământului*, îi zise servitorul.

— Cine este acest zmeu?

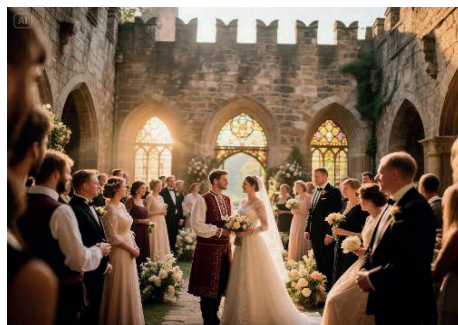
— Acest zmeu este un balaur care are multe capete, fără moarte, așa se află dintotdeauna și tot așa rămâne. El are un turn înalt, înalt, de nu poți să-i vezi vârful și șade atât de departe, că trebuie să mergi zi și noapte trei ani până să ajungi la turn. Ce să facă acum feciorul, cum să facă să scape fata din mâna zmeului ? Nu se gândește mult, ci suflă într-o pană și se transformă într-o pasăre. Zboară, zboară peste munți și peste mări și vede de departe turnul zmeului. Acolo atinge aripa de muscă și se transformă în muscă. A zburat și a văzut-o pe iubita lui într-o cameră unde plângea și își smulgea părul din cap despletit. Se dădu peste cap și se făcu înapoi om și-i spuse :

— Nu plânge că o să te scap !

A ieșit apoi de-acolo și s-a dus să-l găsească pe zmeu și să se lupte ca să-i taie capetele balaurului. Feciorul de împărat atinse penele de la animale și se prefăcu în leu și se luptă trei zile și trei nopți și-l omorî. Dar trebuie să spunem că fără de ajutorul animalelor nu ar fi putut să taie toate capetele balaurului.

Feciorul de împărat o luă pe *Frumoasa Pământului* și se duseră acasă la împărat. Și cât se bucură tatăl fetei când o văzu, puteți să vă închipuiți singuri.

Unu care știa mai bine povestea ne spuse că feciorul se împacă apoi și cu tată-su. O luă de nevastă pe *Frumoasa Pământului* și au făcut o nuntă domnească și au jucat trei zile și trei nopți de bucurie.

(Poveste adaptată după *Mușata loclui și hi'iu di amiră*, de Pericle Papahagi, *Basmе aromâne*, 1905).

Zboară nali:

Dialectu aromân
himusescu , vb. = sălăghescu
ńeată, ńeati , s.f. = tinirami; muşuteaţă
hrisusit, hrisusită, hrisusiţ, hrisusiti , adj. = di malmă
(mi) dirin , vb. = mi deapir; arâmaş
gilit, giliđ , s.n. = ţângrăsulă
tihe, tihi , s.f. = scriată; căsmeti
canda , adv. rel. = cacum
(si) tihisescu , vb. reflexiv = (s-) feaţi
susescu , vb. = da semu di numtă
huzmechiar, huzmichiari , s.m. = omu cai adară lucru, huzmeti la nicuchir
mârşe, mârşi , s.f. = leş
ahulescu , vb. = aduchescu cu mânia
boje, boji , s.f. = đănă urută şi rau; lamńe
culă, culi , s.f. = ciumulica di la palati

Întribări

1. Cai easti protu perjonaju dit pirmit?
2. După ţi neasi ficioru tu păduri?
3. Iu agiumsi ficioru după ţi chiru calea tu păduri?
4. Cum fu apruheat di oamińii dit hoară?
5. Cai eara Muşata a Locui?
6. Ți duchi ficioru ti Muşata după ți u viđu prota oară?
7. Câte nu vrea tas-su a ficiorui ca el să să-nsoară cu Muşata a Locui?
8. Ți feaţi ficioru după ți vâşil'elu nu vru s-lu alasă s-u fea Muşata a Locui?
9. Ți doară il'i deadiră pricili dit păduri?
10. Tu ți s-parafați ficioru cu agiutoru a doarălor di la prici?
11. Ți easti „lamńea”?
12. Cum putu ficioru s-u ascapă Muşata a Locui dit mânia ali lamńi?
13. Ți va sâ spună calea a ficiorui di la hil'iu di vâşil'e la tinir nsurat?
14. Cum s-bitiseaşti pirmitu şi cai easti mesaju?

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
himusescu, vb.	a se grãbi, vb. refl.
néatã, néati, s.f.	tinerete; frumusețe, s.f.
hrisusit, hrisusitã, adj.	aurit, adj.
(mi) dirin, vb. = mi deapir; arãmaș	a boci, vb.; a se vãita
gilit, giliđ, s.f.	suliță, sulițe, s.f.
tihe, tihi, s.f.	destin, s.n.; soartã
canda, adv. rel.	ca și cum, loc. adv.
(si) tihisescu, vb.	a se întãmpla, vb. refl.
susescu, vb.	a tocmi, a fãgãdui, vb.
huzmechiar, huzmichiari, s.m.	servitor, s.m.
mãrșe, mãrși, s.f.	leș, leșuri, s.n.; cadavru
ahulescu, vb.	a pipãi, a atinge, a sufla, vb.
boje, boji, s.f.	balaur, s.m.
culã, culi, s.f.	turn, turnuri, s.n.

Întrebãri

1. Cine este personajul principal din poveste?
2. Dupã ce a mers bãiatul în pãdure?
3. Unde a ajuns bãiatul dupã ce s-a rãtãcit prin pãdure?
4. Cum a fost primit de oamenii din sat?
5. Cine era Frumoasa Pãmãntului?
6. Ce a simțit bãiatul pentru fatã dupã ce a vãzut-o prima oarã?
7. De ce nu vrea tatãl bãiatului ca el sã se însoare cu Frumoasa Pãmãntului?
8. Ce a fãcut bãiatul dupã ce împãratul nu a vrut sã-l lase sã o ia pe Frumoasa Pãmãntului?
9. Ce dar i-au dat animalele din pãdure?
10. În ce s-a prefãcut feciorul cu ajutorul darurilor de la animale?
11. Ce este „lamnea”?
12. Cum a putut feciorul sã o scape pe Frumoasa Pãmãntului din mãna zmeului?
13. Ce reprezintã drumul feciorului de la fiu de împãrat la tãnãr însurat?
14. Cum se terminã basmul și care este mesajul?

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTILII CIRCUMSTANȚIALI

2.1. Complementu circumstațial di scupo (CCS) sta pi nginga un verbu și spuni scupolu ali acțiunii; ntribări: **ti ți? cu ți scupo?**

CCS s-fați pit:

Lucreađă ti părađ. → prepoziție + substantiv

S-dusiră ti leamne. → prepoziție + substantiv

Lucreađă ti aminatre părađ. → prepoziție + verbu la infinitiv

2.2. Complementu circumstațial di cauză (CCZ) sta pi nginga un verbu și spuni di ți s-feați acțiunea; ntribări **di ți? di ți itie? cu ți furnie?**

CCZ s-fați pit:

Ea plănđea di harauă. → prepoziție + substantiv

Cad di somnu. → prepoziție + substantiv

Lișinai di foame. → prepoziție + substantiv

Di itia ta chirui vruta. → locuțiune prepozițională + pronumi

Di nvirinat cripă. → prepoziție + verbu la participiu

2.3. Complementu circumstațial di condiție (CCDȚ) sta pi nginga un verbu și spuni cu ți condiție s-fați ică nu acțiunea; ntribări **cu ți condiție?**

CCDȚ s-fați pit:

Va aminț maș lucrândalui. → prepoziție + verbu la gerunziu

Nu va l'i-u putea ali lamni fără di agiutoru a pricilor → prepoziție + substantiv

2.4. Alti complemente circumstanțiale

- Complementu instrumental: *Tal'iu pânea cu cututu.*
- Complementu sociativ: *Neg cu vruta la dada.*
- Complementu de relație: *Feata i bună ti mărtari.*
- Complementu opozițional: *Tu locu ali mușati spusiră uruta.*

GRAMATICĂ

2. COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

2.1. Complementul circumstațial de scop (CCS) stă pe lângă un verb și spune scopul acțiunii; întrebări: **pentru ce? cu ce scop?**

CCS se exprimă prin:

Lucrează pentru bani. → prepoziție + substantiv

Se duseră după lemne. → prepoziție + substantiv

Lucrează să câștige bani. → prepoziție + verb la infinitiv

2.2. Complementul circumstațial de cauză (CCZ) stă pe lângă un verb și spune de ce se face acțiunea; întrebări **de ce? din ce cauză? cu ce motiv?**

CCZ se exprimă prin:

Ea plângea de bucurie. → prepoziție + substantiv

Cad de somn. → prepoziție + substantiv

Leșinai de foame. → prepoziție + substantiv

Din cauza ta am pierdut pe mândra. → locuțiune prepozițională + pronume

De supărare a murit. → prepoziție + verb la participiu

2.3. Complementul circumstațial condițional (CCDT) stă pe lângă un verb și spune cu ce condiție se face sau nu acțiunea; întrebări: **cu ce condiție?**

CCDT se exprimă prin:

Vei câștiga bani doar lucrând. → prepoziție + verb la gerunziu

Nu ar fi putut să-l învingă pe zmeu fără ajutorul animalelor → prepoziție + substantiv

2.4. Alte complemente circumstanțiale

- Complementul instrumental: *Tai pâinea cu cuțitul.*
- Complementul sociativ: *Merg cu iubita la mama.*
- Complementul de relație: *Fata e bună de măritat.*
- Complementul opozițional: *În locul celei frumoase o arătară pe urâtă.*

COMUNICARE

3. FEATA CU MINTI MULTĂ ȚI AFLĂ CIREAȘI TU MARȚU

Era unoară ună mul'eari multu bitărnă, ți nu avea altu pi lume, văr, maș ună feată și era multu lăndiță. Era tru mesu al Marțu și l'e-avea ticănită ti cireași. Ma cum? iu ? tru Marțu, cai poate s-află cireașe?

Atumțea tinira feată, acăță sântreabă tuț aușil'i și tuț cai astăl'ea-n calea a l'ei, cum poate s-află tru Marțu cireași? Di tini, di mine, avdă, că maș la ațel'i 12 meși să s-ducă, s-l'i-află, și s-l'i ntreabă, ca năși sâ-l'i spună. Mărata feata, nu stătu multu pri minduire, și fuđi munti di munti ca s-află ațel'i 12 meși. Căndu deadi Dumniđă agiumsı tru un munte lai și-l'i află. Cumu il'i viđu lă deade «bună đuuu» și-l'i ntribă cu lăcări tru ocl'i, căftânda cireași. Marțu, cai era n-capu a lor, cum avdă aisti, al'i feați ună ntribare: «Hi'l'ea mea, va poț tine s-nă spuńi, di tuț noi căț him aoați, cai easti ațel cama mușatu. Cu tute, că Marțul era cama urutu ș-ațel cama fricosu di tuț alań, cu ună barbă mari, di ti loa frica di năs, căndu lu mutreai, cu tute aiste đac, mintimena feata al'i gri așe : «Doamne, tuț hiț mușat, ma cama mușat ca tine nu easti văr». Atumțea Marțul hărios di spusa a featăl'ei, al'i đăsi: «S-băneđ, hi'l'ea mea, ești ună feată cu minte multă; du-ti năpoi la mumă-ta și până s-agiunđ acasă, va afli cireașili coapte pri pom.» Di-unoară, după fuđearea ali feati, Marțul deade ună ahtare căroare, că până s-a-giungă feata acasă, cireașili s-coapsiră. Așe feata mintimenă adună di pi pom cireași și-l'i aduse a mă-sai, di-l'i deadi s-măcă, cai, cum lo ună cireaș-n gură, di-unoară s-feațe sănătoasă.

(Priaduțeari după un text dit Revista «Macedoniei» No. 4, p. 85-86, adunat di C. A., Vasiliu și tipusit de Gr. G. Tocilescu în *Materiale folcloristice*, București, 1900)

COMUNICARE

3. FATA CEA ISTEATĂ CARE GĂSEȘTE CIREȘE ÎN MARTIE

Era odată o femeie foarte bătrână, care nu avea pe altcineva pe lume, decât o fată și era foarte bolnavă. Era în luna martie și îi era poftă de cireșe. Dar cum? Unde? În martie cine poate să găsească cireșe?

Atunci, tânăra fată, se apucă să întrebe pe toți bătrânii și pe toți care îi ieșeau în cale, cum poate să găsească în martie cireșe. De la tine, de la mine, află, că numai la cele 12 luni să se ducă, să le găsească și să le întrebe, că ele o să-i spună. Sărmana fată, nu stătu mult pe gânduri, și a plecat din munte în munte ca să le găsească pe cele 12 luni. Când a dat Dumnezeu a ajuns la un munte negru și le-a găsit. Cum le văzu, le dădu «bună ziua» și le întrebă cu lacrimi în ochi, cerându-le cireșe. Martie, care era în fruntea lor, cum auzi acestea, îi puse o întrebare: «Fiica mea, vei putea tu să-mi spui, dintre noi toate câte suntem aici, care este cea mai frumoasă? Cu toate că Martie era cea mai urâtă și mai înfricoșată dintre toate celelalte, cu o barbă mare, de te lua frica de dânsa, când o priveai, cu toate acestea zic, fata cea isteată îi grăi așa: «Doamnă, toate sunteți frumoase, dar mai frumoasă ca tine nu este niciuna» Atunci Martie bucuroasă de spusele fetei, îi zise: «Să trăiești, fiica mea, ești o fată, isteată; du-te înapoi la bunică-ta și până să ajungi acasă, vei afla cireșile coapte în pom.» Dintr-odată, după plecarea fetei, Martie dădu o așa căldură, că până să ajungă fata acasă, cireșele s-au copt. Așa fata cea isteată adună din pom cireșe și le aduse mamă-sii, de-i dădu să mănânce, care, cum luă o cireășă-n gură, dintr-odată se făcu sănătoasă.

(Adaptare după un text din Revista «Macedoniei» No. 4, pp. 85-86, cules de C. A., Vasiliu publicat de Gr. G. Tocilescu în *Materiale folcloristice*, București, 1900)

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuneți și completează circumstanțialele pricinuște:

- Maria nu vine din țara albilângoari.
- Nu veți ghiniți noti mări.
- Arăcurindalui, va arămânem acasă.
- El scrie cu cundil'iu.
- Neasi la cinema cu soțal'i a săi.
- Ti ațel lucru, îni ded zboru.
- Tu locu a lui, vini Ana.

Exercițiu 2: Scrieți năpoi propozițiile cu complementu circumstanțial spus.

- Aleg carte. (adavă complementu de cauză)
- Ana acumpără lilice. (adavă complementu de scop)
- Ianachi lucreadă tu gărdină. (adavă complementu de condiție)
- Scrie un e-mail. (adavă complementu instrumental)
- Neg la stani. (adavă complementu sociativ)
- Am zburătă. (adavă complementu de relație)
- Lo calea. (adavă complement uopozițional)

Exercițiu 3: Scrieți complementu circumstanțial udusit.

- Nu putu s-yină _____ (cauză).
- Adună părađ _____ (scop).
- Va ti agiut _____ (condiție).
- Zuyrpăsi icoana cu _____ (instrumental).
- Neasi mpăzari cu _____ (sociativ).
- Deadi zboru ti _____ (relație).
- Arămasi hărios _____ (opozițional).

Exercițiu 4: Scrieți căti ună propoziție ti cati un complementu circumstanțial căftat:

- cauză
- scop
- condiție
- instrumental
- sociativ
- relație
- opozițional.

Exercițiu 5: Fățeți propoziții cu zboarali nali di la protu text.

Exercițiu 6: Fățeți un dialog ti ficiori și feati cu minti multă.

UNITATEA 11

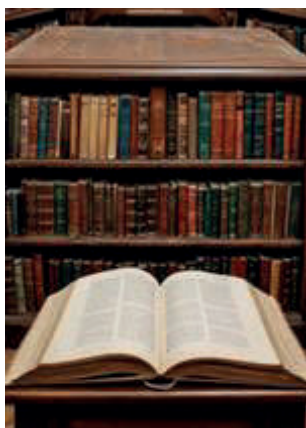
SCRIITURA A NVIȚĂȚĂLOR TI DIALECTU AROMÂN

Alideț textili

1. DULȚILI GRAI ARMÂNESCU

PISTUSESCU

Constantin Colimitra
(1912-2001)

Di dip tu-ahurhită pistusescu:
La Dumniță ș-la luînă,
Deapoea la tati, la dada ș-la zbor rămănescu!
Cai poati s-cuteađă s-mi-avină
Că fara ní-u voi?
Că voi ca nă vrută, steaua-l'i ți ardi,
Stri muntili veardi
Ș-nu poati s-u-astingâ ni vimturi, ni ploi?

UNITATEA 11

SCRIERILE ÎNVĂȚAȚILOR DESPRE DIALECTUL AROMÂN

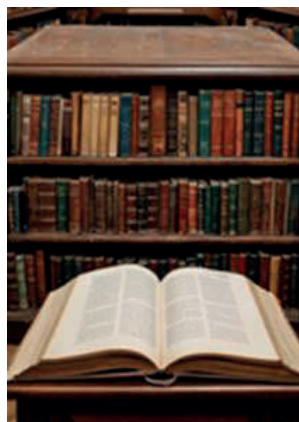
Citiți textele

1. DULCELE GRAI ARMĂNESC

CREZ

Constantin Colimitra
(1912-2001)

De la început cred:
În Dumnezeu și în lumină,
Apoi în tata, în mama și în graiul rămănescu!
Cine poate să cuteze să mă prigonească
Că-mi iubesc neamul?
Că îl iubesc ca pe o iubită, astru-i ce arde,
Peste muntele verde
Și nu poate să-l stingă nici vânturi, nici ploi?

Pistulescu:

La suflitlu-al pap cu sarică albă: analtă tinii!

La pap-su-al pap dit sihii.

La bări, stri bări ligati șingir,

La un hir:

Călăuz ți mi duț la-Ațel cama mari minut

Când ocl'i'i dișcl'isi un armân prota oară

Și hiindalui mut,

Dumniță-l'i deadi doară

Grai ca s-đacă: Armân escu!

.....

TRÂ ARMÂNAMI

George Murnu

(1868-1957)

Si-ni armâneari 'nă minută

Maș unâ chicutâ di banâ

U dau trâ tini, Soe-ni vrutâ.

Cum boațea-ni nu-i unâ câmbanâ

Ca picuraru ți turma-nganâ

Si-ni u-avdâ Armânamea tutâ!

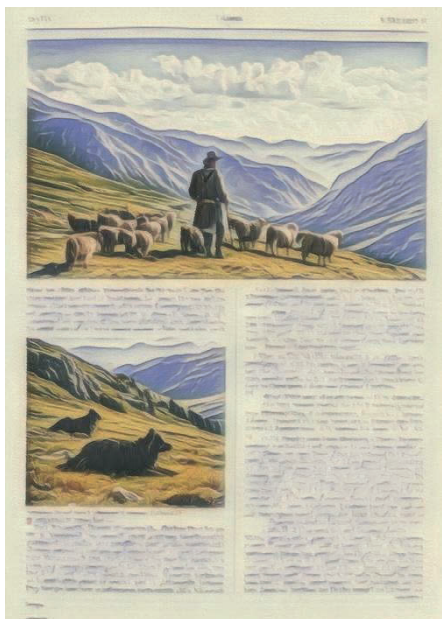
.....

Si s-facâ bluchi si si-agiutâ!

O, Doamne, barimu tini nîluia-nâ,

Nu-alasâ soea mea chirdutâ,

Fă-ni boațea s-hibâ 'nâ câmbanâ!

Cred:

În sufletul moșului meu cu sarică albă: mare respect!

În moșii și strămoșii din liniștea cerească.

Din neam în neam legate ca un lanț,

La un fir:

Călăuză ce mă duci la *Clipa cea dintâi*

Când ochii i-a deschis un aromân prima oară

Și fiind mut,

Dumnezeu îi dădu în dar

Grai ca să zică: Sunt Aromân!

CĂTRE ARMÂNIME

George Murnu

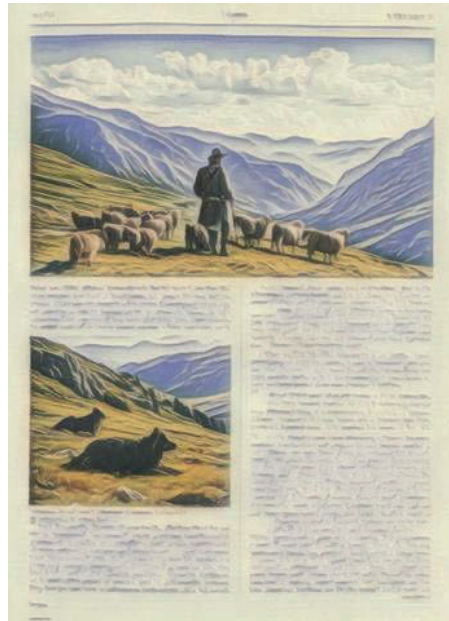
(1912-1957)

De mi-ar rămâne o clipă
Doar un strop de viață
Ți-o dau ție, neamul meu iubit.

Cum vocea nu mi-e trâmbiță
Ca păcuraru ce turma-și strigă
Să mi-o audă toată Armânimea!

.....

De s-ar face turmă să se ajute!
O, Doamne, măcar tu miluiește-ne,
Nu-lăsa neamul meu să piară,
Fă-mi glasul să fie ca o trâmbiță !

Zboară nali:

Dialectu aromân
cuteḑ , vb. = am curagiu
câmbană, cămbani , s.f. = clopat mari di la bisearică
chiamete, chiamet , s.f. = cheardirea; mari chideri
bluchi, bluchi , s.f. = cupie

Întribări

1. Cai easti autoru ali poezii „Pistusesc”?
2. Ți va s-ḑacă „pap cu sarică albă”?
3. Ți s-ac’eamă „Pistusesc” tu poezie și ți ducheari spuni?
4. Cai easti pălăcărsearea ti Dumniḑă tu poezia „Trâ Armânami”?
5. Cum easti zugrăpsită steaua tu textu?
6. Că țe autoru spuni „Grai ca s-ḑacă: Armăn escu!”?
7. Cum easti cântată identitatea armânească tu dauli texte?
8. Ți va să spună poetu pit comparația „boața s-hibâ ’nâ câmbană” dit sonea ali poezii „Trâ Armânami”?
9. Ți ligare easti tră natură și identitatea armânească tu poezii?
10. Minduești că ți va spună poezia easti udusită și ti ḑuua di ază? Că țe?

GRAMATICĂ

2. FRAZA. NOȚIUNI DI AHURHITĂ

Fraza easte faptă di dauă ică ma multe propoziții.

a. Fraza formată pit **juxtapunire**: dauă ică ma multe propoziții independente, ună după alantă și dispărțate cu virgulă.

- ◆ *Ea eara tiniră¹, u vrea multu bana².*
- ◆ *Miha trapse di-acasă¹, s-duse tu căsăbă², acumpără multe lucrări³, l-umplu sacu cu straîni mușate⁴.*
- ◆ *Mi scol tahinără tu oara șasi¹, beau cafeie pi-ayuhie², măc cu taifa a mea³.*
- ◆ *Cănila alătra¹, alăga², arâmănea³, trăḑea năpoi⁴: el avea chirută urma⁵.*

Cuvinte noi:

Dialectul aromãn	Limba romãnã standard
cuteđ, vb.	a cuteza, vb.
cãmbanã, cãmbani, s.f.	clopot, clopote, s.n.
chiamete, chiamoet, s.f.	dezastru, s.n.; nenorocire s.f.
bluchi, bluchi, s.f. = cupie	turmã, turme, s.f.

Întrebãri

1. Cine este autorul poeziei „Cred”?
2. Ce înseamnã „pap cu saricã albã”?
3. De ce se cheamã „Crez” tu poezie și despre ce sentimente vorbește?
4. Care este rugãciunea cãtre Dumnezeu în poezia „Cãtre Armãnime”?
5. Cum este descrisã steaua în text?
6. De ce autorul spune „Graii ca s-zic: Aromãn sunt!”?
7. Cum este descrisã identitatea armãneascã în cele douã texte?
8. Ce vrea sã spunã poetul prin comparația „vocea sã fie ca o trãmbițã” în finalul poeziei „Cãtre Armãnime”?
9. Ce legãturã este între naturã și identitatea romãneascã în poezii?
10. Crezi cã ce se spune în poezie este potrivit și în ziua de azi? De ce?

GRAMATICĂ

2. FRAZA. NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Fraza este alcãtuitã din douã sau mai multe propoziții.

a. Fraza e formatã prin **juxtapunere**: douã sau mai multe propoziții independente, unã dupã cealaltã și sunt dispãrțite prin virgulã.

- ◆ *Ea era tânãrã¹, era plinã de viațã².*
- ◆ *Mihai a plecat de-acasã¹, se duse în oraș², a cumpãrat multe lucruri³, a umplut sacul cu haine frumoase⁴.*
- ◆ *Mã scol dis-de-dimineățã la ora șase¹, beau cafea pe-ndelete², mãnãnc cu familia mea³.*
- ◆ *Cãinele lãtra¹, alerga², stãtea³, se dãdea înapoi⁴: el pierduse urma⁵.*

b. Fraza formată pit **coordonare**: dauă ică ma multe propoziții ligate cu conjuncții di coordonare.

- ◆ *Hiu bun cu sănătatea¹ și ti-ațea mi hărsescu².*
- ◆ *Viiniu aseară¹ s-fug măne², ama va mi tor³ s-nu-are⁴ s-fug cama⁵.*

c. Fraza formata pit **subordonare**: ună propoziție prințipală și ună ică ma multe propoziții subordonate (tu locu a unei părți secundare di propoziție). Are cama multe soi di propoziții subordonate, ligate cu prințipala: cu ună conjuncție di subordonare, ună pronumă relativă ică un zbor interogativ.

- ◆ *Mini lu aleg romanu¹ ti cai voi ni-aveț zburătă² (atributivă relativă).*
- ◆ *Spuneț-ni¹ macă vini² (completivă directă).*
- ◆ *Mini știu¹ că el easte a nostru bun oaspe² (completivă directă).*
- ◆ *Îli spunem cu tihie¹ a cui va să știbă² (completivă indirectă).*
- ◆ *Căndu va s-bitisescu cu lucru¹, va him deadum² (circumstanțială di timpu).*
- ◆ *Li -ală sai aclo¹ iu li-aflai² (circumstanțială di loc).*
- ◆ *Mini lu cunoscu¹ cum mi cunoscu mine işiş² (circumstanțială di mod).*
- ◆ *Tini ești cama avut¹ dicăt spuini² (circumstanțială di comparație).*
- ◆ *Dă-ni-u măna¹ tea s-agiut² (circumstanțială di scupu).*
- ◆ *Cum nu-aveam chiro¹, nu neș s-lu pitrec² (circumstanțială di cauză).*

COMUNICARE

3. ȚI EASTI DIALECTULU AROMÂN?

Ază fratrii meu Coli, cai easti student la Facultatea di Filologie, îni spusi țî nviță di limba și populu român și mini voi să vă spun și-avau.

b. Fraza formată prin **coordonare**: două sau mai multe propoziții legate cu conjuncții de coordonare.

- ◆ *Sunt bine cu sănătatea¹ și de-aceea mă bucur².*
- ◆ *Am venit aseară¹ și plec mâine². dar mă voi întoarce³ și nu se poate⁴ să mai plec⁵.*

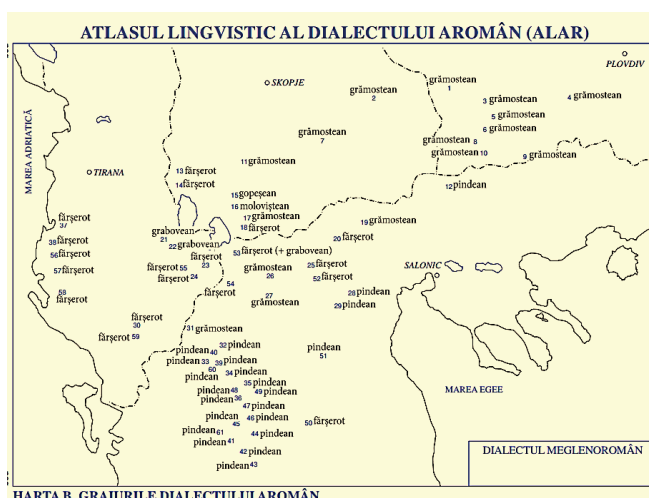
c. Fraza formată prin **subordonare**: o propoziție principală și una sau mai multe propoziții subordonate (ține locul unei părți secundare de propoziție). Sunt mai multe feluri de propoziții subordonate, legate cu principala (de care depind): cu o conjuncție de subordonare, un pronume relativ sau un cuvânt interogativ.

- ◆ *Eu aleg romanul/ de care voi mi-ați vorbit./ (atributivă relativă).*
- ◆ *Spuneți-mi/ dacă vine/ (completivă directă).*
- ◆ *Eu știu/ că el este oaspetele nostru bun./ (completivă directă).*
- ◆ *Îi spunem cu respect/ cui vrea să știe./ (completivă indirectă).*
- ◆ *Când voi termina lucrul/, vom fi împreună/ (circumstanțială de timp).*
- ◆ *L-am lăsat acolo/ unde l-am găsit / (circumstanțială de loc).*
- ◆ *Eu îl cunosc/ cum mă cunosc pe mine înșămi./ (circumstanțială de mod).*
- ◆ *Tu ești mult mai bogat/ decât spui./ (circumstanțială de comparație).*
- ◆ *Dă-mi mâna/ să te ajut!/ (circumstanțială de scop).*
- ◆ *Cum nu-aveam timp./ nu am mers să-l conduc./ (circumstanțială de cauză).*

COMUNICARE

3. CE ESTE DIALECTUL AROMÂN?

Azi fratele meu Coli, care este student la Facultatea de Filologie, mi-a spus ce a învățat despre limba și poporul român și eu vreau să vă spun și vouă.

Armăni sântu ună lumachi sud-dunăreană dit trupu a popului român. Numa a lor yini dit zboru latinesc *romanus* ți deadi prota *rumân* și deapoia *român*, la cai s-bâgă un *a* protetic, dinintea a zborui (ar. *aromân*). Armăni sântu di totăna tu Peninsula Balcanică (Grecia, Albania, R. Macedonia de Nordu, Bulgaria), ma și agiumși cama tu soni tu Serbia, România, Evropa occidentală (Franța, Italia, Spania) și tu America de Nord (SUA, Canada), Australia.

Limba română, cu patruli dialecte, dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân, s-amintă pi un loc mari, tes di-ncheari și din surină di la Dunăre, după amirărilea a romanilor tu surina ali Evropi. După tuchirea ali popului trac tu ațel roman, tu eta III-VI d.Hr. s-feați un *continuum romanicum*, dit cai ișe limba română. Ună soi ca alanti dialecti ali limbi române, dialectu aromân își are orighinea tu *protoromână*. Ună mari simasie tu tuchirea tracheanilor tu romași u avu *Via Egnatia*, ți liga Roma di Orientu a amirăriei romane. Pi *Via Egnatia*, ac'lîmată di aromâni *Calea Mare*, cu multi hori armânești, sântu aflaț armăni prota oară tu istorie, tu anu 976, cu numa *vlahii călători*, cai vig'lea căl'irili di varvari. Tu bitisita ali eti bizantini, tu eta a XV-lea, istoricu bizantin Laonic Chalcocondil scria ti „populi cai băneadă dit Dacia până-n Pind. [...] Vlahi s-ac'feami și unii și-alant”. Easti lucru că românii dit nordu și dit sud di Dunăre sântu ună. Tu ahurhita ali eti a XVII-lea aromâni sântu scriați tu cărțali a nvițățalor Miron Costin și Constantin Cantacuzino Stolnicul, cai spun di un popul și ună limbă la nordu și la sud di Dunări.

Tu iluminismu, deftera giuimate ali eti a XVIII-lea, s-fați ună amintare nauă ali culturi armănilor, pit tipusirea la Veneția și Viena a protălor scrieri pi armânești cu alfavitare gârtească, facti di Theodor Anastas Cavalioti, Daniil Moscopoleanu și Constantin Ucuta. Prin cărțali cu noimă di praxi și vlyuisire, aromâni dit Balcani își spunea duchearea românească și că sântu ahoryea di alanti populi balcaniți.

Tu protuli dechenii ali eti a XIX-lea ar scriată, cu ligari di Sculia Ardeleană, nvățațal'i aromâni dit Austro-Ungaria, Gheorghe Constatin Roja și Mihail C. Boiagi, autori ti protăli cărț di știință ti aromână tu cai alfavitaru latin easti priadărat ti scrierea a dialectui. Cartea *Măestria ghiovăsirii românești cu litere latinești, care sunt literele românilor ceale vechi* (Buda, 1809) de Gheorghe Constantin Roja fu scrisă tea s-facă ună limbă ti românii dit nordu și dit sudu ali Dunări și cartea al Mihail C. Boiagi, *Romanische oder Mazedonovlachische Sprachlehre* (Viena, 1813) easti prota gramatică a dialectui aromân.

Tu deftera giuimate ali eti a XIX-lea s-amintară sculii românești tu Macedonia și tu alti locuri cu armâni dit Imperiul Otoman, cai feațiră s-apară multi cărț și timiride scrisi tu româna literară și tu dialectul aromân. Așe scrisiră: Constantin Belimace, Nicolae Batzaria, Nicolae C. Velo, George Murnu, Marcu Beza, Nuși Tulliu, Tache Caciona, Zicu A. Araia, George Ceara, Ion Foti. Tuț ațici ar faptă un sistemu de scriere a dialectui aromân după ortografia românească. Avdātu lingvistu Tache Papahagi fixă aistu sistem di scriari tu *Antologie aromânească* (1922).

Aromânii sunt o ramură sud-dunăreană din trupul poporului român. Numele lor vine de la cuvântul latinesc *romanus* care a dat prima oară *rumân* și apoi *român*, la care s-a adăugat un *a* protetic, înaintea cuvântului (ar. *aromân*). Aromânii se găsesc dintotdeauna în Peninsula Balcanică (Grecia, Albania, R. Macedonia de Nord, Bulgaria), dar și ajunși mai recent în Serbia, România, Europa occidentală (Franța, Italia, Spania) și în America de Nord (SUA, Canada), Australia.

Limba română, cu cele patru dialecte ale ei, dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân, a luat naștere pe un teritoriu mare, atât la nord cât și la sud de Dunăre, după stabilirea Imperiului Roman de Răsărit în sud-estul Europei. După asimilarea poporului trac de către romani, în secolul III-VI d.Hr. s-a format un *continuum romanicum*, din care s-a format ulterior limba română. La fel ca și celelalte dialecte sud-dunărene ale limbii române, dialectul aromân își are originea în *româna comună*. Un rol important în asimilarea tracilor de către romani l-a avut *Via Egnatia*, care lega Roma de orientul imperiului roman. Pe *Via Egnatia*, numită de aromâni *Calea Mare*, cu numeroase așezări aromânești, au fost menționați prima oară în istorie, în anul 976, cu numele de *vlahii călători*, cei care păzeau drumurile de barbari. La sfârșitul perioadei bizantine, în secolul al XV-lea, istoricul bizantin Laonic Chalcocondil scria despre „neamul care locuiește din Dacia până în Pind. [...] Vlahi se numesc și unii și alții”. Este lucru clar că românii din nordul și din sudul Dunării sunt același popor. La începutul secolului al XVII-lea aromânii sunt menționați în operele scrise de învățații Miron Costin și Constantin Cantacuzino Stolnicul, care vorbesc despre un singur popor și o singură limbă la nord și la sud de Dunăre.

În perioada iluminismului, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, are loc o renaștere a culturii aromânilor, prin tipărirea la Veneția și Viena a primelor scrieri în aromână cu alfabet grecesc, realizate de Theodor Anastasie Cavalioti, Daniil Moscopoleanu și Constantin Ucuta. Prin aceste cărți cu caracter didactic și religios aromânii din Balcani își exprimau simțirea românească și faptul că sunt diferiți de popoarele din Balcani.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea au scris, cu legături cu Școala Ardeleană, învățații aromâni din Austro-Ungaria, Gheorghe Constatin Roja și Mihail C. Boiagi, autorii primelor cărți de știință în aromână în care alfabetul latin este folosit pentru scrierea dialectului. Cartea *Măestria ghiovăsirii românești cu litere latinești, care sînt literele românilor ceale vechi* (Buda, 1809) de Gheorghe Constantin Roja a fost scrisă cu intenția de a crea o limbă comună pentru românii din nordul și din sudul Dunării și cartea lui Mihail C. Boiagi, *Romanische oder Mazedonovlachische Sprachlehre* (Viena, 1813) este prima gramatică a dialectului aromân.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au înființat școli românești în Macedonia și în alte locuri cu aromâni din Imperiul Otoman, care au determinat apariția și mai multor cărți și publicații scrise în româna literară și în dialectul aromân. Așa au scris: Constantin Belimace, Nicolae Batzaria, Nicolae C. Velo, George Murnu, Marcu Beza, Nuși Tulliu, Tache Caciona, Zicu A. Araia, George Ceara, Ion Foti. Toți aceștia au făcut un sistem de scriere a dialectului aromân după ortografia românească. Cunoscutul lingvist Tache Papahagi a fixat acest sistem de scriere în *Antologie aromânească* (1922).

Lingvistu Th. Capidan ari scrisă ună carti di mari simasie, *Aromânii. Dialectul aromân*, București, 1932, iu easti zugrăpsit zboru armănescu. Aromâna ari și un dicționar-tezaur, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, Editura Academiei Române, București, 1963 (edițiadeftera, augmentată, 1974) de Tache Papahagi.

Dialectul aromân are patru graiuri: *pindean*, *grămostean*, *fărșerot* și *grabovean*, la cai s-advăgă și graiu dit Gopeș și Moloviște (R. Macedonia de Nordu), cu particularităț ahoryea.

Dialectu aromân yini dit *româna comună* ică *română primitivă*, ică *străromână*, ică *protoromână*, Lingvistul Sextil Pușcariu spuni că dialectele sud-dunărene sântu ună cu dacoromâna și fați ună definiție ali români comune ca „limba zburătă di pâpâinii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor di ază, ninti ca vără ligari s-hibă disfaptă”. Tu aistu chiro români di la nordu și sud di Dunări eara ună: „tuti tâpării ali limbi române [...], li aflăm tu patru dialecti”. Așe, lingvistu Al. Rosetti fați ună definiție ti limba română, di la nordu și la sud di Dunăre: „limba română easti limba latină zburătă totăna tu cumata di Orient ali Imperiului Roman, avândalui reghiuni di dunărene (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), dit chirolu ali pitrunderi ali limbi latine tu aisti reghiuni și până tu dălili a noastre”.

Ti dialectele românești și sântu ună și și sântu ună cumată dit limba română zburără nai ma mări lingviști români (Ovid Densusianu, Alexandru Philippide, Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Alexandru Rosetti, Tache Papahagi, Eugeniu Coșeriu) și xeñi (Wilhelm Meyer-Lubke, Gustav Weigand, Matteo Bartoli, Giuliano Bonfante, Alf Lombard, Carlo Tagliavini, Gerhard Rohlfs). Limba româna e zugrăpsită ca ună limbă, cu patru dialecte (dacoromân, aromân, meglenoromân, istroromân) tu enciclopediili xeani: *The Encyclopaedia Americana*, voi. 23, 1919; *Encyclopaedia Britannica*, voi. 19, 1911; *The New Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, voi. 15, 1981; *Grand Larousse Encyclopedique*, voi. 1, 1964; *Brockhaus Enzyklopädie*, voi. 17, 1981; *Dizionario Enciclopedice Italiano*, voi. 10, 1961.

Pit dialectu aromân s-țani tu Balcani efighia ali Romi.

Aisti lucrări li aflai cu multă vreami și cu multă harau.

Lingvistul Th. Capidan a scris o carte de mare importanță, *Aromânii. Dialectul aromân*, București, 1932, unde este descris dialectul aromân. Aromâna are și un dicționar-tezaur, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, Editura Academiei Române, București, 1963 (ediția a IIa, augmentată, 1974) de Tache Papahagi.

Dialectul aromân are patru graiuri: *pindean*, *grămostean*, *fărșerot* și *grabovean*, la care se adaugă și graiul din Gopeș și Moloviște (R. Macedonia de Nord), cu particularități deosebite.

Dialectul aromân provine din *româna comună* sau *română primitivă*, sau *străromână*, sau *protoromână*. Lingvistul Sextil Pușcariu spune că dialectele sud-dunărene sunt la fel cu dacoromâna și definește româna comună ca „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de azi, înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă”. În această etapă români de la nord și de la sud de Dunăre erau în unitate: „toate trăsăturile caracteristice limbii române, [...] le găsim în cele patru dialecte”. Tot astfel, lingvistul Al. Rosetti dă o definiție a limbii române, de la nord și la sud de Dunăre: „limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre”.

Despre dialectele românești care sunt unitare și sunt parte din limba română au vorbit cei mai mari lingviști români (Ovid Densusianu, Alexandru Philippide, Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Alexandru Rosetti, Tache Papahagi, Eugeniu Coșeriu) și străini (Wilhelm Meyer-Lubke, Gustav Weigand, Matteo Bartoli, Giuliano Bonfante, Alf Lombard, Carlo Tagliavini, Gerhard Rohlfs). Limba română e descrisă ca o singură limbă, cu patru dialecte (dacoromân, aromân, meglenoromân, istroromân) în enciclopediile străine: *The Encyclopaedia Americana*, voi. 23, 1919; *Encyclopaedia Britannica*, voi 19, 1911; *The New Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, voi. 15, 1981); *Grand Larousse Encyclopedique*, voi. 1, 1964; *Brockhaus Enzyklopadie*, voi. 17, 1981; *Dizionario Enciclopedice Italiano*, voi. 10, 1961.

Prin dialectul aromân se păstrează în Balcani efigia Romei.

Aceste lucruri le-am aflat cu interes și cu multă bucurie.

5. EXERCIȚII

Exercițiu 1: Spuneți și soi de propoziții sântu tu text (prințipală, subordonată – și di cai soi):

- Cându agiușiu acasă, virsa ploaia, iara vimtu sufla vârtos.
- Maria spusi că va fugă mâni, ma nu nă spusi iu va neagă.
- Vru s-lucrađă đuuă și noapti că lispea s-da cartea tu chiro.

Exercițiu 2: Spuneți și tip de ligare easti (coordoordonare, subordonare, juxtapunere) și pit și s-leagă:

- Ion aliđea ună carti, ama Ana scria tu defteru a l'ei.
- Nu măc dulđeni că voi să slăghed.
- Vini trenu, mi alinai și aflai loc.

Exercițiu 3: Scrieți și propoziție lipsești.

Mi duc la sculie, _____ . (coordonare adversativă)

Nu neasim priimnari, _____ . (subordonare cauzală)

Va mi discurmu, _____ . (subordonare condițională)

Exercițiu 4. Scrieți căti ună frază cu:

- dauă propoziții coordonate copulative
- propoziție prințipală și dauă subordonaati
- trei propoziții coordonate pit juxtapunere.

Exercițiu 5: Fățeți propoziții cu zboarăli nali di la protu text.

Exercițiu 6: Fățeți un text ti dialectu aromân zburăt la voi tu reghiune.

UNITATEA 12

TEXTE LITERARE. PIRMITUSERI. PROZĂ. PROZATORI AROMĂNI DI TORA ȘI DI MA NINTI

Alideț textele:

MIHAIL G. BOIAGI (1780-1828)

MIHAIL G. BOIAGI easti unu di proțâlî gramaticeaŋi tu Balcan. Nu-avemu multi hâbâri trâ bana alu Boiagi. Știmu câ s-amintă Budapesta, tu 3 di șurtu 1780 și eara ditu unâ fumeal'e di armâlî ditu Arbinîșie. Cându tipusi Gramatica eara profesoru la Sculia naționalâ ali bisearichi gârteascâ-vlăhească di Viena. Muri tu anu 1828.

Opera: Boiagi 1813 – Mihail G. Boiagi, *Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre*, Viena, 1813.

FABULE, ICA PĂRĂMITHE ȘI ISTORII ALEPTE

DI CUM YINU AȘI SE DUC

Luplu arichi dit stungâ unâ oae, și u purta tru peșterea si u macâ cu pache. Acolo iu imna l'i ese leulu-n cale, și l'i arăche oiaia; atunțea stătundu lupu di diparte, l'i dățe: Cu nendreptate ni u luași, nu va si u ncherdăsești. E, leulu arâsendalui l'i dăse: Nacâ și tu u ai meaștire di la oaspile a tău?

LUPU MUTA PERLU, MA NU MINTEA

Lupu căđu-n cearcu, și tra si scapâ di periculu rugă giuratu si lu l'eartâ, câ tru bana lui nu va si măcâ carne, ma erghi și rădițini, icâ ma pești; și cu aistă condițione lu lăsarâ. Cara intrâ tru unâ pădure ma cât viđu un porcu țu se cutuvălea tru muzgâ unei barâ, dăse: Aistu nadevăr va si hibâ pescu, și tru oară lu ciucuti.

NU MINDUESCU TUȚ AȘI, DI CUM GRESCU

Luplu alaga fumitosu si aflâ iuva hranâ. Vine unoarâ la unâ călivâ, și avde câ plânđe sărmănița, și muma țu u fricușa câ seste câ nu se acumtina di plângu, troarâ va si ti dau a luplui. Luplu avđindu aistă, șeđu multâ oară nafoarâ și aștepta cu gura căscată. Ma cara ntunicâ și sărmănița se acumtinâ, ințipu muma si u disheardâ, și si l'i dăcâ: Nu ai frică dașuru a meu, câ seste câ yini luplu, va si lu vatâm cu sula aista di heru. Cara avđâ luplu ahtare greaurâ, fuđi nvirinat đicându: Tru aista călivâ alte minduescu și alte fac.

RĂU CRISCUTLU FICIOR

Unâ doamnă mintimenâ avea un hil'iu, și ahăt l'i eara frică si nu lândiđascâ căt nu mași ea, ma și tuț din casâ nu cutiđa si-l'i aspargâ vo'lea. Ficiorlu, di mari lăsari pri vo'lea a lui, vini di si feați unu níc tiran, turbat di rău cându nu-l'i si fâțea chefea. Barbatu a doamnălei, fara, oaspițl'i dățea câ nu feați ghini cu ficioru, și câ așe va si lu chearâ...

Unâ đuuă, aco iu șidea tru udălu a l'ei, avđâ câ plânđi hil'i-su tru ubor, cari di turbat țu eara și-zgrâma fața că un huzmichiar nu-l'i didea unâ luyurii țu căfta.

– Ți grobianu hii, fați doamna cătrâ huzmichiar, câ nu-l'i dai luyuria țu căftă; tr-oară si lu ascult!

– Pri pãni, doamnă, đasi huzmichiaru, las si-l'i creapâ capu pãnâ mãni, și, nãpoi, nu va si u aibã!

Pri aisti graiuri si demonipseaști doamna, și-tricânda pri tu udă iu eara bârbatu-su cu niscânt oaspiț, lu pâlăcârsești si yinâ dupâ ea și si azneascâ un ahtari huzmichiar, ți sta contra a doamnâ-sai. Maritu, cari fâțea ahăt vo'ea a mul'eari-sai, cât și a hil'i-sui, si duți dupâ ea, sculând numirl'i, și oaspițâl'i stăturâ pi firidâ, si veadâ trâ cari eara ncăcearea.

– A lăi, dăsi domnu a huzmichiarui, cum cutițași tini si stai contra a doamnâ-ta. Că țe nu dădeși a ficiorui ațea ți caftâ?

– Doamne, fați huzmichiaru, las s-l'i da doamna, ma-s poată. Ari giunitati di oară ți vițu luna tru cuvă, și caftă si l'i-u dau.

Avdândalui aisti graiuri, domnu și oaspițâl'i nu puturâ sâ si țânâ di arădeari, și doamna – cu tutu ațea ți eara nârâitâ, nu putu si nu arădâ; deapoea ahăt si arușunâ, cât vini di se ndreapsi – și di rău și lai ți eara hil'i-su, lu feați ahtari, ți ti loa haraua si lu veđ! Multi mumâni las s-l'ea di aistu nveț.

THEODOR GHER. ZUCA

(1920-1969)

Poetu și prozatoru Theodor Gher. Zuca (Todi) s-amintă Samarina tu anu 1920 și muri tu 1969 București. Feațe liceu românesc dit Salonic și Grebena și bitisi Facultatea de Litere și Filozofie la București.

Opera: *Tindilini și Alti Puizii și Proza Aleaptă.*

MAIA TINCA

Ună dumânică trițeam pi ninga casa ali mai Tinca, „Easti un mes di cându nu u vițui, îni dâș cu mintea; a s-mi tor, poate si-u aflu tu ape ma buni“. Intrai în casă și-u-aflai maia Tinca cum nu mi-aștiptam: hârioasă, cu zbor dișel'is, ș-buđa l'i-ardea ca la ună feată di șeasprăđați di aňi. Țânea tu mâni ună fitică disfășată, țe u avea glărită di giucare. Tra sâ-ni facă chefea și-a nia, ahurhi si-u gioacă diznou și si-l'i cânta:

Trumba, tumba tumba-mba,
Feata-aestă-a cui ș-eara,
Cui și-eara di nu și-u va?
A li ată și-al tata!

Apoi u țânea puțan, u surghea cu nutrita și-cu arâsu, u bășea, ș-cându ahurhea s-plângâ, iara îli cânta:

Alea, feată, ficăđă,
Alea mușuticăđă —

Gioacă-ni, gioacă-ni, gioacă-ni
 Gioacă-ni și arsare-ni,
 Gioacă-ni, feată, prit ubor,
 Tri inatea, tutulor...
 — Va si-ni joc și va si-ansar,
 Tra si-ni l'eau gione bichiar.

Aduchii cari eara itia trâ cari maia eara ahânt hârhopă. Avea ndriptate, că niclu easte urăciunea al Dumniță, easte arăsu și-buneța a casil'ei. Nu șiđui multu și-u-ntribai:

— Trâ țe, maie Tincă, cu un mes înainte, șiđeai ahântu nvrinată, di canda țin-avea mâcată ȳmarii fărina ditu sac — și ți si-avea nicată cârășile?

— Cum si nu stăteam, lai hil'iu, — si-l'i am urăciunea al Dumniță —, cum si nu stăteam! Greța și-fățirea cât dulți sunt, ahante fărmațe au. Ună feată scumpă ni-am, și-cându mi minduiam că vrei cadă lihoană, ni si muta peru din cap, ni si dińica inima.

— Dumnițălu i mare, maie Tincă, și-nu alasă vârnă s-chargea.

— Mare, lai hil'iu, — s-l'i-am urăciunile — ma fără hări, țiva nu s-fațe, iara.

— Că vini zborlu trâ hări, va ti pălăcârsescu mult si-ni spuńi țe adeț s-fac la față, maie Tincă. Va ț-u-am ti borge — și va-ț trec numa tu carte!

La aeste pălăcării, maia-ni spusie multe, di cari țin minte ațeale cama arășite, țe li spun ma-nghios:

„Cându da dorurli, sarțina lipseășe si s-firească, s-nu u nveată vârnă că va facă, altă soie u adastă și nu poate s-facă. Tra si s-aspargă adăstarea, prinde ca sarțina s-l'ea Măna ali Stă-Măriei (ună turlie di iarbă cu ținți hire), s-bagă hirile tu apă, și s-bea di-ața apă. După aistă, va bașe patrulă chioșe di tu oda iu va cadă lihoană. Muma, moașă, tuți ațel'i din casă — l'ea în gură apă și-u pruscutescu tu față, sarțina. Di ma ninte și-au căștiga si află un ou di puil'ită, oulu țe-l ouă prota oară, de-apoia ună suvalniță și-ună cheatră di sfulg. Aeste trei lucruri li l'ea sarțina, li treațe pri tu cămeașe di pri năsă și dăți: „Cum feațe găl'ina oulu, ași s-fac mine nıcu“ (di trei ori); „cum treațe suvalnița pri tu arășboi, ași s-trecă nıcu pri tu mine“ (di trei ori); „cum cade sfulgu curundu, si cadă și nıcu di tu mine“.

Di cara cade nıcu, si speală tu ună ligheni. Priste ața ligheni treațe lihoana și-dăți: „Tricui priste amare și nu mi nicai“. Apoia treațe priste un mângal di foc apres și-dăți: „Tricui pri tu foc și nu mi arșu“.

Nainte di treațirea priste lighene, și priste foc, mămia — cu ună țupată, innă di a-virligalului di lihoană și fațe niște tăl'ituri, ca seamnili di cruți. Cându tal'ie, lihoana u ntreabă: „Ți fați?“ — „Tal'iu utențile!“ — „Țe tal'iu...?“ — „Ți tal'iu utențile.“ Ntribările și spunerile aiste si fac di ahante ori, câte ori fați tăl'ituri ca di cruți. („Utențe“ — sântu niște dureri di cap, andrală, țe il'i ȳin ali lihoană.)

După țe s-fac tute aisti, u duc lihoana pi pat. Sum căpitińiu il'i bagă țupata cu care tăl'iară utențile, tra si u afirească, si nu l'i ȳină eară. Di-a virligalului di pat,

sum aștirnut, bagă ună fune, tra s-nu-aibă anacră uruteșle si intră tu pat, și s-nu-aibă pri iu si s-ducă *Albile* la lihoană. Ahântu țupata, cât și funea, li țân — di la trei pînă la noauă dăli pri pat. Tut sum căpitiñiu si bagă și foartica cu care mamia tăl'ie buriclu a nîcui, u bagă ncl'isă, tra si nu aibă doruri di inimă — ahântu nîcu, cât și mă-sa. Lihoana, tra si nu si l'ea di ocl'iu, l'i si bagă di gușe un nel, tricrit prit un hir fapt di buia albă și aroșe. Aistu nel îl poartă patruđăți di dăli di gușe, până cându își l'ea ifchia. Ună bucată di aist hir si spinđură și la poarta odăl'ei ali lihoane.

„După trei dăli di la fațire, a treia seară, niađănoapte, yin *Albile* și *Hărioasile* — mirile —, tra si bagă tihea a nîcui. Di cu đuuu, ună feată țe are tată și dadă tu bană, acață aloatu — di frămintă trei tur. Seara țe yin *Albile*, părințal'i a nîcui îl'i bagă sum căpitiñiu ună pungă cu părađ, ică di gușe un bair di flurii, ună bucată di carte, cundil'iu și cerneală, ună di ațeale trei turte și ună scafă di yin. *Albile* sântu trei. Cati ună mâcă di turtă, bea yin — și apoa oară țe-l'i va inima tră nîc. Di tute urările nu si-acăță dicăt ațea țe vai đacă ațea cama nîca di năse. (Punga di părađ u bagă tra si s-facă avut natu, iara turta și yinu — tra s-li l'ea cu bunu *Albile* și *Hărioasile*).

Si spuni că *Albile* și *Hărioasile* șed tu niște palăți cu ma multe caturi. Eali tută đuuu alagă și s-agioacă pri tu udađali ațeali multi și pri tu budrumile a palatui. Di mări țe sântu palățili, nu dorm doauă seri tu ună udă. Tu uduaa țe li-acăță noaptea, aclo șed di țină. Țina — născănte ori easti nu-ari cama bună, alte ori — nu-ari cama arauă. Cându șed pri țină, lă yine câte ună carte, tu care si-află scriați tuț nițl'i țe s-feațiră ațea đuuu. Eali u l'ea cartea ațea u trec di mânâ-mânâ și-apoa đac: „Cum him noi astă-seară, ași s-hibă și ațel'i ți s-feațiră asândf“. Așițe că nițil'i au tihea țe u au mirile, seara cându si fac, — după cum au năse mâcări și udađă ma bune ică ma arale.

Lihoana, cându l'i vin oaspiți, nu prindi si-l'i pitreacă că-și pitreăți laptili. Cându nîcu plândi multu, poți si-l'i aruț plângu. Arucarea si fațe așe: ună moașe di tu casă iase noaptea pri fireastra a casil'ei, cu un strañiu di a nîcui, și iu veade luñină, đăți ași: „Până tora plânđe nîcu a nostru tră feata“ — ică tră ficioru — „ațilui...“ (bađi ună numă di tu vițini), „di aua și-nclo si plângă feata...“ ică ficioru a țălui... „tră nîcu a meu!“

Cându si lăndiđaști vrină oară nîcu di lună, atumțea poți s-lu-aruți ali lună așeți: muma l'ea nîcu și, cu năs tu brață, iasi la lună, noaptea. Apoa-l arucă di trei ori la lună, ași: „Până tora, Marioară...“ ică Nicu... „eu ți-eram dadă. Di aua și-nclo — mini ți-escu nearcă și luna țe-easte dadă“. Ași đăți di trei ori — și doru di lună l'i treați. (Dor di lună, ică loare di lună — easti ună lăngoare țe-l slăgheaște nîcu mult ; l'i-aduți heavră, diaree și alte multe.)

Cându lihoana are feată — și va si nu facă altă oară feată, poate s-li arucă featile. Cându iase prota oară din casă, după patruđăți di dăli, și află vârnă altă lihoană, cu ficioric, đăți ași: „Ficiori a-tăl'i — la mine, featile a-meale — la tini!“ Și ași nu fați altă oară feată.

Tut așite poate si l'ea laptili di la altă lihoană, dâcândalui: „Laptile a-tău — la mini, laptili a-meu — la tini !”

Tra si-l'i yină lapti ali lihoană, si duți ună moași tu apirită, di udă ună cumată di pâni, la trei fântâni țe mutrescu câtă soari, și-dâți: „Cum cură apa di tu șopot, așe s-cură și laptili di la lihoană; cum umple soară șoputu di luînă, așe s-umplă laptile sinu ali lihoanel!“ Aistă pâni u mâcâ lihoana.

Pâni — si da și-a unui văcar, si-u udă la tute șopotli pri iu nêarde đuaa, apoia u mâcâ lihoana. Tra si nu-l'i fugă laptili ali lihoane, lipseaște ca nâsâ — patruđăți di đali — s-nu veadă luînă di la casâ xeană...”

Și-alte multi ni-are spusă maia-Tinca, ma nu li țin minti tuti. Cându bitisi di-aspunear, avea loată nîcu un somn, și si diștiptă iara. Maia-l lo tu brață și-ahurhi ninga nă oară să-l'i cântă:

— Yinu-ni, feată, yinu-ni —
Si-ni ti ved țe ni-ai în sin...
— Filigeni ti beare yin!
— Dă-ni-le-a nia, si-ți mi-nclin,
Si-ți mi-nclin pri căpitiniu.

Ș-dapoia:

Cucutici, lai cucutici,
Cucutici di pri cuprii
Lea-ți gălina, ș-du-te-arnie,
Cu casă-ți, cu cătândie!

Mi sculai și-l'i hârisii ș-mini puțan fitica, urândalui s-l'i băneadă și si-l'i da Dumniđă tihe bună.

HRISTU CÂNDROVEANU

Hristu Căndroveanu, poet, prozator, critic literar, s-amintă tu 5 di șurtu 1928 tu hoara Babuc dit Durostor. Feațe liceu Silistra, Călărași, Tulcea și Timișoara. După ți bitisi Facultatea di Filologie dit București (1952), fu profesor de limba și literatura română.

Opera

Poeme, București, 1973; *Alfabet liric*, București, 1974; *Porni racheta*, București, 1974; *Povești de la Miază-zi*, București, 1976; *Poeți și poezie*, București, 1980; *Trei balade aromâne*, București, 1980; *Nihađ*, București, 1980; *Printre poeți*, Cluj Napoca, 1983; *Ore de aur*, București, 1983; *Literatura română pentru copii*, București, 1988; *Aromânii ieri și azi*, Craiova, 1995; *Marea Serenității*, I-II, București, 1996; *Caleidoscop aromân*, I-V, București, 1998-2000; *Carte de vacanță pentru aromâni*, București, 2001.

VOMBIRA

Eara unăoarâ un mari celnic, un mari nicuchir, di nai ma avuțl'i di aoa, di la noi, cu cupii di oi ninumirati, cu stâni aruzvuiti prit munțâ, și cu țî va vrei, că nu mata avea țî sâ-și facâ el cu ahântâ avere! Ma, inima nu îi eara bunâ, nu ș-u hârsea bana, țî că ș-u avea casa-mplină ș-di cilimeani. Nu îi eara bunâ inima, că nu ș-avea ni una featâ barim, tru multâi ficioni țî îi hârđi înveastă-sa, mul'eari tiñisită ș-năsa, cum nu afli lișor.

Nicuchirli țî vâ đac bâna câtrâ Vlaholivad, nu diparti di muntli Elimbu, cum îl'i đac oamînil'i a locului, armânil'i-a noștri, a Olimpului. Pri aoa își purta turmili picurari-a marilui celnic, pîn' di Egeea, amarea fără di sinur, ș-pânâ înghios, la Armirò, la lacuri.

A, ma, țî s-vătâma ahânt crăștinii aești, ta s-aibâ ș-unâ feata... Em, cum ași! – cari nu știe cum sunt featili: cama cu vreari, cu dulțeamii, si-alichisesc di suflitlu-ț.

Anda ficioni'i... tutâ đua pi afoară, cu lucrulu, agârșescu dip casa, pârîntâl'i...

Își fâțea el isapi, celniclu cu nicuchira-i, că s-hibâ di la da Dumniđălu unâ featâ, nu va u mârîtâ alargu, poati dip să-și bagă ș-điniri în casâ văr ficion bun, ta

ș-u aibă ningă ei. Va țănâ ș-di ficiori în casă, cu fumeili a lor, ș-va u țănâ ș-feata, că ș-au casă mari.

Yisi, ma, maș yisi! Că ańil'i trițeau, iara ei – corghilți di părint – tut fârâ feată își eara!

Feata aestâ, vâ ăc, lâ eara caimolu a lor ațel marli. Mirachea a lor niasteasâ! Tr-aistă, nu trițea ăuuă di la Vluisitlu, nu trițea seară s-nu cadâ pi ăđanucl'i dinintea a iconilor, ninti sâ s-bagâ.

– Doamne, dă-nâ ș-a noauă ună fitică! Doamne, Tini, dă-nâ ună fitică, mea, poati s-hibă și vombiră! Că noi, tut tu mari vreari va u avem, întrâ ahăț ficiori, că va hibă maș ună.

Ș-tuș atumțina îli avăđă, și îi ascultă Ațel di Analtu! Și, nicuchira a celnicui arămasi încarcată, și amintă ună feată, harauă mari!... Cari feată, ma, își fu vombiră!... Tu viđutâ își eara om feata – ca tuti featili, ama la suflit – s-nu mi-intribaț... Laolu tut va vrea s-lu cheară ehtâra, că așe îi eara a el'i dată nchisirea. Că până ș-viđuta ș-u alăxea, dușmana, dupâ chefi.

Părintil'i, ma, tut părint, nu aveau iu su bagâ, di vreari. Ficioril'i, frațl'i a ei dimec, îi avea ș-ei vreari multă a nical'ei surică a lor, că ș-ei u așiptarâ multu.

Ca îți lucru bun, nu para ățnu multu chiro... Amărtii mari că-i așe, ma ți putem s-adărâm.

Ia, că nu trec niți trei-patru ăđali dupâ ți s-avu amintată fitică, ore ficiori, dușmana, s-li hirisească iapili dit irghilia a celnicui, cai – agârșei s-vă ăc – fâțea ș-aestâ huzmeti, acriștea cal'i și-i vindea diapoia a miracliilor! Cal'ii ca anghili, buńi s-ti poartă ncalar.

Vălmălu a irghiliei, măratu di năs, s-alcea di minti, anda băga oară că ăuuă di ăuuă îli si fâțea afan căti ună iapâ di protili... Și nu achicăsea ți prici blăstimatâ li vătâma, văr lup, văr ursă, altă zulapi, că hăbari nu ș-avea! Psuseau iapili di-mproasti, canda li zgruma țiva... fărâ aranâ, fărâ s-curâ chicută di sândi!...

More, s-u loa necu di huzmeti! Ca ți va ira aistă...

Celnicu, anda lu videa vălmălu că-i aduți chel'ili pi ciumag, lu băga ninti di un chiro!... vâryinda-lu cum îli vinea la gurâ. Urutâ lughurie!

Corbu di vălmă, cai ș-u fâțea huzmetea aistâ a lui nu di ieri, di aoaltari, își ira curat-nistăpsit. Ș-atumțea, cum s-nu s-nâirea, anda lu cutuyursea domnu-su! Văr nu s-avu plămtă văroară di el. Ș-tora, ia mutrea tini, ți agiumsi... Nu mata eara bun. S-lu adară rizili domnu-su, dip ași geaba? Nu, ahtari nu s-aravdâ! Tr-ațea, îli li arucă a celniclui căpestrili, și își lo calea nclo, iu viđu cu ocl'ili! Sâ-ndreapsi al'iurea, că sântu ș-alț car s-lu stuhineađă.

Și, armasirâ tora ficiorii a celnicui, s-li veagńi iapili a tatălui a lor.

– Va mi duc mini s-vegńiu irghilia, tate! – ăđasi ma marăli ficior.

– Du-ti, gionili al tati! – îli fați celniclu, – ama s-ești cu ocl'il'i dișcliși, s-nu-ț paț țiva!

Și s-dusi el, ficioru ațel marăli, a nicuchirui, sâ sta s-aveagńi irghilia. Mea, până niađănoapti nu-s viđu țiva ici...

Durńeau iapili – leamni va tâf'iai pi eali!

Cătrâ tu apirită-đuuă, ficioru, curmat di starea mprostu, lu-nchilui somnu, cai știi cum, ndrupal di văr mur, aco...Maca nu vini ea, pricea, până tora, nu va-ș yinâ di-aoa ș-ninti, cându va creapâ hâryia! Așe s-mindui ficioru.

Căt lu lo somnul mea, na-lea... Înî si fârmâsi un ca nior scutidos, ca vărâ negurâ pisti iapi. Iara, lailu di ficior s-ahundusi ghini dip tu somu. Nioru ațel nu para țanu, tricu ayonea, ayonea și alâsă impadi trei cufâmi di iapi. Prăvđâli alanti – cum suntu prăvđâli, țiva nu aduțeau, ți sâ știi eali. Mâni poati s-lâ yinâ a lor arada...

Cându s-diștiptă dit somnu, ficioru a celnicui armasi mârmurisit cum, cai, ș-cându li vâtâmă treili iapi. S-apruche năs di eali, li ahuli pi aradâ, lâ ascultă inima...Psohi, țiva! Și tut ca până tora, ni zgrâmati nu ira iapili!

S-lu tai dip, nu va curâ sândi dit ficior. Nfârmâcat ira, lailu! Așe ca chirut, nchisi cătâ casâ, ș-canda lumea tutâ angrica pi-numiri, că nu fu izoti s-li veaghi...Aduchea canda, corbu, că nu la a lui dit casâ s-turna. Ună sati feați până acasâ, anda, altoarâ un cirec agiunđea...

– Mutrea-ț lucru, ficior – îl'i đâsi tatâ-su, să-l'i lișureadâ suflitu! Va hibâ blâstem, vahi cai știi a cui papstripap di-a nostru... Ma, mutrea-ț tini lucru, ficioru-a meu. Las' s-him noi sănătoși! Em, di la cai vrei s-cheară prăvđâ, ma nu di la cai ari.

Alantâ đuuă s-dusi s-veagl'i nolgicanu ficior a celnicui, liundar ș-aistu! Veagl'i ți veagl'i până tahina... Cându iara, ațea ca negurâ urutâ lu arucă tu un somnu greu, ca moartea, di va đățeai câ-i băgarâ sum cap țărânâ di mortu.

Diștiptânda-si tu apiritâ, veadî mpadi alti trei cufâmi di iapi, aleapti canda di nai ma mușatili, arucutiti tu maslu! Bușili și li mușcă ficioru, di mari zori ți-i yinea! Geaba ma, câ znia s-avea faptâ diznou. Iar mortu di la murminț nu s-toarnâ, mortu arămâni.

Cu frâmtea nngnios vini el di la irghilia. Ș-nu ti znia ți s-feați îi iara a lui, căt lu fârmâca mâratu câ nu știa ți ira tu mesi aua.

Și, ia, câ îl'i yini arada ș-ațîștui nicu, ficioru di dinintea ali feati – vombiră. Pârințâl'i nu para vrurâ s-lu alasâ s-ducâ la irghilie, câ lâ ira s-nu patâ țiva. Ama cu cai s-achicâseascâ. S-dusi, ș-nu altâ! Își timsi băru cu fișeț, lo și ună palâ, tufechea ș-u l'ea pi anumir și s-bâgă avigfeari.

Giunacu aistu di maș șasprâđăț di âni, lu alâxea dadâ-sa ca featâ, ninti s-u aibâ vombira. Ș-tora, ningâ lu purta cu minghiuși la urechi, iara el nu siclitisea dip, arâdea cu chefi, știinda el cu cătâ sivdai aștipta pârințâl'i unâ featâ-n casa lor.

Tahina, cându ninga nu ș-avea luînatâ, ninti di apiritâ, acățâ s-lu angreacâ somnu gionli a nostru. Ama el, țiva. Dânâsea ficioru, s-alumta cu pumoara ți vrea s-lu ncalicâ și își frica ocl'ii cu bușili. Tamam cându da s-apirâ, putu s-veadâ negura ți lu apultusea ș-el, ș-iapili dit maslu. Și u viđu ș-lamnea cai s-aura pi prăvđ, di li acățâ di nări ca s-li psuseascâ!

Liundaru a nostru ma, poc! unâoarâ, poc! nica nâoarâ cu tufechea! Gugoășli ma, nu u acățau ehtâra. Și zmulđi gionli atumțea pala ți u purta di mesi și-s sâlâghi ca unâ furtunâ pisti lamne! Va apirea tora și alumta ninga nu s-aliđea

dip! Ş-cara di viđu lamnea câ nu iasi tu limani, s-tuchi cai ştii iu, di canda niţi nu fu aua, afandu s-avu faptă! Nu maşi că ficioru, tu minuta dit soni, îşi lo pala di mpadi şi îl'i şcortă đeađitu nic di la cicioru stăngu. Chicuti di sândi s-videa pi tâl'itura di pală...

Acasă, ficioru u spusi tută huzmetea cum fu, aco, la irghilii. Nu ştiu cum câ aşe s-tihisi, câ ş-arcă ocl'il'i câtră fitică, sorâ-sa, vombira dimec. Şi bângă el oară câ đăđăticu a el'i di la cicioru stăngu s-prilindea chicuti di sândi.

.....

ILIE A. CEARA

(1923-2004)

Poetu şi prozatoru Ilie A. Ceara s-amintă tu 15 di şcurtu 1923 tu Xirolivad, Grecia. Feaţi sculia şi liceu Cadrlater, la Cavarna. Tu 1984 vini cu tu căsăbălu Dej. Ari scrisă povestiri, nuvele. **Opera:** *Nihita turnari*, 1991.

ESTAN NU-AVEM

Scenetă

Scena aspuni unu udă armânescu

Înveasta: (tiniră, scoati furca goală din brănu şi cu ea tu mânâ, făcândalui doi paşi di jocu, ahiurseşti s-cântă) Estanu nu-avem...

Soacra: (intră tu-aşa oară, avdi ţi cântă înveasta şi năirită si silgheşti câtră nâsă) Ale, nveastă!?... Ți nu-avem ale, urghisită? Ți nu-avem?

Înveasta: (mutreşti sumarâđândalui la soacrâ-sa şi lea niholu diznou) Estan nu-avem...

Soacra: Ale nveastă!?!... Mâșcă-ț limba, câ va ti-avdâ viținil'i. Ți aestâ di tini?... Ți țâ vini?

Înveasta: E, more mano, așî-i cânticlu...

Soacra: Ți cânticu, ale, țî cânticu easti aestu? S-nu-avdâ lumea câ nu avem...

Înveasta: Așî-i cânticlu mano, ia ascultâ:

Estan nu-avem,

Estan nu-avem lânâ s-lucrăm...

Soacra: Ale, țî, cari nu-avem lânâ, prindi s-u știbâ lumea tutâ? Tini nâ faț di-arșini tu lumi... Ș-apoea, bâgași tini mâna pri furcâ tutâ veara?...

Înveasta: Mano!... Așî-i cânticlu, nu țâ dâș? Ascultâ mași:

Estan nu-avem lânâ s-lucrăm,

Niți parađ s-acumpărăm!

Soacra: U, lișoara!... Mâșcăturađâ-țî!...Ți zboari suntu aesti, asteasâ?... Ba, câ nu avem lânâ, ba, câ nu avem parađ... Nu-ai unâ sârmâ di tinii fațâ di socru-tu... Avdâ!... câ nu-avem parađ... Tini nâ scoț zboari tu lumi câ nu-avem parađ!...

Înveasta: Nu țâ dâșu, mo mano... câ așî-i cânticlu !...

Soacra: Ți cânticu, ale, țî cânticu!... Aestu nu-i cânticu! Io nu-lu avdâi pânâ tora. Di iu-lu scoasiși?... Ved câ tini ț-arâđ di noi. Di mini, di socru-tu, di barbatu-tu... țî...

Înveasta: Stai, mo mano, ascultâ ma diparti...

Soacra: Nu-ascultu țiva!.., Ți?... la mă-ta aveai ma multi?...

Înveasta: Nu, mo mano!.., Ascultâ maș: Du-ti mano, du-ti la cilnicađ...

Soacra: Uh!... mârâtâ... cu tutâ-ț mintea, mi pitreț la cilnicađ! La cari cilnicađ, le?... La cari s-mi duc?... La Hagigogâ? la Caprini?. Nu ț-easti arșini?... Mini, mul'eari moași, s-mi duc la cilnicađ... Ți s-caftu io aclo?... Lânâ?...

Înveasta: Nu, mo mano!... Io nu dâc trâ tini. Nu țâ dâș... ca așî-i cânticlu?... Ascultâ mași:

Du-ti mano la cilnicađ,

Nacâ-ț da fârâ di parađ!...

Soacra: Uu, lea nveasta, corbâ... Nu-ț hii întreagâ la minti!...Avdâ tini!... s-mi duc io, s-caftu parađ di la cilnicađ.. Ți hiu io?... Țiritoari?... Dicuñearâ?... Nu ț-easti arșini?... Tini va mi pitreț s-caftu parađ... lânâ? Vrei s-nâ l'ea lumea pîryel'i?... Avdâ?... Cânticu easti aestu?... Aestu nu-i cânticu, știu io iu bati cânticlu aestu... Bati șaua s-avdâ yumarlu!... Aestâ-i... Ninca ti-acaț si-lu gioț!... Uuh, asteasâ!... S-nu ti mata avdu câ scoț ahtâri zboari di-tu gurâ... Si-lu cântâ a tatâ-tui ș-a mă-tai aestu cânticu!... La el'i acasâ, nu la mini-n casâ!... Avdâși?...

Înveasta: Nu ti nâirea mo mano, câ așî-i cânticlu... și s-gioacâ, ia mutrea (u l'ea di mânâ pi soacrâ-sa și fați ndoi pași di jocu cântândalui)

Estan nu-avem...

MARCU BEZA

(1882-1949)

Marcu Beza s-amintă tu 30 di cirișar 1882, Vlaho-Clisura, Imperiu Otoman și muri 30 mai 1949 București. Feați Facultatea de Litere și Filosofie dit București. Eseist, critic literar, prozator, poet și folclorist tipusi protu volum, *De la noi* (proză tu dialectu aromân) tu anu 1903. Tipusi timirida „Grai bun” (1906-1907, 1909). Dit 1909 fu apriducător la Legația Română dit Londra; până tu 1914, nviță filologhia la Londra și Oxford. Fu consul general ali României tu Anglia (1920-1933).

Tu anu 1925, Beza fu aleptu membru corespondent ali Academiei Române. Dit 1933 fu consul general ali României la Ierusalim.

Opera

În limba română:

Biblioteci mânăstirești la Muntele Athos, Academia Română, 1933.

Urme românești la Atena și Ierusalim, 1939.

Romantismul: romanul englez, Editura Albatros, 1999.

Pe tărâmurii biblice: Palestina, Siria, Cipru si Muntele Sinai, Libra, 2000.

În limba engleză:

Paganism in Roumanian folklore, Dent, 1928.

Lands of many religions: Palestine, Syria, Cyprus and Mount Sinai, London, 1934.

Byzantine art in Roumania, Batsford, 1940.

Bessabia and Trasylvania' – An Explanation with five maps, 1940.

Frontiers of Rumania' with two maps, 1941.

Bessarabia and Transylvania. An explanation. With five maps. [London,] 1940.

The Rumanian Church, Society for Promoting Christian Knowledge, 1943.

Heritage of Byzantium, S.P.C.K., 1947.

OAMIÎNI DI ZÂMANI

Eh, lai oamiîni di zâmani!

Ți casâ dumneascâ eara aestă, ș-ți oamiîni buîni șidea nuntru!

...Atumțea – un gardu eara di-anvârliga, ș-cându ț-arucaï ocl'îfi, casa lumbârsea di fudulă ș-di avutâ, ca nâ palati arhundeascâ.

Ș-di tahina pânâ seara – jocuri ș-arâderi și ahânti boț ficiurești si-avđa tu uboru, câ nâ fumeal'î mari bâna tu casa aestă.

Ș-ni-aducu-aminti...

Eara prumuveara. Poñili arca lilicili tu gârdinâ și flituri alghi si-agiuca pisti lilici.

Ș-nâ đuuâ, di cu-anđari, agiumsî. Mutri-n sus ș-acățâ s-cântâ:

„Ț-am nâ turmâ, o lea vrutâ,
Mași mutrea, tu câmpu veardi:
Nu-s puțâni, nu-s unâ sutâ,
Câ-s ahântâ ñeli mușeaț!
Amu și-aruđ, amu și caleși,
Amu și-ahâti alti ñeali,
Câ-ñi fitarâ oili-a meali
Di-ñi si feați turma mari.
Ș-di tuț ñel'î, cama bunlu
Ađ tri tini io lu-alepșu.”

Ași cânta picurarlu.

Ma – câ țe nu-l'î grea vârnû? Câ totâna, cându agiunđea nâs di tu arniu, nâ pirușeanâ scutea caplu tu firidâ, ș-cu dulți zbor, l'î-grea:

– Ghini viñiși, picurare!

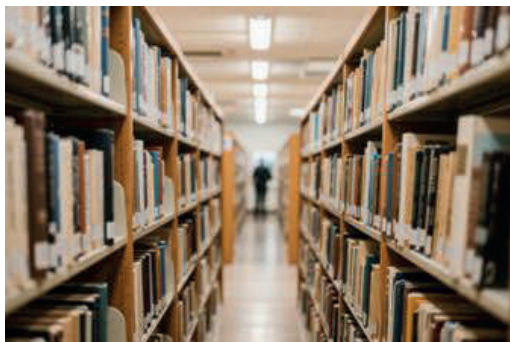
– Ghini ti-aflaiu, mori feata mea!

– Picurare, cum tricuși tu-arniu?

– Vru Dumniđâu di li scoasim oili ghini; maș di tini mi lo dorlu.

– Si-ni băneđ, lăi picurare! Cântă niheamă, ș-bati și cu fluiara, – câ iarna tutâ nu-l'i avđâi cântarea!

Picurarlu cânta, ș-tut cu harauâ s-turna la oi, ș-hârhoapi li-afla oili, iu alâga, pritu vulođ.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, 2010, *Istoria românilor*, vol. I-III, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Capidan, Theodor, 1931, *Fărșeroșii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, București: Cartea Românească.
- Caragiu Marioțeanu Matilda, Saramandu, Nicolae, 2005, *Manual de aromână. Carti trâ învițari armânești*, București: Editura Academiei Române.
- Floarea, Irina, 2023, *Structura dialectală a dacoromânei pe baza ALRR. Sintează*, București: Editura Universității din București - Bucharest University Press.
- Nevaci, Manuela, 2006, *Verbul în aromână. Structură și valori*, București: Editura Academiei Române.
- Nevaci, Manuela, 2011, *Graiul aromânilor fărșeroși din Dobrogea*, București: Editura Universitară.
- Nevaci, Manuela, 2013, *Dialectul aromân și dialectul meglenoromân. Studiu sintetic*, București: Editura Universitară.
- Nevaci, Manuela, 2013, *Identitate românească în context balcanic*, București: Editura Muzeului Național al literaturii române.
- Nevaci, Manuela, 2013, *Scriitori aromâni de ieri și azi. Antologie de texte și studiu filologic*, București: Editura Universitară.
- Nevaci, Manuela, 2011, *Curs de aromână. Descrierea dialectului. Texte. Glosar*, București: Editura Universitară.
- Nevaci, Manuela (coord.), Manuela Nevaci, Carmen-Irina Floarea, Ionuț Geană, Teodora Toroipan, 2018, *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești sud-dunărene*, București: Editura Universității din București.
- Manuela Nevaci (coord. și autor), Nicolae Saramandu (coord. și autor), Irina Floarea, Silviu-Ioan Bejinariu, Ioan-Mircea Farcaș, Francisco R. Constantin, Marinela Bota, Emil Țircomnicu, 2024, *Atlasul lingvistic al dialectelor românești din nordul și sudul Dunării* (ALDRO), București: Editura Universității din București – Bucharest, University Press.
- Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), 2016, *Gramatica de bază a limbii române*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Papahagi, Pericle, 1909, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, București: Institutul de Arte Grafice Carol Göbl.
- Papahagi, Pericle, 1905, *Basmе aromâne și glosar*, București: Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Papahagi, T., 1974, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București: Editura Academiei Române.
- Pușcariu, Sextil, 1959, *Limba română, II. Rostirea*, București: Editura Academiei Române.

- Rosetti, Al., 1986, *Istoria limbii române*, I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Saramandu, Nicolae, Nicolae G. Caraiani, 1982, *Folclor aromân grămostean*, București: Editura Minerva.
- Saramandu, Nicolae, 1972, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic*, 200 p. + hartă, București: Editura Academiei Române.
- Saramandu, Nicolae, 1984, „Aromâna”, în: Valeriu Rusu (ed.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova: Scrisul românesc, 423–475.
- Saramandu, Nicolae, 2003, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța: Editura Ex Ponto.
- Saramandu, Nicolae, 2004, *Romanitatea orientală*, București: Editura Academiei Române (ediția în limba franceză, Editura Academiei Române, București / Gunter Naar Verlag, Tübingen, 2008).
- Saramandu, Nicolae, 2005, *Originea dialectelor românești*, Conferințele Academiei Române, București: Editura Academiei Române.
- Saramandu, Nicolae, 2007, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, București: Editura Academiei Române.
- Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, 2010, *Multilingvism și limbi minoritare în România*, Cluj-Napoca Editura Qual-Media.
- Saramandu, Nicolae, (ed.) Manuela Nevaci, 2014, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul I, , București: Editura Academiei Române.
- Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, 2013, *Sinteze de dialectologie română*, București: Editura Universitară.
- Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, 2020, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, vol. II, București: Editura Academiei Române.
- Saramandu, Nicolae, „Româna comună A. Romanitatea orientală (secolele IV-XV). Pe baza surselor istorice”. B. „Teritoriul și perioada de formare a limbii române”, în Maria Sala, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Istoria limbii române*, volumul I, București, Univers Enciclopedic Gold, 2018.
- Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, (coord.), 2024, Alina Bojoga, Carmen-Irina Floarea, Mihaela Mariana Morcov, Andreea-Alexandra Loizu, Mara Iuliana Manta, Manuela Nevaci, Daniela Răuțu, Nicolae Saramandu *Limba română la nivel dialectal pe baza ALRR. Sintează*, București: Editura Universității din București – Bucharest University Press.
- Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, Irina Floarea, 2024, *Carti tră învițare rămănește. manual de dialect aromân pentru elevii aromâni din Albania*, Editura Universității din București - Bucharest University Press.

Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziție publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă încălcări ale legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil, în conformitate cu legile în vigoare.